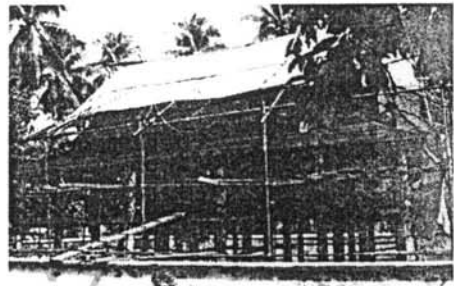

บทที่ 7

การดำเนินงานในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดพัทธสีมา

1. แนวคิด

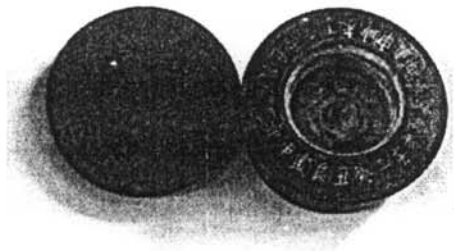
ประสบการณ์จากการเข้าร่วมทำวิจัยในโครงการการศึกษาทุนทางวัฒนธรรมของวัดพัทธสีมา และชุมชนวัดพัทธสีมา ซึ่งมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาประวัติความเป็นมาของวัดพัทธสีมา ประวัติโบราณสถาน โบราณวัตถุ ที่มีอยู่ในวัดพัทธสีมา บทบาทของวัดในการจัดการศึกษาทั้งทางธรรมและทางโลก การเป็นศูนย์กลางของการแพทย์พื้นบ้าน พิธีกรรมและงานประเพณีสำคัญ ที่วัดจัดตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และความหมายทางสังคมของพิธีกรรมและประเพณีดังกล่าว

หอไตรกลางน้ำ (กำลังบูรณะ)

ความรู้ต่างๆ ที่วัดพัทธสีมาเคยเป็นศูนย์กลางในการถ่ายทอด และสร้างปฏิบัติการทางสังคม เช่น ตำราการรักษาโรค ตำรับยา ทั้งที่ปรากฏในหนังสือбуд และคำบอกเล่าของผู้อาวุโส โดยเฉพาะการเปิดหอไตรเมื่อเดือนเมษายน 2548 พบโบราณวัตถุ ข้าวของเครื่องใช้ รวมทั้งเอกสารโบราณ เช่น หนังสือбуд ตำรา จำนวนมาก และจากกิจกรรมประเพณีที่ยังใช้วัดเป็นศูนย์กลาง ประกอบกับคนเฒ่าคนแก่ของชุมชนที่เหลืออยู่ซึ่งยังพอจะเล่าเรื่องราวต่างๆ ที่เกี่ยวกับชุมชน

สิ่งต่างๆ เหล่านี้ยืนยันว่าวัดพัทธสีมาเป็นวัดเก่าแก่มากมีอายุไม่ต่ำกว่าสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น เคยเป็นศูนย์กลางการค้าขายของท้องถิ่นเป็นแหล่งวัฒนธรรมสำคัญของชุมชน และยังมีข้อมูลองค์ความรู้เกี่ยวกับประวัติความเป็นมา โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวมรดกวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับบทบาทของวัดพัทธสีมาที่มีต่อชุมชนในด้านต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับวัดตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันอยู่มากมาย หากมีการศึกษาเรื่องราวเหล่านี้จะ

เงินทศจีนโบราณ 24 ทศ

ทำให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนในบ้านเกิดเมืองนอน กลายเป็นต้นทุนสำคัญในการเผชิญหน้ากับปัญหาต่างๆ ที่มีอยู่มากมาย ทั้งการเป็นหนี้สิน การเป็นอยู่แบบตัวใครตัวมัน รวมไปถึงปัญหาทรัพยากรทางธรรมชาติเสื่อมโทรม เหมือนทางออกที่สร้างให้เกิดการแลกเปลี่ยนพูดคุยนำไปสู่ทางออกของการพัฒนาชุมชน ทั้งการแก้ไขปัญหา และการกำหนดอนาคตชุมชนในทิศทางของการพึ่งตนเองสู่การเป็นชุมชนเข้มแข็ง

ด้วยผลการวิจัยดังกล่าวจึงน่าจะพัฒนาให้วัดพัทธสีมาเป็นแหล่งการเรียนรู้ทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ที่ผ่านมาได้อาศัยผลของการวิจัยมาเป็นฐานในการพัฒนาระบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมวัดพัทธสีมา โดยผลของการวิจัยโครงการศึกษาทุน

ทางวัฒนธรรมเป็นเสมือนรากฐานของการหยุดตั้งสติพิจารณาตัวเองว่าเรา(ชุมชน)จะก้าวเดินไปทางทิศไหน จังหวะไหนเร็ว จังหวะไหนช้า โดยให้มีความ พอเหมาะ กับตัวเองเหมือนกับการปฏิบัติธรรม ถ้าไม่รู้จักจิตสันดานและอุปนิสัยของตนเองก็จะกำจัดกิเลสเหล่านั้นไม่ได้ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเป็นส่วนหนึ่งของการวิจัยที่จะนำมาพัฒนาชุมชนให้มี ทิศทางและสร้างความพร้อมทั้งระบบแบบยั่งยืน โดยการต่อยอดงานเดิมจะนำความภาคภูมิใจออก เผยแพร่ไปสู่วงกว้างเพื่อแสดงถึงตัวตนของคนพัทลุงมา ทั้งนี้ให้ความสำคัญกับความคิดของชุมชนที่ว่า “ทำอย่างไรให้ชาวบ้านเข้าถึงกระบวนการวิจัย รู้จักวิเคราะห์ รู้จักเก็บข้อมูลและประโยชน์ที่เกิดขึ้น ทั้งระดับบุคคลและชุมชน สามารถถ่ายทอดเรื่องราวประวัติศาสตร์ชุมชน เรื่องราวของวัดพัทลุงมา ผ่านโบราณวัตถุล้ำค่าเหล่านี้ ด้วยความภาคภูมิใจและสืบทอดองค์ความรู้เหล่านี้สู่ลูกหลานต่อไปในอนาคต”

2. ทุนเดิมของชุมชนสำหรับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

วัดพัทลุงมา ตั้งอยู่เลขที่ 29 หมู่ที่ 4 ตำบลท่าชอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช มีเนื้อที่ 59 ไร่ 3 งาน 30 ตารางวา มีทุนเดิมที่มีศักยภาพเหมาะสมที่จะจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยู่หลายประการ

1. ผลงานการศึกษาเชิงวิชาการ เช่น (1) หนังสือประวัติวัดพัทลุงมา แต่งและเรียบเรียงเป็นคำกลอน โดย นายเจียม หนูนวน เผยแพร่ เมื่อวันที่ 12 มีนาคม 2535 (2) หนังสือประวัติวัดพัทลุงมารวบรวมโดย ร.ต.อ. เปี่ยม บุญยะโชติ เผยแพร่ เมื่อวันที่ 28 ตุลาคม 2515 (3) หนังสือพัทลุงมารำลึกเรียบเรียงโดย ครูแคล้ว อินทรคำ (4) รายงานการวิจัยโครงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมวัดพัทลุงมา โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว. หน่วยประสานงานนครศรีธรรมราช-มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์) ดำเนินการระหว่างวันที่ 1 สิงหาคม 2547 – 31 มกราคม 2548 จากเอกสารเหล่านี้พบว่าวัดพัทลุงมาสร้างอย่างน้อยสมัยอยุธยาตอนกลาง และเคยเป็นวัดที่มีที่ดินและข้าววัด หรือ กัลปนา จนกระทั่งยกเลิกไปในสมัยพ่อท่านชูเฒ่า(ระหว่าง พ.ศ. 2428-2470) ทั้งนี้พบว่าชุมชนและวัดมีคุณค่าที่สามารถสื่อสารถึงสังคมภาคใต้และสังคมไทยในสวนรวมได้

2. โบราณวัตถุที่เก็บไว้ในหอไตรกลางน้ำ หลังจากมีการเปิดหอไตรกลางน้ำเมื่อต้นเดือนเมษายน 2547 ซึ่งถูกปิดมิดชิดไม่ให้ใครได้รับรู้มาหลายปีต่อเนื่องกันปรากฏว่ามีศิลปวัตถุจำนวนมาก มีอายุลดหลั่นกันไปบางชิ้นมีอายุเกือบ 1,000 ปี สอดคล้องกับสิ่งที่เล่าสืบทอดกันมาว่าแต่เดิมบริเวณวัดพัทลุงมาเป็นศูนย์กลางการค้าขายของเมืองในท้องถิ่นกับชาวต่างชาติ ศิลปะวัตถุเหล่านี้จำแนกออกเป็นหลาย

ชนิด เช่น พระพุทธรูป เครื่องปั้นดินเผา เครื่องทองเหลือง นาก ทองแดง เครื่องถม รูปภาพ เครื่องแก้ว และอื่น ๆ อีกมากมาย นอกจากนี้ในหอไตรกลางน้ำดังกล่าวยังเก็บเอกสารโบราณที่มีคุณค่าไว้อีกมากอยู่ในสภาพสมบูรณ์ไม่สามารถได้จากแหล่งอื่น ทั้งเอกสารใบด้า ใบดขาว เอกสารใบลาน ที่เป็นตำราเกี่ยวกับพระพุทธศาสนา ยาและสมุนไพร โหราศาสตร์ วรรณกรรมและอื่น ๆ

3. โบราณสถานที่มีคุณค่าทางสถาปัตยกรรมและทางประวัติศาสตร์ ซึ่งกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานตามระเบียบของกรมศิลปากรไว้แล้ว เช่น หอไตรกลางน้ำ ศาลากลางวัด ศาลาที่ตั้งศพ ฯลฯ

4. บรรยากาศแบบวัดสมัยโบราณที่บริเวณวัดสะอาด รมรินไปด้วยต้นไม้และพันธุ์พืชสมุนไพร

5. ประวัติศาสตร์และบทบาทของวัดตั้งแต่อดีต วัดมีความเป็นมาอันยาวนานทั้งในส่วนประวัติที่เกี่ยวข้องกับบ้านเมืองและประวัติที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่น โดยเฉพาะประวัติที่เกี่ยวข้องกับท้องถิ่นทั้งในแง่ของการเป็นศูนย์การเรียนรู้หนังสือ แหล่งสืบทอดวิชาความรู้เกี่ยวกับยาสมุนไพรตามแบบการแพทย์สมุนไพรพื้นบ้าน/ตำรายา และเวทมนต์คาถาของคนในท้องถิ่น มีพระภิกษุที่ทรงความรู้และเกจิอาจารย์ที่ผู้คนในท้องถิ่นนับถือเลื่อมใสในบุญบารมี สืบทอดความดีความศักดิ์สิทธิ์และสร้างคุณประโยชน์นานาประการต่อชุมชนติดต่อกันไม่เคยขาดมาจนถึงปัจจุบัน ทำให้ชาวบ้านทั้งในและนอกชุมชนเคารพศรัทธา โดยพระสงฆ์ที่โดดเด่นมากที่สุด คือ

บรรยากาศลานวัดที่รมริน

พ่อท่านชูเผ่า พันธโม อดีตเจ้าอาวาสรูปที่

6 ระหว่าง พ.ศ.2428-2470 เกิดเมื่อวันอาทิตย์ เดือนสาม ปีจอ จ.ศ.1210 (พ.ศ.2382) ณ บ้านหน้าด่าน ตำบลท่าชอม อำเภอหัวไทร จังหวัดนครศรีธรรมราช บรรพชาเมื่อ พ.ศ.2399 อุปสมบท พ.ศ.2401 โดยมีท่านขรัวหนู อดีตเจ้าอาวาสรูปที่ 5 เป็นพระอุปัชฌาย์ ณ วัดพัทธสีมา นอกจากเป็นพระที่ได้ศึกษาการแพทย์แผนโบราณอย่างแตกฉาน ชำนาญภาษาขอมถึงขนาดตั้งโรงเรียนขึ้นในวัดแล้วและยังมีความชำนาญด้านไสยศาสตร์จนชาวบ้านทั่วไปเรียกพ่อท่านว่า "พ่อท่านชูเผ่า อาบน้ำในกาได้" ท่านได้ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสเมื่อ พ.ศ.2428 มีอายุ 47 ปี มรณภาพเมื่อพ.ศ.2470 มีอายุ 89 ปี 69 พรรษา ฌาปนกิจเมื่อ 10 มิถุนายน 2475 ณ วัดพัทธสีมา

พ่อท่านอาจารย์หนูจันทร์ ปุญญสุวรรณ เป็นพระเถระผู้ใหญ่ของวัดพัทธสีมา เกิดเมื่อวันพฤหัสบดี เดือนหก ปีมะเมีย พ.ศ.2436 ณ บ้านเกาะขร ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช บรรพชาอุปสมบท พ.ศ.2455 ณ วัดแดง ตำบลเขาพระบาท อำเภอเชียรใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช มีพระครูพนังศรีวิสุทธิพุทธภักดี วัดศาลาแก้ว เป็นพระ

พ่อท่านหนูจันทร์ ปุญญสุวรรณ
หนึ่งผู้ให้กำเนิดร.พิบูลสงคราม และ
อดีตเจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา

อุปัชฌาย์ มรณภาพเมื่อ พ.ศ.2525 ฉาปนกิจศพ ณ วัดแดง เมื่อ 15 สิงหาคม 2527 มีอายุ 91 ปี 72 พรรษา พ่อท่านเป็นพระมีเมตตาสูงเป็นนักพัฒนาและปฏิบัติธรรมไปพร้อมๆ กัน ได้เป็นประธานในการสร้างเสนาสนะให้กับวัดพัทธสีมาหลายอย่าง เช่น อุโบสถ โรงเรียน บ่อน้ำ วิหาร เป็นต้น

6. วิถีชีวิตและงานประเพณี เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีสารทเดือนสิบ งานมุตาคิดวันพ่อท่านชู-พ่อท่านจันทร์ เป็นต้น ซึ่งมีความพยายามรักษามรดกทางวัฒนธรรมการจัดงานแบบท้องถิ่นไว้ ทำให้มีเอกลักษณ์ที่ย้อนรำลึกอดีตที่มีเสน่ห์

ทั้งนี้สามารถยกกรณีข้อมูลสิ่งของล้ำค่าทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดที่น่าสนใจและเหมาะสมที่จะศึกษาเรียนรู้ ดังนี้

1. หอไตรกลางน้ำ เป็นอาคารไม้ทรงเรือนไทยปักชำใต้ สร้างไว้กลางสระน้ำ ขอบสระก่อด้วยปูนเป็นกำแพง หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา ใช้สลักไม้แทนตะปู ใช้สำหรับเก็บคัมภีร์โบราณและเครื่องถ้วยชามโบราณ ปัจจุบันได้ขึ้นเป็นโบราณสถานแห่งชาติแล้ว
2. ศาลาบาตร เป็นอาคารไม้ทรงไทย แบบอาคารโถงยกสูง ตั้งอยู่กลางลานวัดใกล้หอไตรกลางน้ำ การประกอบอาคารไม้ใช้ลูกสักหรือลิ้มไม้แทนตะปูแบบเดียวกับหอไตรกลางน้ำ ซึ่งเป็นเทคนิคของช่างพื้นเมืองปักชำใต้ หลังคามุงด้วยกระเบื้องดินเผา หน้าบันจำหลักเป็นรูปหนุมานจับยักษ์ พื้นหลังแกะสลักลวดลายนกก้านแย่ง ตอนบนเป็นรูปเทพพนมครึ่งองค์
3. กุฏิเมรุ เป็นกุฏิไม้หลังใหญ่ที่แสดงถึงศิลปะท้องถิ่นปักชำใต้ ชาวบ้านในชุมชนนิยมเรียกว่า "เมรุ" เพราะสร้างขึ้นเพื่อตั้งศพพ่อท่านชูเดิม อดีตเจ้าอาวาส รูปที่ 6 พ.ศ. 2428 – 2470
4. วิหาร เดิมเป็นอาคารไม้โถงไม่มีฝาผนัง ปัจจุบันได้รื้อทำใหม่เป็นอาคารก่อด้วยอิฐถือปูนภายใน มีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย ศิลปะสมัยกรุงศรีอยุธยา จำนวน 3 องค์
5. อุโบสถ เดิมเป็นอาคารไม้โถงหันหน้าไปทางทิศตะวันออก ปัจจุบันเป็นอาคารก่ออิฐถือปูนหันหน้าไปทางทิศตะวันตก กว้าง 8 เมตร ยาว 20 เมตร มีพระประธานปูนปั้นปางมารวิชัย มีภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับเรื่องพุทธประวัติ
6. โบราณวัตถุที่มีอายุเก่าแก่หลายร้อยปีไว้จำนวนมาก มีทั้ง จานและชาม ไห เครื่องใช้ในราชสำนักและบุคคลชั้นสูง รวมแล้วกว่า 2,500 ชิ้น โดยการสนับสนุนของ สกว.ท้องถิ่น กรมศิลปากร และชาวบ้านในชุมชน ขณะนี้โบราณวัตถุทั้งหมดเปิดให้ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน ทั้งนี้ได้ทำทะเบียนตามแบบของพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติแล้ว
7. เอกสารโบราณ วัดพัทธสีมาได้เก็บเอกสารโบราณไว้เป็นจำนวนมากในหอไตรกลางน้ำ ถือเป็นเอกสารที่มีคุณค่าต่อการศึกษาเรียนรู้ ปัจจุบันจัดเก็บและแสดงชั่วคราวในวิหารของวัดพัทธสีมา ผู้สนใจเข้าชมได้ทุกวัน โดยแยกเป็นประเภทได้ ดังนี้

- 1) คัมภีร์โบราณ ได้จัดทำทะเบียนเสร็จเรียบร้อยแล้วโดยหอสมุดแห่งชาติ มีจำนวนกว่า 2,500 ผูก บางผูกมีอายุเก่าแก่ราว 317 ปี เป็นภาษาขอมและภาษาไทยโบราณ ซึ่งประกอบด้วยพระธรรมวินัย พระสูตร ชาดก ตำรายาสมุนไพร ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ วรรณกรรม บทสวด ฯลฯ ที่สำคัญมีตำนานพระบรมธาตุที่จารด้วยภาษาขอม (ทั้งหมดนี้กำลังมีโครงการปริวรรตอักษร)
- 2) หนังสือสมุดไทย มีทั้งบุตดำ บุตขาว สมุดฝรั่ง มีจำนวนกว่า 100 เล่ม ซึ่งประกอบด้วย พระธรรมวินัย บทสวด วรรณกรรม ตำรายาสมุนไพร ไสยศาสตร์ ฯลฯ เป็นภาษาขอมและภาษาไทยโบราณ (ทั้งหมดนี้กำลังมีโครงการปริวรรตอักษร) ขณะนี้หอสมุดแห่งชาติได้จัดทำทะเบียนเสร็จเรียบร้อยแล้ว

3. การพัฒนาการท่องเที่ยวตามโครงการ

1. การจัดเวทีทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ชุมชนเพิ่มเติม

ชุมชนได้มีการประชุมทั้งสิ้น 4 ครั้ง เป็นการประชุมประชาคม 2 ครั้ง การประชุมคณะกรรมการ 2 ครั้ง (แต่ 1 ในสอง ครั้งนี้มีผู้เข้าร่วมการประชุมจำนวนมาก)

ครั้งที่ 1 การประชุมชี้แจงต่อชุมชน (โดยการสนับสนุนจากเครือข่ายฯ) ในวันที่ 8 พฤศจิกายน 2548 ณ วัดพุทธสีมา ม.4 ต.ท่าขอม อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช โดยมีผู้เข้าร่วมการประชุมทั้งหมด 110 คน ประกอบด้วยคณะกรรมการเครือข่าย 12 คน จากมหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จำนวน 2 คน กรรมการเครือข่ายและประชาชนจากแม่เจ้าอยู่หัวและเนินธัมมัง รวม 14 คน และชาวบ้านจากชุมชนพุทธสีมา 112 คน เนื้อหาการประชุมโดยสรุป คือ การชี้แจงถึงความสำคัญ ที่มา เล่าสู่กันฟัง ประสบการณ์ในการเยี่ยมชมแหล่งท่องเที่ยว (เช่น มาเลเชีย กาญจนบุรี) แนวคิดในการร่วมกันจัดให้มีการท่องเที่ยวโดยความร่วมมือของชุมชนต่างๆ ทั้ง 4 พื้นที่(อ.เฉลิมพระเกียรติ แม่เจ้าอยู่หัว พุทลุง คีลอง-เนินธัมมังและชุมชนพุทธสีมา) ซึ่งมีประสบการณ์ในการทำงานวิจัยระยะที่หนึ่งมาแล้ว จุดเด่นของการร่วมมือครั้งนี้ คือ การสร้างกระบวนการที่นำไปสู่การปลูกจิตสำนึกในการอยู่ร่วมกัน ความรักท้องถิ่น บ้านเกิด ที่จะนำไปสู่การพัฒนาและกิจกรรมอื่นๆ ที่บ่งถึง “ตัวตน” ของคนท้องถิ่นเพื่อให้ชุมชนดำรงอยู่ในสังคมที่มีความซับซ้อนได้อย่างมีศักดิ์ศรี ในการนี้นายโสภณ มุสิกะธีระกุล ศิลปินดีเด่นสาขาทัศนศิลป์แห่งยวียงซึ่งเป็นผู้หนึ่งที่มีความผูกพันกับวัดพุทธสีมากล่าวว่ายินดีให้การสนับสนุนการทำงาน และฝากข้อคิดไว้ว่า “ถ้าไม่ทอดทิ้งกัน สามัคคีกัน จะทำให้งานสำเร็จลุล่วงไปด้วยดี” พร้อมกันนี้ได้ใช้เวทีนี้เลือกคณะกรรมการโครงการฯ เพิ่มเติม อีก 5 คน คือ นางเชียง อินทรคำ,นางแปลก กองสุข, นายสุชาติ ทองจีนสังข์,นายธำรงค์ ศรีอินทร์และนายสมศักดิ์ ดิษฐ์นวล

ครั้งที่ 2 จัดประชุมคณะกรรมการโครงการเพื่อทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว โดยคณะทำงานในระดับเครือข่ายการสนับสนุนกระบวนการทำงาน เมื่อวันที่ 25 พฤศจิกายน 2548 มีผู้เข้าร่วมการประชุม 12 คน

ครั้งที่ 3 จัดประชุม คณะกรรมการ เมื่อวันที่ 21 มกราคม 2549 ณ วัดพัทธสีมา มีผู้เข้าร่วมการประชุม 54 คน

ครั้งที่ 4 เพื่อชี้แจงความคืบหน้าและแต่งตั้งคณะกรรมการ จัดเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2549 เวลา 13.00 – 14.30 น. เนื้อหาการประชุมโดยสรุปมี 3 ประการ/ประเด็น คือ

ประการแรก แจ้งที่ประชุมถึงกิจกรรมการท่องเที่ยววัดพัทธสีมาในรอบปี ซึ่งประกอบด้วย 1) การเคารพสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ 2)ชมโบราณสถาน โบราณวัตถุ สวนสมุนไพร 3)กิจกรรมงานประเพณีวัฒนธรรมและกิจกรรมลานวัฒนธรรม พร้อมกับวางคำขวัญการท่องเที่ยวของชุมชน ไว้ว่า

วัดพัทธสีมา	นบบุชาพระหมิดโบราณ
น้อมนมัสการพ่อท่านฐเฒ่า	เลื่องลือเล่าท่านหนูจันทร์
รักษ์พืชพันธุ์สวนสมุนไพร	งามหอไตรพิพิธภัณฑสถาน สืบสร้างสรรค์วัฒนธรรม"

ประการที่สอง รายงานกิจกรรมที่กำลังดำเนินการอยู่ 1) ผูกสัมพันธ์ในรายชื่อน อบรมมคค์เทศก์ และอบรมนวดแผนโบราณ

ประการที่สาม การจัดตั้งผู้รับผิดชอบ ประกอบด้วย 1) จัดตั้งคณะกรรมการเพื่อบริหารโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน จำนวน 24 คน บุคคลที่ได้รับการจัดตั้งประกอบด้วยผู้นำของกลุ่ม/องค์กร/หน่วยงานในพื้นที่(พระสงฆ์ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน อบต. ครู นักวิชาการพิพิธภัณฑสถาน การไฟฟ้า) ตัวแทนกลุ่มสังคมและอาชีพ(นวดแผนโบราณ ชนมลา ผู้สูงอายุ นวดแผนโบราณ ผ้าบาติก น้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ข้าวหอมมือ) และศิลปิน(มโนราห์) มีพระครูสิทธิธรรมมาภิรักษ์ เจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา เป็นประธาน 2) จัดตั้งคณะกรรมการบริหารจัดการ การผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จำนวน 8 คน มีพระสมเฑียรดี กิตติปัญโญ เป็นประธานที่ปรึกษา

ครั้งที่ 5 การประชุมประชาคมเพื่อเสนอแผนงานการท่องเที่ยวของชุมชนต่อคนในชุมชน เมื่อวันที่ 7 มีนาคม 2549 ณ วัดพัทธสีมา มีผู้เข้าร่วม 90 คน

รูปธรรมความสำเร็จของการทำงาน ในเบื้องต้น คือ พิพิธภัณฑสถานชุมชนวัดพัทธสีมาและสวนสมุนไพร พร้อมกับจัดรูปแบบการเรียนรู้เชิงท่องเที่ยวตามคำขวัญข้างต้น โดยวางยุทธศาสตร์การทำงานออกเป็น 2 ยุทธศาสตร์ คือ

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การนำจุดเด่นขึ้นมาเป็นแผน คำว่า "จุดเด่น" ในที่นี้ ได้แก่ วัดพัทธสีมา พระหมิดโบราณ(พระสำริด) บารมีของอดีตเจ้าอาวาส สวนสมุนไพรและตำรายา เอกลักษณ์ของหอไตรกลางน้ำและพิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมประเพณี เช่น วันสงกรานต์ วันออกพรรษา วันสำคัญทางศาสนา

ท้ายสุด คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งนี้ได้วางวัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้ไว้ 3 ข้อ คือ 1) เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวทั้งที่เคยมาเที่ยวที่วัดและยังไม่เคย 2) เพื่อฟื้นฟูปรับปรุง อนุรักษ์และสร้างทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมให้โดดเด่น โดยเฉพาะการจัดเก็บในพิพิธภัณฑ์ของชุมชนเอง 3) เพื่อเป็นส่วนหนึ่งในการส่งเสริมและอนุรักษ์มรดกทางศิลปวัฒนธรรมให้ยั่งยืนสู่คนรุ่นลูกหลาน ภายใต้แนวทางการดำเนินงาน 2 ประการ คือ 1) ปรับปรุงฟื้นฟูทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมทั้งหมดที่เป็นจุดเด่นให้มีระบบและเหมาะสม 2) จัดการองค์ความรู้ทั้งหมดของจุดเด่นให้เป็นระบบ โดยที่วางเป้าหมายสูงสุดของการทำงานอยู่ที่การผลักดันให้เกิดพิพิธภัณฑ์ชุมชนวัดพัทธสีมา ดังคำขวัญข้างต้น

ยุทธศาสตร์ที่ 2 ผลักดันศักยภาพของชุมชนท้องถิ่นให้มองเห็นความสำคัญและเข้ามามีส่วนร่วม วัตถุประสงค์ของยุทธศาสตร์นี้ คือ เพื่อให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นให้มีศักยภาพในการเรียนรู้และอนุรักษ์ทุนทางวัฒนธรรมหรือจุดเด่นตามยุทธศาสตร์ข้อแรก แนวทางในการดำเนินงาน คือ 1) สร้างจิตสำนึก 2) ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเกิดรายได้(ผลิตภัณฑ์ชุมชน-OTOP) 3) พัฒนาระบบการบริหารจัดการการท่องเที่ยว โดยการมีส่วนร่วมของชุมชนและท้องถิ่น 4) พัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งภายในและภายนอกพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง

พร้อมกับการกำหนดยุทธศาสตร์การทำงานสองประการข้างต้น ชุมชนยังได้กำหนดโครงสร้างการบริหารจัดการ รวม 4 ทีมงาน คือ

- 1) คณะกรรมการเพื่อบริหารจัดการโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน (จำนวน 24 คน)³
คณะกรรมการชุดนี้ประกอบด้วยผู้ที่เกี่ยวข้องหรือมีส่วนร่วมอย่างสำคัญในการขับเคลื่อนงานและวางระบบการบริหารจัดการมาแต่เริ่มต้น ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กำนัน ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เป็นรองประธาน ตัวแทนชมรมนวดแผนโบราณ กลุ่มขนมลา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มร่วมโนราห์ ฯลฯ เป็นคณะกรรมการร่วม
- 2) คณะกรรมการบริหารจัดการการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน จัดตั้งเมื่อ 28 มกราคม 2549 จำนวน 8 คน ประกอบด้วย 1) ที่ปรึกษา ได้แก่ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา, นายประสพ จันทรทองเดช,นายสุธรรม นนุทอง, นายประเสริฐ นันทวงศ์,นางนิกร จันทร

³ คณะกรรมการเพื่อบริหารโครงการอย่างมีระบบและยั่งยืน จัดตั้งในการประชุมเมื่อ 28 มกราคม 2549 ประกอบด้วย ประธาน คือ พระครูสิริธรรมาภิรักษ์ เจ้าอาวาส, รองประธาน คือ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา นายประสพ จันทรทองเดช(กำนัน) นายสุธรรม นนุทอง(อบต.) นายประเสริฐ นันทวงศ์(ครู รร.ชุมชนพิบูลสงคราม) กรรมการ คือ นายทวิช วัฒนศิริ(วิชาการท้องถิ่นและมรดก) นางสุจิตรา คงแก้ว(กลุ่มนวดแผนโบราณ) นายบุญส่ง ช่วยแก้ว(กลุ่มขนมลา) นายเตียน จันทรนิ่ม(งานไม้กลึงและกะลามะพร้าว) นายสมศักดิ์ ดิษฐ์นวล(กลุ่มผู้สูงอายุ) นางแปลก กองสุข(กลุ่มผู้สูงอายุ) นางเสียง อินทองคำ(กลุ่มผู้สูงอายุ) นายไพรัช คงแก้ว(พิธีกร) นายวิระศักดิ์ อินทองคำ(พิธีกร) นายภควัฒน์ ช่วยด้วง(มโนราห์) นายวิรัตน์ แก้วเมือง(ข้าวหอมมะลิ) นายไพรัช ดำนาคแก้ว(เจ้าหน้าที่พิพิธภัณฑ์วัด) นางปิยะนุช แก้วหนูนา(อาหารและเครื่องดื่ม) นางธรรมวงศ์ ศรีจันทร์(นวดแผนโบราณ) นายสุชาติ ทองจีนสังข์(ผ้าบาติก) นายมัยศรี กุลไกรจักร์(การเงินโครงการพิพิธภัณฑ์) นายสมชาย คุพจาร(ผู้ใหญบ้านหมู่ 7) นางพรรณี นนุทอง(นำคนไปเพื่อสุขภาพ) และนายไพบุลย์ แก้วเมือง(ไฟฟ้า)

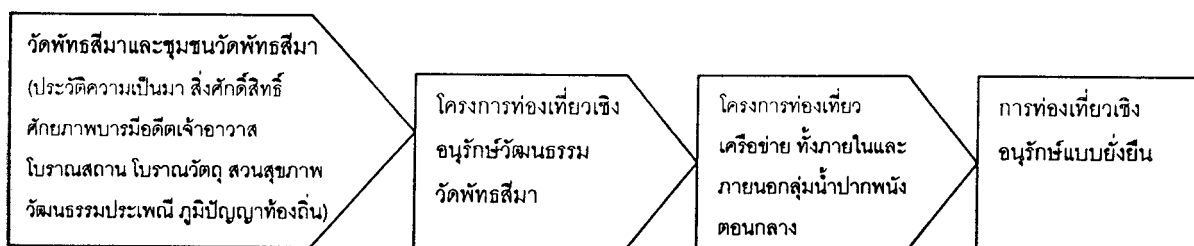
ทองเดช, นางพนิดา ทองจีนสังข์,นางพรทิพย์ หนูทอง และ,นางสาววารี ทองเพชร ส่วนคณะกรรมการบริหารคอยสนับสนุนการผลิตและดูแลการขายให้มีระบบ

3) คณะทีมงานโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง หรือที่เรียกอย่างง่าย ๆ ว่า "ทีมงานลานวัดพัทลุง" ประกอบด้วยคณะทำงาน 10 คน มีที่มาจาก 2 ส่วน คือ

- 1) คณะทำงานตามโครงการวิจัยทุนทางวัฒนธรรมและชุมชนพัทลุง 5 คน คือ นายประสพ จันทรทองเดช,พระสมเกียรติ กิตติปัญญา,นางพรรณี หนูทอง,นายธวัช ทวีชนม์และนายไพรัช คงแก้ว เพื่อทำหน้าที่ประสานกับเครือข่ายฯ
- 2) คณะกรรมการที่คัดเลือกเพิ่มขึ้นจากเวทีประชุมชุมชน วันที่ 8 พฤศจิกายน 2549จำนวน 5 คน คือ นางเซียง อินทคำ,นางแปลก กองสุข, นายสุชาติ ทองจีนสังข์,นายธำรงค์ ศรีอินทร์และนายสมศักดิ์ ดิษฐ์นวล เพื่อทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลและจัดเตรียมความสะดวกด้านต่างๆ ของภายในวัด รวมถึงให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยี่ยมชม

4) พัฒนาศักยภาพทีมงานจากข้อ 3 เข้าสู่การพัฒนาเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อร่วมจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมจังหวัดนครศรีธรรมราช

ทั้งนี้ในระบบการบริหารจัดการในรูปของคณะกรรมการเน้นดึงผู้ที่มีศักยภาพแต่ละด้านเข้ามาเป็นคณะกรรมการบริหารโครงการ เพื่อให้การบริหารโครงการมีระบบและยั่งยืน พร้อมกันนี้คณะกรรมการชุดอื่นๆ รวมทั้งกรรมการและที่ปรึกษา บริหารจัดการ การผลิตและจำหน่ายพิพิธภัณฑน์ เน้นให้มีการประชุมหารือ ติดตามการทำงานทั้งระบบและแต่ละกลุ่มอยู่เป็นประจำ เพื่อติดตามความก้าวหน้า กล่าวได้ว่าการดำเนินการตามแนวทางนี้จะทำให้เกิดพัฒนาการการทำงาน ดังนี้

พร้อมกันนี้ ชุมชนได้จัดเตรียมความพร้อมโครงการเร่งด่วนเพื่อรองรับการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรมที่จะจัดให้มีขึ้น จำนวน 8 โครงการ คือ

- 1) โครงการทำทะเบียนศิลปะโบราณวัตถุ ดำเนินการโดยงานพิพิธภัณฑน์ เริ่มในเดือนมีนาคม 2549 ใช้งบประมาณราว 35,000 บาท

- 2) โครงการซ่อมแซมตู้โบราณ จำนวน 14 ตู้ ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการแล้ว
- 3) โครงการอบรมวาดแผนโบราณเพื่อสุขภาพ ดำเนินการโดยกำนันประสพ จันทร์ทองเดช เริ่มดำเนินการแล้ว ใช้งบประมาณราว 20,000 บาท
- 4) โครงการปรับปรุงพื้นที่สวนสมุนไพรวัดพัทธสีมา ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการแล้ว ใช้งบประมาณราว 14,000 บาท
- 5) โครงการฝึกgramโนราห์ในวันหยุดของเยาวชน ดำเนินการโดยอาจารย์ภควัฒน์ ช่วยด้วง โรงเรียนนพคุณประชาสรรค์ ดำเนินการระหว่าง เดือนกุมภาพันธ์ – เมษายน 2549
- 6) โครงการส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน ดำเนินการโดยกำนันประสพ จันทร์ทองเดช เริ่มดำเนินการแล้ว ผลิตภัณฑ์ของชุมชน ได้แก่ ลูกประคบ เครื่องจักรสานสมุนไพรอบแห้ง ดอกไม้จันทร์ น้ำสมุนไพรเพื่อสุขภาพ ผลิตภัณฑ์ผ้าบาติก งานกลึงไม้ ข้าวกล้องและข้างซ่อมมือ ขนมลา ผลิตภัณฑ์กะลามะพร้าวและผลิตผลทางการเกษตรในท้องถิ่น ผู้ผลิตเป็นกลุ่มบุคคลที่อยู่ในชุมชน ซึ่งขณะนี้มียูมามากมายหลายกลุ่ม คือ กลุ่มวาดแผนโบราณ กลุ่มรักษาสุนทรและกลุ่มวาดแผนโบราณ กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มนักเรียนชุมชน พิบูลสงคราม กลุ่มวัยรุ่นในชุมชน กลุ่มข้าวซ่อมมือ รวมทั้งประชาชนทั่วไปที่มีผลผลิตที่ต้องการมาวางที่จุดจำหน่าย เป็นต้น ใช้งบประมาณราว 60,000 บาท
- 7) โครงการสืบสานประเพณีสงกรานต์ ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา
- 8) โครงการทำป้ายบอกทางเข้าวัด ดำเนินการโดยวัดพัทธสีมา เริ่มดำเนินการในเดือนมกราคม 2549 ใช้งบประมาณราว 25,000 บาท

แต่ด้วยข้อจำกัดในการดำเนินงานที่ยังจำเป็นอย่างมากที่จะต้องระดมงบประมาณมาดำเนินการ พระสมเกียรติ กิตติปัญญา ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดพัทธสีมา จึงทำหนังสือขอการสนับสนุนจากหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ได้แก่ ผู้อำนวยการการกีฬานันทนาการและการท่องเที่ยว จ. นครศรีธรรมราช, ผู้อำนวยการพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ นครศรีธรรมราช เจ้าหน้าที่จากพิพิธภัณฑ์แห่งชาติ, ผู้อำนวยการแขวงการท่องเที่ยว นครศรีธรรมราช ที่ 1, สถานีโทรทัศน์ช่อง 3 ,องค์การบริหารส่วนตำบล, อบจ., โรงเรียนต่างๆ รอบบริเวณวัด เป็นต้น ซึ่งปัจจุบันได้รับการสนับสนุนงบประมาณบางส่วนแล้ว เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช มหาวิทยาลัยทักษิณ เป็นต้น (มีรายละเอียดในหน้า 69)

4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

บุคคลที่เป็นผู้เข้ามามีบทบาทในการทำงานของชุมชนครั้งนี้ ประกอบด้วย เจ้าอาวาส เป็นประธาน ผู้ช่วยเจ้าอาวาส กำนัน ครู สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล(อบต.) เป็นรองประธาน ตัวแทนชมรมวาด

แผนโบราณ กลุ่มชนมลา กลุ่มผู้สูงอายุ กลุ่มร่ามโนราห์ เป็นต้นเป็นคณะกรรมการร่วม บุคคลเหล่านี้มีบทบาทในการดูแลรักษาทรัพย์สินสาธารณะและนำเสนอข้อมูลให้กับผู้เข้ามาเยี่ยมเยือน

ที่ผ่านมาคณะกรรมการชุดนี้ทำกิจกรรมที่สอดคล้องกับการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ประมวลได้ดังนี้

1) การจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เปิดให้ชมทุกวัน เพื่อให้ผู้คนเข้ามาทำบุญและเยี่ยมชมวัดได้ ตั้งแต่เวลาเช้าตรู่ จนถึงเวลา 17.00 น. ของทุกวัน โดยถ้ามาในวันเสาร์-อาทิตย์ ผู้ที่เข้ามาเที่ยวจะได้พบกับกิจกรรมชุมชน เช่น การฝึกมโนราห์เยาวชนประมาณ 50 คน นวดแผนโบราณเพื่อสุขภาพ การฝึกมัดคุเทศก์เยาวชน การฝึกอาชีพ ผ้าบาติก งานไม้สัก ส่วนมากถ้าเป็นหน่วยงานจะมีการทำหนังสือแจ้งให้ทราบล่วงหน้า อาทิ วันที่ 28 มีนาคม 2549 มูลนิธิเพื่อคนพิการจะนำชาวญี่ปุ่นจำนวน 25 คน เข้าเยี่ยมชม

2) การท่องเที่ยวแบบจัดบางโอกาส มักเป็นกิจกรรมสำคัญทางศาสนาและประเพณี เช่น งานวันสงกรานต์(ทำบุญตักบาตร) งานเดือนสิบ

กิจกรรมที่ได้จัดไปแล้ว คือ งานลานวัฒนธรรมวัดพัทธสีมา ระหว่างวันที่ 9-16 เมษายน 2549 ในงานนี้มีการแบ่งการทำงานออกเป็น 10 ฝ่าย บนความสนุกสนานและการบันเทิงผู้จัดพยายามแทรกเนื้อหาในการสืบสานประเพณีที่ดั่งามให้ยั่งยืน ส่งเสริมคุณธรรมด้านความกตัญญูทวดที่ ส่งเสริมความรักสามัคคีของคนในแต่ละวัย และการทำงานร่วมกันระหว่าง บ-ว-ร (วัด-บ้าน-โรงเรียน) สร้างจิตสำนึกรักษำบ้านเกิด รวมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปกิจกรรมที่เน้นถึงความเชื่อ การละเล่น การแสดงถึงความกตัญญูและกิจกรรมต่างๆ ที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตผู้คนรอบวัดพัทธสีมา ในงานมีกิจกรรมหลายอย่าง ได้แก่ 1) การสร้างรูปเหมือนอดีตเจ้าอาวาสและเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน 2) การอาบน้ำผู้ใหญ่ 3) พิธีอัญเชิญรูปเหมือนพ่อท่านชูเผ่า พ่อท่านหนูจันทร์ พ่อท่านโรย ประดิษฐาน ณ ศาลากลางน้ำ 4) การละเล่นมหรสพ(มโนราห์ หนังตะลุง วงดนตรีลูกทุ่ง กลองยาว) และกีฬาพื้นบ้าน เช่น แข่งขันลูกบ๊องจาก สานหมาจาก เย็บจาก สานเสือ วิ่งกระสอบ ปิดตาตีหม้อ มวยทะเล เป็นต้น 5) การสาธิตการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของชุมชน 6) การแสดงบนเวที 7) ร่วมทอดผ้าป่ากับดาราช่อง 3 การจัดงานครั้งนี้มีคนในชุมชนและลูกหลานที่ไปทำงานที่อื่นกลับมาร่วมงานเป็นจำนวนมาก รวมทั้งคนต่างถิ่นต่างชุมชนเข้ามาเที่ยว เนื่องจากเป็นงานที่สนุกสนานและยังรักษาบรรยากาศแบบเดิมๆ ไว้ได้เป็นอย่างดี

3) กิจกรรมอื่นๆ ที่ผ่านมาทางคณะทำงาน ได้ดำเนินกิจกรรมที่สอดคล้องและหนุนเสริมกับภารกิจในการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของชุมชน หลายประการ ได้แก่

3.1) จัดเตรียมนิทรรศการและบุคลากรให้ความรู้แก่ผู้เข้ารับบริการที่มาเยี่ยมชมแบบส่วนตัวและมาในนามหมู่คณะ

3.2) จัดนิทรรศการร่วมกับหน่วยงานระดับอำเภอ ในงานวันของดีอำเภอหัวไทร ปี 2548

3.3) ร่วมเป็นเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศจังหวัดนครศรีธรรมราช

3.4) การประชาสัมพันธ์แนวคิดและการทำงานของโครงการอย่างไม่เป็นทางการในงานวันของดีวัดพัทธสีมา ระหว่างวันที่ 6-12 พฤศจิกายน 2548 โดยเฉพาะในวันที่ 11 พฤศจิกายน 2548 ที่มีการพุทธาภิเษกปลุกเสกรูปเหมือนพ่อท่านชูเผ่าและพ่อท่านหนูจันทร์ซึ่งได้จัดลานวัฒนธรรม อาทิ การละเล่นของเด็ก ผู้สูงอายุและกลุ่มแม่บ้าน ซึ่งนายประสพ จันทร์ทองเดช หัวหน้าโครงการฯ กล่าวว่า จะพยายามผลักดันให้เกิดลานวัฒนธรรมประจำทุกวัน

ทั้งนี้ผู้สนใจเข้าเยี่ยมชมเป็นกรณีพิเศษ โดยมีทีมวิทยากรให้ความรู้อย่างใกล้ชิด สามารถติดต่อล่วงหน้าได้ที่พระสมเกียรติ กิตติปัญญา (086) 280-8066 กำนันประสพ จันทร์ทองเดช (089) 296-5362

5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย

ชุมชนพัทธสีมาได้รับการสนับสนุนจากเครือข่ายฯ ในสองลักษณะ คือ การมีส่วนร่วมในการชี้แจงแนวคิดการทำงานของเครือข่ายต่อที่ประชุมระดับชุมชน และการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ขณะเดียวกันตัวแทนจากชุมชนที่เข้าไปเป็นกรรมการเครือข่ายฯ มีบทบาทในการร่วมกำหนดแนวทางการทำงานของเครือข่าย

6. กิจกรรมการดำเนินงานของผู้รับผิดชอบหรือคณะดูแล

คณะผู้ดูแลที่ได้รับคัดเลือกจำนวน 5 คน มีบทบาทในการสนับสนุนการทำงานด้านสถานที่และสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น น้ำดื่ม การรักษาความสะอาด และความปลอดภัยของสิ่งของจัดแสดง รวมทั้งให้ข้อมูลกับผู้แวะเข้ามาเยี่ยมชม ในวันนี้ได้มีการฝึกกลุ่มมัคคุเทศก์ซึ่งเป็นนักเรียนจากโรงเรียนชุมชนพิบูลย์สงครามเพื่อช่วยแนะนำการท่องเที่ยว พร้อมกับฝึกอาชีพที่ส่งเสริมภูมิปัญญาที่มีอยู่ในชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยว เช่น กลุ่มนวดแผนโบราณ กลุ่มรักษาสุนไพรรวม 10 กลุ่มนวดแผนโบราณ และกลุ่มข้าวซ้อมมือ

7. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

คณะกรรมการได้ดำเนินการเพื่อเผยแพร่การทำงานและเนื้อหาเกี่ยวกับชุมชนและวัดพัทธสีมาในรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ ได้แก่

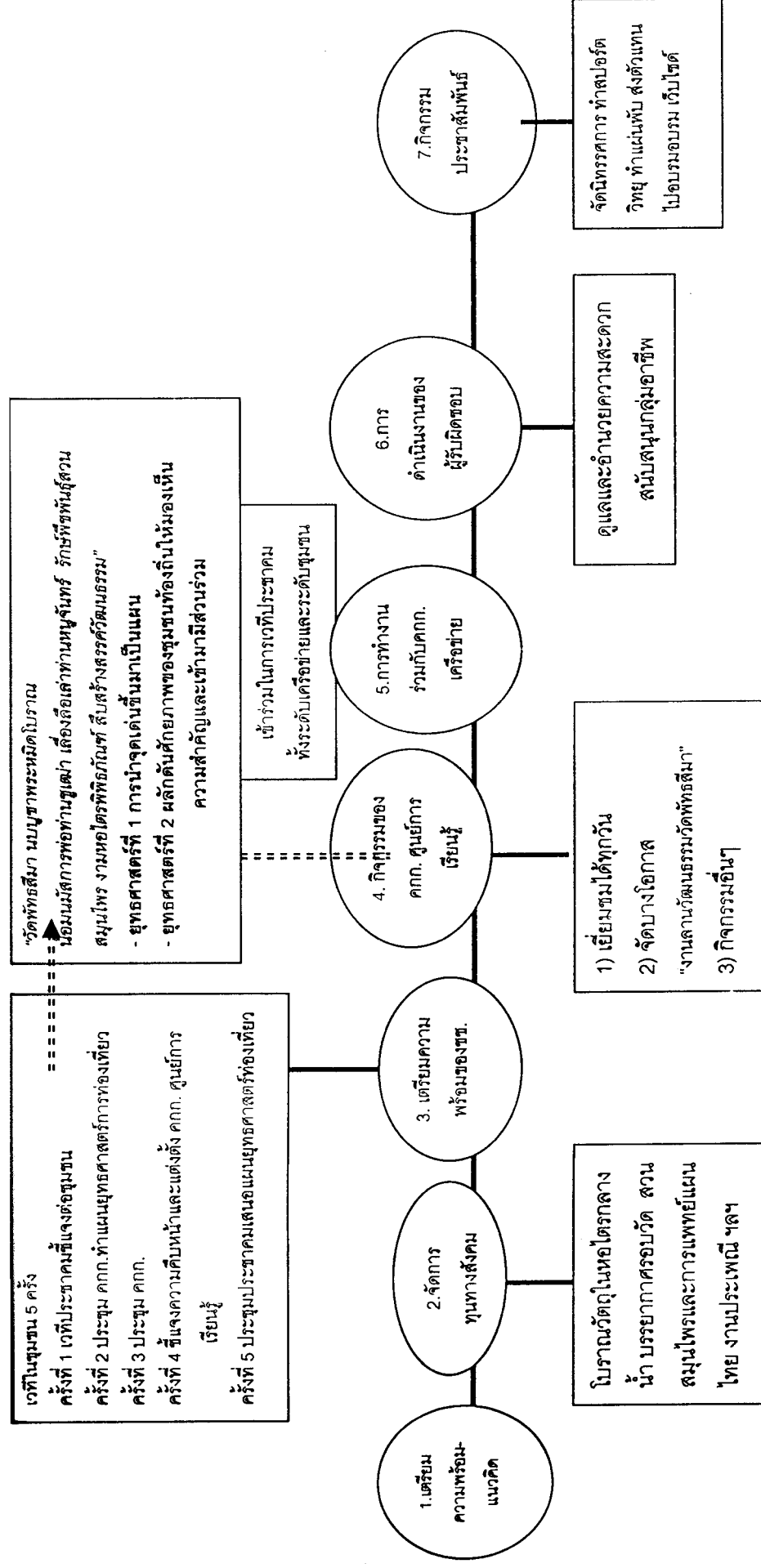
1. การจัดนิทรรศการ 1) การจัดนิทรรศการภายในวัดเพื่อให้ความรู้แก่ผู้มาเยี่ยมชม เข้ารับบริการทั้งที่มาเยี่ยมชมแบบส่วนตัวและมาในนามหมู่คณะ 2) จัดนิทรรศการร่วมกับหน่วยงานระดับอำเภอ ในงานวันของดีอำเภอหัวไทร ปี 2548

การเผยแพร่ข่าวสารผ่านเว็บไซต์ ของสกว. สำนักงานภาค และ นสพ. ข่าวสด

2. ทำสปรตวิทยุเพื่อนำเสนอของดีของพิพิธภัณฑวัดพุทธสีมา พร้อมทั้งสิ่งศักดิ์คู่วัด โดยใช้คำขวัญเป็นแนวหลักในการประชาสัมพันธ์และดำเนินกิจกรรม
3. ทำแผ่นพับแจกให้กับผู้ที่เข้ามาเยี่ยมชมวัด ว่ามีโครงการที่จะพัฒนาต่อไปอย่างไร
4. จัดตัวแทนเข้าอบรมและจัดนิทรรศการตามหน่วยงานต่างๆ เช่น การได้รับเข้าเป็นเครือข่ายพิพิธภัณฑการเรียนรู้ภูมิภาคภาคใต้ของวิทยาลัยภูมิปัญญาชุมชน มหาวิทยาลัยทักษิณ, งานศึกษาธิการสัญจรภาคใต้, งานไหว้ครูแพทย์แผนไทย 14 จังหวัดภาคใต้, งานฉลอง 109 ปี อำเภอดำรงวิทยะปาริชาติ เป็นต้น
5. ประชาสัมพันธ์ในเว็บไซต์ของเครือข่ายองค์กรชุมชนท้องถิ่นเพื่อจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ จังหวัดนครสวรรค์
6. ประชาสัมพันธ์แนวคิดและแนวทางการทำงาน พร้อมทั้งแนะนำ "ทีมงานลานวัดพุทธสีมา" อย่างไม่เป็นทางการ ในวันงานลานวัฒนธรรมวัดพุทธสีมา

ผลของการประชาสัมพันธ์ที่ผ่านมา ทำให้งานผลักดันให้มีการจัดตั้งพิพิธภัณฑวัดพุทธสีมามีเครือข่ายมากขึ้นหลายกลุ่มและขยายออกสู่วงกว้างมากขึ้น แม้ว่าจะยังไม่มีกำนันที่กำนันจำนวนผู้เข้าชมอย่างเป็นระบบแต่ประมาณการได้ว่าจำนวนผู้เข้ามาท่องเที่ยวในวัดเพิ่มจำนวนมากขึ้น โดยกลุ่มผู้เข้าชม มีทั้งคณะครู นักเรียนนักศึกษา ประชาชนทั่วไป ขณะที่การตอบรับจากสมาชิกชุมชนเองเป็นไปค่อนข้างดี

ผังที่ 5 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนวัดพุทธสีมา

8. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

1. ปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานของหน่วยงาน

1. การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นการทำงานในลักษณะใหม่ที่ต้องอาศัยระยะเวลาทำความเข้าใจและประสานความร่วมมือจากประชาชนและหน่วยงานทั้งของรัฐและเอกชนในพื้นที่
2. ความไม่พร้อมของอาคารสถานที่ที่จะใช้เป็นสถานที่ประสานงาน
3. มีข้อจำกัดเรื่องเวลาและอุทกภัยระหว่างปลายปี
4. 2548 และต้นปี 2549 ทำให้ไม่สามารถจัดการให้งานดำเนินการไปตามแผนงาน
5. ไม่มีงบประมาณที่เหมาะสมและพอเพียง สำหรับใช้ในการดำเนินการกิจกรรมเพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้และอนุรักษ์โบราณวัตถุ
6. ขาดการสนับสนุนจากโครงการบริหารงานแบบที่มีผู้มีอำนาจบริหารสูงสุดขององค์กร (Chief Executive Officer-CEO/ซีอีโอ) จังหวัดนครศรีธรรมราช ระหว่างปี 2548-2550 หรืออีกนัยหนึ่ง คือ ผู้ว่าจังหวัดนครศรีธรรมราชไม่มีวิสัยทัศน์ ไม่เห็นความสำคัญของคุณค่าของทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมของชุมชนที่จะนำมาพัฒนาให้เกิดประโยชน์ตามยุทธศาสตร์ของจังหวัด

2. สิ่งที่มีวิสัยเรียนรู้จากการดำเนินกิจกรรม

ภาพรวมการทำงานพบว่า จากจุดเด่นที่วัดได้รับความเชื่อถือศรัทธาจากสมาชิกในชุมชนอยู่แล้ว มีทุนมรดกศิลปวัฒนธรรมที่มากมายและเปี่ยมด้วยคุณค่า เมื่อมีโครงการที่จะเพิ่มบทบาทการท่องเที่ยวให้กับวัดทำให้เกิดการตื่นตัวของสมาชิกในชุมชนไปในทิศทางที่ดี แต่ขณะเดียวกันก็มีข้อด้อยหรือข้อควรปรับปรุงหลายประการ โดยเฉพาะระบบการจัดการข้อมูล สถานที่และบุคลากร กล่าวคือ การนำเสนอข้อมูลยังขาดระบบที่ชัดเจนและการขาดความพร้อม บุคลากรที่มีความรู้และมีเวลายังมีน้อย ดังนั้นในอนาคตจึงสมควรมีเวทีเพื่อสร้างความพร้อมและศักยภาพทั้งในส่วนของบุคลากร ข้อมูลและสถานที่

3. สิ่งที่สมาชิกชุมชน/สังคมได้จากการเข้าร่วมเครือข่าย

ที่ผ่านมาการทำงานในระบบเครือข่ายของชุมชนพัทธสีมาไม่ค่อยมีประสิทธิภาพเท่าที่ควร เนื่องจากคณะกรรมการมีเวลาน้อย ติดภาระกิจตามภาระหน้าที่ในการงานอาชีพ พบว่าแต่ละคนมีหน้าที่หลายอย่างในชุมชน การติดต่อประสานงานไม่สะดวก จัดเวลาไม่สอดคล้องกับแผนการทำงาน อีกทั้งพิพิธภัณฑ์วัดพัทธสีมายังต้องดำเนินการอีกหลายเรื่องทั้งการจัดการเกี่ยวกับโบราณสถาน โบราณวัตถุ และคัมภีร์โบราณ ดังนั้นการทำงานที่จะให้เกิดผลกับเครือข่ายจึงมีประสิทธิภาพไม่ดีเท่าที่จำเป็น

อย่างไรก็ตามการร่วมกันผลักดันให้งานครั้งนี้มีความก้าวหน้า นำมาสู่ความร่วมมือในวงกว้างมากกว่าเดิม ดังจะเห็นได้ผ่าน การดึงทรัพยากร การสร้างความร่วมมือและการสนับสนุนจากหลายหน่วยงาน เบื้องต้นทำให้มีงบประมาณการทำกิจกรรมไปแล้วกว่า 820,000 บาท ดังนี้

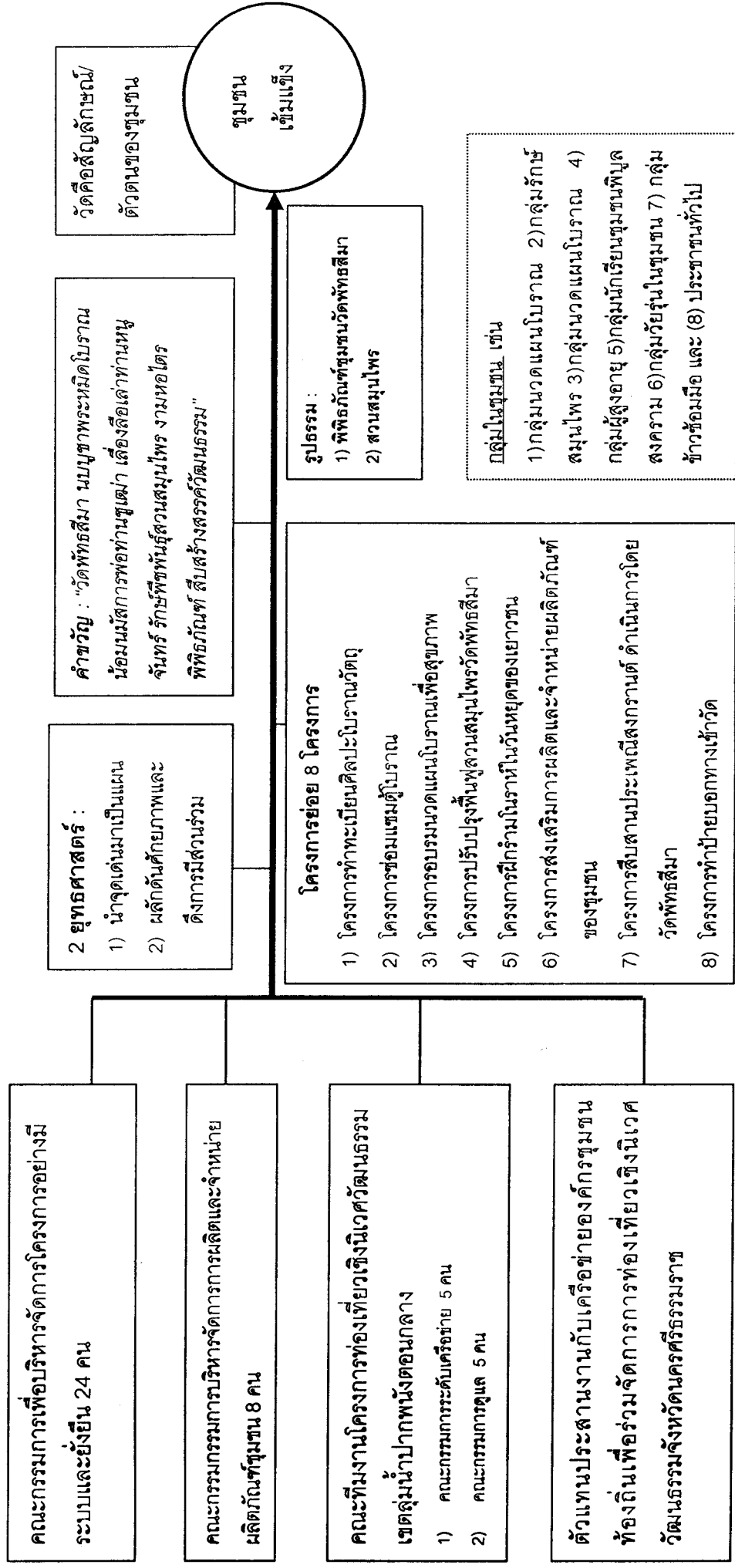
1) ความร่วมมือจากความศรัทธาของประชาชนทั่วไป รูปธรรมกิจกรรมที่ทำไปแล้ว ได้แก่ การจัดทำทะเบียนโบราณวัตถุ ครั้งที่ 1 ใช้งบประมาณสามหมื่นกว่าบาท,การซ่อมแซมและจัดซื้อตู้เพิ่ม ใช้งบประมาณ 40,000 กว่าบาท,งบประมาณประเพณีวันสงกรานต์ปี 2549,การส่งเสริมการผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ชุมชน,ทำป้ายบอกนำทางเข้าวัด, จัดรายการวิทยุประชาสัมพันธ์วัดพัทลุง,จัดทำเอกสารข้อมูล แผ่นพับ นิทรรศการ โต๊ะ และเปลี่ยนผ้าห่อคัมภีร์โบราณชุดดำดุดขาว ทั้งในมีการระดมงบประมาณที่นำมาใช้ผ่านงานระดมทุน เช่น การทอดผ้าป่าในเดือนมิถุนายน 2548 ได้งบ 300,000 กว่าบาท, การทำพิธีพุทธาภิเษกวัตถุมงคล เดือนพฤศจิกายน 2548 และการบูชาวัตถุมงคลและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของวัด

2) ความร่วมมือจากหน่วยงานต่างๆ เช่น องค์การบริหารส่วนจังหวัด งบประมาณจังหวัด และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) สำนักงานภาค รูปธรรม คือ การซ่อมแซมตู้โบราณโดยใช้งบจังหวัดจำนวนหนึ่งแสนบาท,การซ่อมแซมหอไตรกลางน้ำโดยใช้งบจากองค์การบริหารส่วนจังหวัดจำนวนหกแสนบาทและการจัดทำเอกสารงานวิจัย โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.) จำนวน 50,000 บาท

4. ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้นและความมุ่งหวังในอนาคต

คณะทำงานมีความคาดหวังให้เกิดผลสำเร็จทั้งในเชิงปริมาณและคุณภาพ ความคาดหวังในเชิงปริมาณ คือ การรับรู้และจิตสำนึกรักษ์บ้านเกิดบรรลู่ทั้งในระดับชุมชนท้องถิ่น ลุ่มน้ำพองตอนกลางและระดับภาคใต้ตอนบน

ขณะที่ความคาดหวังในด้านคุณภาพ คือ 1) ผู้คนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ ศึกษาเรียนรู้ของดีที่มีอยู่ในชุมชนอย่างนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 2) มีอาคารพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์ พร้อมจัดเก็บและแสดงโบราณ 3) จัดการฟื้นฟูความรู้เกี่ยวกับสมุนไพรพื้นบ้านและตำรายา ให้สะดวกในการศึกษาเรียนรู้และนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ 4) จัดให้มีการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์วัฒนธรรม 5) ปรับแผนการทำงานให้สอดคล้องกับการพัฒนาของระดับตำบล อำเภอและยุทธศาสตร์ของจังหวัด

ผังที่ 6 แสดงโครงสร้างและการทำงานของชุมชนวัดพัทธสีมา

บทที่ 8

การดำเนินงานในระดับชุมชน :

กรณีโครงการหลักสูตรท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

1. แนวคิด

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นอำเภอใหม่ที่ถูกประกาศจัดตั้งอย่างเป็นทางการ เมื่อวันที่ 5 ธันวาคม 2539 แบ่งการปกครองออกเป็น 4 ตำบล คือ ตำบลทางพูน ตำบลดอนตรอ ตำบลเชียรเขา ตำบลสวนหลวง ประชาชนโดยทั่วไปของอำเภอเฉลิมพระเกียรติประกอบอาชีพเกษตรกรรม หัตถกรรม เป็นพื้นที่ที่ยังมีความชนบทอยู่มาก จะเห็นได้ว่ามีลักษณะการพึ่งพาช่วยเหลือกันสูง ทั้งนี้มีลักษณะความสัมพันธ์แบบชุมชน 4 ชุมชนใหญ่ คือ 1) ชุมชนบ้านทางพูน⁴ ประกอบด้วยบริเวณหมู่ที่ 1 และ 2 ตำบลทางพูนกับหมู่ที่ 3,4 ตำบลดอนตรอ 2) ชุมชนบ้านป่าหวาย ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 1,7,12 ตำบลเชียรเขา 3) ชุมชนบ้านหนองไม้แก่น ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 2 ตำบลเชียรเขา 4) ชุมชนสวนหลวง ประกอบด้วย พื้นที่หมู่ที่ 1,2 และ 3 โดยใน 3 ชุมชนแรก มีประสบการณ์ทำงานร่วมในโครงการ “กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหลักสูตรเพื่อท้องถิ่น อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช สภาพทางภูมิศาสตร์ของชุมชนที่มีทั้งที่ดอน ที่ราบลุ่มและป่าพรุ มีการใช้ทรัพยากรเหล่านี้ร่วมกันมาอย่างยาวนานทำให้เกิดรูปแบบหรือภูมิปัญญาในการเข้าใช้ร่วมกัน ปัจจุบันชาวบ้านในเขตอำเภอเฉลิมพระเกียรติมีการรวมกลุ่มเพื่อพัฒนาอาชีพท้องถิ่นขึ้นมากมาย เช่น กลุ่มปลูกดอกมะลิ กลุ่มจัดสวน กลุ่มข้าวหลาม กลุ่มข้าวซ้อมมือ กลุ่มหัตถกรรม กลุ่มเลี้ยงโคพื้นบ้าน กลุ่มออมทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งหากศึกษาในรายละเอียดจะพบว่า เป็นการหันกลับไปรื้อค้นและนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีอยู่เดิมขึ้นมาใหม่พร้อมกับสร้างระบบการจัดการแบบท้องถิ่น อาทิ การจัดการระบบร้านค้าหัตถกรรมริมถนนนครศรี-หัวไทร-สงขลา ซึ่งนอกจากทำให้ชาวบ้านมีรายได้พอที่จะเลี้ยงตนเองและครอบครัวแล้ว ยังเป็นการอนุรักษ์และสืบทอดให้ลูกหลานได้เรียนรู้ภูมิปัญญาเหล่านั้น ซึ่งจะเป็นผลดีต่อสังคมทั้งในระดับชุมชนและระดับประเทศต่อไป สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นศักยภาพเชิงพื้นที่ที่น่าสนใจศึกษาและสามารถพัฒนาให้เป็นแหล่งเรียนรู้เชิงนิเวศวัฒนธรรมได้หากมีการประสานงาน ร่วมมือกันในชุมชนละแวกใกล้เคียงจะนำไปสู่พลังท้องถิ่นให้เกิดขึ้นในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จึงได้ร่วมกับคณะทำงานโครงการวิจัยอีก 3 โครงการที่อยู่ในบริเวณลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเพื่อยกระดับข้อมูล/ผลการศึกษากิจกรรมเชิงปฏิบัติการด้วยการทดลองทำกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการจัดการโดยชุมชน ผ่านเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมเขตรุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ทั้งนี้ได้เน้นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีความพร้อมด้านการให้ข้อมูลแก่ผู้มาเยือน เพื่อให้เกิดบรรยากาศของการท่องเที่ยวเชิง

⁴ รวม 420 ครัวเรือน ประชากร(ในปี 2548) : 2,340 คน

ศึกษาหาความรู้ ขณะที่คนในพื้นที่เองได้แสดงออกถึงภูมิรู้และกล้านำเสนอของดีที่มีอยู่ในชุมชนต่อผู้มาท่องเที่ยว

เป้าหมายสำคัญของการทำงานครั้งนี้คาดหวังให้เกิดการตระหนักและวางแผนทรัพยากรที่มีคุณค่าในท้องถิ่น รู้จักใช้ประโยชน์ และร่วมกันอนุรักษ์รักษาไว้ โดยเฉพาะในกลุ่มคนรุ่นลูกหลานซึ่งนับวันอยู่ในภาวะเสี่ยงที่จะตกอยู่ภายใต้สภาพแวดล้อมและบริบททางสังคมที่ศีลธรรมเสื่อมทรุด เช่น ยาเสพติด การพนัน เกมสื่อบันเทิง โรคระบาดและภาวะอันมิพึงประสงค์จากการมีเพศสัมพันธ์ ฯลฯ เพื่อที่จะได้หันกลับมาพึ่งตนเองและใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทำให้ตนเองและครอบครัวมีคุณภาพชีวิตที่ดีมากยิ่งขึ้น

2. ทุนเดิมของชุมชนเฉลิมพระเกียรติสำหรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

ทรัพยากรและต้นทุนทางสังคมของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ มีทั้งด้านความเชื่อ เรื่องเล่า ประเพณี และวัฒนธรรม ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเกษตร ด้านหัตถกรรม ด้านศิลปการแสดง ด้านโบราณสถานและโบราณวัตถุ โดยทุนเดิมของชุมชนที่สามารถจัดเป็นศูนย์การเรียนรู้หรือการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม⁵ ใน 3 พื้นที่ สรุปได้ดังนี้

1. ชุมชนบ้านทางพูน

ทุนทางสังคมของชุมชนบ้านทางพูนที่เด่นชัด มีทั้งด้านทรัพยากรธรรมชาติ เช่น ป่าตะเคียน ป่าสาคร พืชสมุนไพร ฯลฯ และด้านวัฒนธรรม เช่น การทำเรือ การแกะสลักไม้ การทำเครื่องถมเงิน การทำครกตำข้าว การจำหน่ายสินค้าหัตถกรรมริมถนนสายนครศรีธรรมราช-สงขลาหรือร้านค้าริมทาง การแปรรูปสัตว์น้ำ(เคยกุ้ง พุงปลา เคยปลา ชีดี ปลาแห้ง ปลาตุ๋น ร้า มันทู) การปรุงอาหารพื้นบ้าน (แกงพุงปลา แกงน้ำเคย) สุราชุมชน การเพาะเลี้ยงปลากัด การปลูกพริกไทย การเพาะพันธุ์ปลาแรด การเลี้ยงหมู การเพาะหน่อเหียง เพลงร้องเรือ เพลงบอกสร้อยเสียงเสนาะ ศาลาหวดงู ศาลาสมภาร

ทั้งนี้จากการทำโครงการวิจัยที่ผ่านมาพบว่าทุนทางสังคมที่เด่นที่สุด คือ องค์ความรู้เกี่ยวกับป่าตะเคียน เพราะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญต่อการดำรงชีวิตของคนในหมู่บ้านมาตั้งแต่ในอดีต ป่าตะเคียนถือว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นสัญลักษณ์และความภาคภูมิใจของคนทางพูน

2. ชุมชนบ้านหนองไม้แก่น

ชาวหนองไม้แก่นมีอาชีพทำนาเป็นหลัก อยู่ห่างไกลจากศูนย์กลางทางราชการจึงมีการพึ่งพาตนเองสูง ชุมชนมีความเชื่อมั่นในผู้นำและแสวงหาการเชื่อมโยงความสัมพันธ์กับชุมชนภายนอกด้วยกลไกเฉพาะแบบ อาทิ การ “เป็นเกลอ” กับชาวเหนือหรือผู้ที่อาศัยอยู่ที่สูงริมเขา โดยมีลักษณะเด่นทาง

⁵ ข้อมูลจาก รายงานวิจัยเพื่อท้องถิ่น ฉบับสมบูรณ์ โครงการ “กระบวนการมีส่วนร่วมการจัดทำหนังสือเพื่อท้องถิ่นอำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครศรีธรรมราช” โดยการสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.ท้องถิ่น) ศูนย์ประสานงานการวิจัยท้องถิ่น จ.นครศรีธรรมราช การดำเนินงานการท่องเที่ยวเชิงนิเวศภายใต้ยุทธศาสตร์ “เขื่อนดินหัตถกรรมพื้นบ้าน นวัตกรรมหลวงปู่สังข์ เขื่อนดินศิลปินเพลงบอกสร้อย”

ทรัพยากรและวัฒนธรรม ได้แก่ คอกรวม(คอกที่ชาวบ้านนำวัว-ควายมาอยู่รวมกันเพื่อป้องกันโจรที่มาลักขโมยที่ชาวบ้านร่วมกันสร้างระบบการเฝ้ายามเพื่อดูแลวัวควาย) เทคโนโลยีเกี่ยวกับเครื่องผ่อนแรงวิดน้ำ (โพง คันเบ็ดวิดน้ำ จางหยางวิดน้ำ) ข้าวซ้อมมือ ครกสีข้าว การทำเคยปลา/ปลาแห้ง การแปรรูปผลผลิตทางการเกษตร(กล้วยฉาบ ถั่วทอด มันปู ไช้ผัดแดง) ไร่นาสวนผสม บอนไซ สมุนไพรพื้นบ้าน ประเพณีคลุมถุงชน (การแต่งงานตามประเพณีโบราณ) ภูมิปัญญาการทำคลอดแบบพื้นบ้าน (หมอตำแย) ศิลปินสีขอด้วง (นายผ้วน จิตตราคม) และนิทานพื้นบ้าน ในบรรดาทุนทางสังคมเหล่านี้ การทำเคยปลา เป็นภูมิปัญญาด้านอาหารที่แสดงถึงเอกลักษณ์และภูมิปัญญาในการใช้และดัดแปลงธรรมชาติอย่างที่ยั่งยืนเชื่อมโยงให้เห็นถึงทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

3. ชุมชนบ้านป่าหวาย

ความโดดเด่นของชุมชนบ้านป่าหวาย คือ มีวัดอยู่บนยอดเขา ชาวบ้านเรียกว่า "วัดเขาแก้ววิเชียร" วัดนี้มีอายุไม่น้อยกว่า 400 ปี ชาวชุมชนบ้านป่าหวายประกอบอาชีพทำนาปีละ 1 ครั้ง ดังนั้นระหว่างเก็บเกี่ยวและลงมือเพาะปลูกในปีถัดไปจึงมีการรับจ้างแรงงานเป็นอาชีพเสริม อย่างไรก็ตามด้วยเหตุที่การปลูกข้าวไม่คุ้มทุน ตั้งแต่ปี 2549 เป็นต้นมา ชาวบ้านจึงเปลี่ยนพื้นที่จากนาข้าวมาเป็นไร่นาสวนผสม มีการใช้เครื่องจักรและสารเคมีมาช่วยในการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น ซึ่งจากการศึกษาพบว่าชุมชนมีทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรที่น่าสนใจ คือ เขาแก้ววิเชียรถือเป็นวัด "อุทกสีมา" หรือมีน้ำล้อมรอบถึง 12 บ่อ และมีถ้ำรอบเขาถึง 7 ถ้ำ บนเขาเต็มไปด้วยยาสมุนไพรและลิงแสม เพลงบอก(นายเซย หมู่มื่น) งานหัตถกรรมลุงเซย เพลงร้องเรือ การละเล่นพื้นบ้านของเด็กๆ (เล่นเต้ย เล่นยับสาก เล่นทิ้ง) การเล่นพญาหงส์ในช่วงสงกรานต์ การเล่นอุบลูกไก่ การทำไร่นาสวนผสม ภูมิปัญญาหมอพื้นบ้านและยาสมุนไพร(นายริน พรหมดวง) การทำเคยปลาน้ำจืด การทำปลาแห้ง การทำข้าวซ้อมมือ การทำขนมจีน การทำสวนมะพร้าว น้ำหอม การเลี้ยงไก่ชน ช่างฝีมือสร้างบ้าน (นายสว่าง จันทร์เพ็ญ) ร้านน้ำชา กองทุนหมู่บ้าน จากการประชุมคณะกรรมการชุมชน ประกอบด้วย ครู ผู้บริหารโรงเรียน ตัวแทนนักเรียน และคณะผู้วิจัย พบว่า วัดเขาแก้ววิเชียร เป็นแหล่งรวมวัฒนธรรมและทรัพยากรท้องถิ่นที่สามารถสื่อความหมายถึงท้องถิ่นได้อย่างมีเอกลักษณ์และเป็นความภูมิใจของท้องถิ่น

3. การพัฒนาการจัดการการท่องเที่ยวตามโครงการ

การทำงานร่วมกันในนามเครือข่าย ๔ ชุมชนได้ดำเนินการผลักดันและสร้างกระบวนการอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดรูปธรรมของการจัดการท่องเที่ยวโดยสมาชิกชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ทั้งนี้เมื่อพิจารณาจุดเด่นของแต่ละชุมชนที่ผ่านการคัดกรองเป็นระยะๆ ปรากฏว่ามีข้อขัดข้องและอุปสรรคในเรื่องการกำหนดจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและคนทำงาน ประกอบกับปัญหาอุทกภัยในช่วงรอยต่อระหว่างปี 2548 – 2549 และความสับสนทางการเมืองในช่วงต้น-กลางปี 2549 จึงมีการเปลี่ยนแปลงจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอและคนทำงานอยู่หลายครั้ง สำหรับจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของ

อำเภอเฉลิมพระเกียรติ ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม 2549 เป็นต้นมา คือ *แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน การรณมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด* ซึ่งสามารถสรุปกระบวนการทำงาน ดังนี้

1. เวทีชุมชนเพื่อทำความเข้าใจกับประชาชนในชุมชนและการจัดตั้งคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน ประกอบด้วยการจัดประชุมในระดับชุมชนอย่างเป็นทางการและไม่เป็นทางการ โดยมีการประชุมระดับชุมชนอย่างเป็นทางการรวม 3 ครั้ง โดยการประชุมแต่ละครั้งเป็นการแสวงหาและจัดการมีส่วนร่วมจากชุมชน พร้อมการจัดปรับโครงสร้างและวางรายละเอียดในการทำงาน โดยสรุปได้ดังนี้

ครั้งที่ 1 เวทีชุมชนเพื่อชี้แจง ทำความเข้าใจร่วมและรับฟังข้อเสนอแนะ เมื่อวันที่ 13 พฤศจิกายน 2548 ณ ห้องประชุมโรงเรียนวัดทางพูน ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบด้วย คณะวิจัยโครงการ "ท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมอำเภอเฉลิมพระเกียรติ" จากชุมชนบ้านทางพูน ชุมชนบ้านหนองไผ่ แก่นและชุมชนวัดเขาแก้ววิเชียร คณะวิจัยโครงการ "พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง" นำโดยนายชลอ เอี่ยมสุทธิ์และทีมงาน ชาวบ้านจาก 3 ชุมชน/โครงการ และผู้ประสานงานจากศูนย์ประสานงานการวิจัยเพื่อท้องถิ่น จ.นครศรีธรรมราช รวม 52 คน เพื่อชี้แจงที่มาและความสำคัญของโครงการ ทำความเข้าใจถึงการมีส่วนร่วมในการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ ด้วยระบบการจัดการจากชุมชน ทั้งนี้ได้เปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นใน 3 ประเด็นสำคัญ คือ เห็นด้วยหรือไม่ที่จะอาศัยกิจกรรมการท่องเที่ยวมาพัฒนาให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ มีอะไรบ้างที่สมควรจะพัฒนาสำหรับการเรียนรู้และจะสร้างรูปแบบการจัดการดังกล่าวอย่างไร การประชุมครั้งนี้ทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมมีความรู้ความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมการวิจัยตามโครงการ ประชาชนที่เข้าร่วมการประชุมเห็นด้วยกับแนวทางการทำงานและได้แสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวาง ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการตื่นตัวและทิศทางการทำงานที่ดี สำหรับการเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนและการเชื่อมประสานกับชุมชนรอบข้าง อย่างไรก็ตามเนื่องจากแกนหลักในการวิจัยเชิงปฏิบัติการครั้งนี้เป็นข้าราชการที่มีภาระงานตามเวลาราชการจึงเสนอให้จัดการประชุมในวันหยุด โดยนัดหมายประชุมเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความคิดเห็นเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยว กำหนด และจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ในวันที่ 19 พฤศจิกายน 2548 ณ วัดเขาแก้ววิเชียร

ครั้งที่ 2 เวทีชาวบ้านเพื่อจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชน ณ วัดเขาแก้ววิเชียร วันที่ 19 พฤศจิกายน 2548 การประชุมครั้งนี้ มีผู้เข้าร่วมการประชุม 51 คน ที่ประชุมได้เห็นชอบกับเป้าหมายการดำเนินงานการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ 4 ประการ คือ 1) เพื่อพัฒนาคนในชุมชนได้เรียนรู้กระบวนการแก้ปัญหาและการพัฒนาท้องถิ่น 2) เพื่อพัฒนาหมู่บ้านในพื้นที่วิจัย 3) เพื่ออนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นและวิถีชีวิต 4) เพื่อส่งเสริมอาชีพและการหารายได้ของคนในท้องถิ่น ที่ประชุมได้เลือกแหล่ง/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติ โดยอาศัยเกณฑ์เรื่องความสะดวกในการ

เดินทางและอยู่ในละแวกใกล้เคียงกัน จำนวน 5 จุดหรือยุทธศาสตร์ และนำมาร้อยรัดเป็นคำขวัญว่า “นมัสการหลวงปู่สังข์ แวะบ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านคิลปินแห่งชาติ” โดยมีความน่าสนใจของแหล่งท่องเที่ยวแต่ละแห่ง ดังนี้

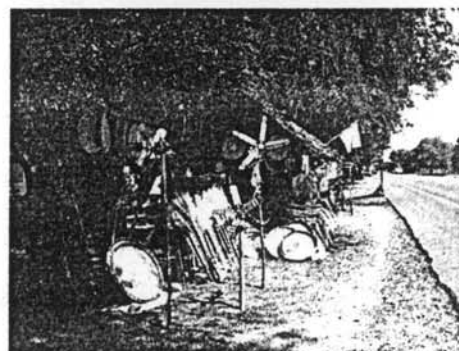
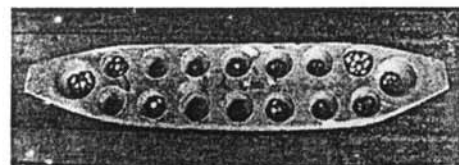
1. นมัสการหลวงปู่สังข์ หมายถึง การท่องเที่ยวที่วัดดอนตรอ ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ที่มีคุณค่าทั้งในแง่สถาปัตยกรรมและประวัติศาสตร์ ที่สำคัญ คือ ในอดีตมีหลวงปู่สังข์หรือ ท่านพระครูเวทิตศีลคุณ เป็นเจ้าอาวาส ซึ่งเป็นพระสงฆ์นักพัฒนาและมีพุทธานุภาพด้านเมตตาตามหานิคม ที่เป็นที่เคารพบูชาของชาวเฉลิมพระเกียรติและคนทั่วไป ซึ่งนิยมมากราบไหว้ขอพร ขอวัดอุดมคณ เจิมรดใหม่ เจิมป้ายร้านค้า ทำพิธีกรรมในงานขึ้นบ้านใหม่และร่วมพุทธาภิเษกวัดอุดมคณต่างๆ ภายในวัดยังมีโบราณวัตถุโบราณสถานที่น่าสนใจและศึกษาค้นคว้ามากมาย เช่น 1) พิพิธภัณฑสถานสังข์ เป็นแหล่งรวมสิ่งของเครื่องใช้เครื่องอัฐบริขาร พระพุทธรูป วัดอุดมคณ ตลอดจนโบราณวัตถุในท้องถิ่นที่ชาวบ้านนำมาถวาย 2) ศาลาโรงธรรมเป็นสถาปัตยกรรมเก่าแก่อายุ 100 กว่าปี ประดิษฐานรูปหล่อพ่อท่านสุขและพ่อท่านหนู เจ้าอาวาสองค์ก่อน 3) งานประเพณีสงกรานต์เหมือนพ่อท่านสังข์ ในอดีตเป็นประเพณีสงกรานต์หลังจากท่านมรณภาพในปี พ.ศ. 2547 ประชาชนและสาธุศิษย์ได้จัดงานทุกๆ วันที่ 15 เมษายน ของแต่ละปีซึ่งประเพณีดังกล่าวมีการละเล่นพื้นบ้านและกิจกรรมวิถีชีวิต เช่น การดำข้าวเม่า กวนข้าวยาคุ เป็นต้น

พระเครื่องหลวงปู่สังข์

2. แวะบ้านหนังตะลุง หมายถึง การเยี่ยมชมบ้านนายประพันธ์ สุวรรณแก้ว ซึ่งเป็นศิลปินหนังตะลุง เพื่อเรียนรู้วิถีคิด การดำเนินชีวิตของนายหนังและคณะ พร้อมกับชมการแสดง

3. มุ่งแหล่งหัตถกรรม หมายถึง การเรียนรู้วิถีชีวิตของคนทำงานหัตถกรรม และการเลือกซื้อหัตถกรรมริมสองข้างทางถนนสายนครศรีฯ- สงขลา ช่วงบ้านทางพูน หรือช่วงกิโลเมตรที่ 25-26 ก่อนถึงจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งมีประมาณ 20 ร้าน สินค้าที่นำมาขายมีทั้งผลิตจากในชุมชนและรับจากช่างนอกมาขาย สินค้าเหล่านี้แสดงให้เห็นว่าชาวอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นกลุ่มคนที่มีภูมิปัญญาด้านหัตถกรรม ผู้ที่มาท่องเที่ยวยังสามารถเรียนรู้การสร้างสรรคงานตามกลุ่มงานฝีมือที่มีอยู่ได้จาก 1) ศูนย์ผลิตรางหมาก

ชุม เป็นแหล่งสาธิตการผลิตและแสดงวิธีเล่น สำหรับหมากชุมเป็นการละเล่นพื้นบ้านที่นิยมกันมากของเด็กๆ 2) ศูนย์ต่อเรือไม้ตะเคียนเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านแหล่งเดียวในจังหวัดนครศรีธรรมราชที่มีการต่อเรืออย่างเป็นล่ำเป็นสันจนสร้างรายได้เลี้ยงครอบครัว 3) ศูนย์แกะสลักรากไม้และรูปสัตว์ เนื่องจากชุมชนมีไม้เป็นทุนทรัพยากรธรรมชาติมากมาย ทำให้ผู้ที่มี

ความรู้ความสามารถด้านหัตถกรรมได้นำเศษไม้ แก่นรากตะเคียนในป่าพุมมาเพิ่มมูลค่าได้ชิ้นงานศิลปะที่ทรงคุณค่า

4. นำชมเขาแก้ววิเชียร หมายถึง การเรียนรู้วิถีชีวิตของชุมชนรายรอบเขาแก้ววิเชียรและศึกษาประวัติศาสตร์ของวัดและชุมชน นอกจากนี้ในบริเวณเดียวกันยังมีพิพิธภัณฑ์และศูนย์การเรียนรู้ชุมชนวัดเขาแก้ววิเชียร สมุนไพร ถ้ำธรรมชาติ บ่อน้ำ รวมทั้งยังสามารถให้อาหารแก่งลิงได้ด้วย

5. พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ ในที่นี้ คือ ศิลปินพื้นบ้านเพลงบอกสร้อย หรือ นายสร้อย เส็งเสนาะ ศิลปินเพลงบอกชาวภาคใต้ที่ได้รับการยกย่องให้เป็นศิลปินแห่งชาติสาขากการแสดงปี 2539 โดยที่บ้านเป็นแหล่งศึกษาประวัติและผลงานด้านกาพย์กลอนต่างๆ

ในการประชุมครั้งนี้ที่ประชุมได้สะท้อนข้อเสนอแนะเพื่อเสริมกระบวนการให้เข้มแข็งมากขึ้นว่า ปัญหาอุปสรรคในการทำงานเป็นข้อๆ ว่า ประการแรก การกระจายข้อมูลข่าวสารที่ไม่ทั่วถึงและขาดการเตรียมการทำให้ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งเพิ่งทราบข้อมูลไม่มีโอกาสคิดไตร่ตรองได้รอบด้าน เมื่อรวมกับอุปนิสัยการเป็นคนขี้อายไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็นต่อที่ประชุมหรือสาธารณชนแล้ว ยิ่งทำให้การแสดงความคิดเห็นทำได้ไม่เต็มที่ ประการที่ 2 คือ คณะกรรมการหรือแกนนำในการผลักดันและขับเคลื่อนงานมีภารกิจในการงานอาชีพอย่างหนักหน่วงอยู่แล้วทำให้ไม่สามารถทุ่มเทเวลาเพื่อผลักดันงานได้อย่างเต็มที่ เห็นได้ว่าคณะกรรมการบางท่านจำเป็นต้องผลงานประจำมาประชุม บางท่านต้องรีบออกจากที่ประชุมเพราะถึงเวลาที่ต้องไปทำภารกิจอื่น ประการสุดท้าย การขาดความชัดเจนในเรื่องกรอบเวลาและวาระการประชุมทำให้การประชุมยืดเยื้อ ผู้เข้าร่วมการประชุมผลการประชุม และขาดข้อสรุปเกี่ยวกับแผนหรือแนวทางการร่วมกันทำงาน โดยมีข้อเสนอเพื่อการทำงานว่า 1) ควรจะมีการให้ข้อมูลเรื่องวาระ/เนื้อหาและวาระการประชุมแก่ผู้เข้าร่วมล่วงหน้าเพื่อให้ผู้เข้าร่วมการประชุมได้ "ทำการบ้าน" มาก่อนซึ่งจะทำให้สามารถการระดมความคิดเห็นได้อย่างมีประสิทธิภาพและกระชับตามประเด็น 2) ควรจะใช้วิธีระดมความคิดเห็นโดยการแบ่งกลุ่มย่อย เนื่องจากผู้เข้าร่วมการประชุมซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านมักขี้อายไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น

ครั้งที่ 3 เวทีชาวบ้านเพื่อแต่งตั้งคณะกรรมการและอนุมัติแผนการแหล่งท่องเที่ยวอำเภอเฉลิมพระเกียรติ วันที่ 22 มกราคม 2549 ณ วัดเขาแก้ววิเชียร เวลา 10.00 น. ผู้เข้าร่วมประชุมซึ่งประกอบด้วย ผู้แทนโครงการวิจัยของแต่ละชุมชน ผู้บริหารโรงเรียน ประชาชนจาก 3 ชุมชน รวม 49 คน ร่วมกันเลือกคณะกรรมการเพื่อบริหารการท่องเที่ยวเพื่อเป็นตัวแทนที่จะเข้าไปร่วมเป็นกรรมการในโครงการ "พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง" 5 คน ได้แก่ นายวิรัตน์ มีเดือน, นายสุธีรพล มีสุนทร, นางโสภิตา ตันเฮงชวน, นางสุปราณี ไชยสุวรรณ และนายธงชัย กำเนิดเพชร

นอกจากนี้ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวและรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรม พร้อมทั้งสรรหาตัวแทนจากชุมชนที่จะทำหน้าที่เป็นผู้ดูแลอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยี่ยมชมเยือนตามจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเพื่อให้ผู้มาเยือนได้รับความรู้และความสะดวก จำนวน 4 คณะ/พื้นที่ โดยกำหนดให้แต่ละคณะ/พื้นที่มีคณะกรรมการ 5 คน ประกอบด้วย ประธาน รองประธาน กรรมการ กรรมการและเลขานุการ และกรรมการและผู้ช่วยเลขานุการตามลำดับ ซึ่งมีรายนามแต่ละยุทธศาสตร์/จุดท่องเที่ยว 4 จุด/ยุทธศาสตร์ ดังนี้

- 1) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเขาแก้ววิเชียร ประกอบด้วย นายนิคม กรดแก้ว, พระสนธิยา สันทิฏฐิโก, นางปิยวัฒน์ ทองเกี้ยวและนายสุรศักดิ์ สุขเกื้อ
- 2) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านหนังตะลุง ประกอบด้วย นายประพันธ์ สุวรรณแก้ว, นายบำเพ็ญ พลไชย, นายสุริยะ เสนปิ่น, นายวิภาค อยู่คงแก้ว และนางสร้อย ขุนทิพย์
- 3) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านหัตถกรรม ประกอบด้วย นายบุญเลิศ นาคบรรจง, นางประไพ ทิพย์จักร์สุ,นางปราณี กรดแก้ว,นายชำนาญ คีตูกและนายสุวรรณ เพชรรัตน์
- 4) คณะกรรมการรับผิดชอบของแหล่งท่องเที่ยวบ้านศิลปินแห่งชาติ/ตลาดชุมชน ประกอบด้วย นายวีระยุทธ ดันเฮงชวน, นายสามารถ แซ่ภู่,นางจวนจิต โพธิ์จิณญาโน,นางโสภิตา ดันเฮงชวน และนายตระกูล โพธิ์จิณญาโน

การประชุมครั้งนี้ ยังมีข้อสังเกตและข้อเสนอแนะในการทำงานเหมือนกับการประชุมก่อนหน้านี้ คือ ช่วงเวลาในการจัดประชุม การระดมกลุ่มย่อยเพื่อให้คนที่ไม่กล้าแสดงออกได้มีโอกาสเปิดเผยความคิดของตนเอง รวมทั้งต้องมีการจัดเตรียมข้อมูลและวาระการประชุมล่วงหน้า เพื่อให้มีการศึกษาข้อมูลมาก่อน โดยกำหนดจะประชุมครั้งต่อไปเพื่อทำแผนและขอรับงบประมาณสนับสนุนจากโครงการฯ จำนวน 10,000 บาท จากเครือข่าย ต่อไป

เวทีไม่เป็นทางการ : การปรับเปลี่ยนเพื่อประสิทธิภาพและความคล่องตัวในการทำงาน จากเหตุการณ์อุทกภัยระหว่างปลายปี 2548 ถึงต้นปี 2549 และการที่คณะทีมงานส่วนหนึ่งเข้าร่วมในการกิจการเมืองภาคประชาชนถึงเดือนพฤษภาคม 2549 เป็นเหตุสุดวิสัยซึ่งทำให้การดำเนินงานตามแผนงานจำเป็นชะลอจังหวะการทำงานในช่วงเวลาดังกล่าว อย่างไรก็ตาม แม้จะประสบกับเหตุการณ์ดังกล่าว การดำเนินการในส่วนอำเภอเฉลิมพระเกียรติก็มิได้ถูกละทิ้งอย่างไร้ความรับผิดชอบหรือไม่มีการขับเคลื่อนงานใดๆ หากแต่การประสานงานและการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวในชุมชน ดำเนินการอยู่ในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น การพูดคุยตามร้านน้ำชา ร้านขนมจีน ลานวัดประกอบกับการที่ชุมชนได้เรียนรู้และได้รับการสนับสนุนกระบวนการเรียนรู้เพิ่มเติมจากชุดโครงการปัญหาในการ

เข้าถึงและใช้ประโยชน์ทรัพยากรในป่าพรุช่วงก่อนและหลังการเกิดโครงการพัฒนาลุ่มน้ำปากพนัง (สก. ฝ่าย 4) คณะทำงานจึงได้ประสานและแสวงหาความร่วมมือจากชุมชนเป็นระยะๆ โดยผ่านทางเวทีพูดคุยที่ไม่เป็นทางการที่มีอยู่ใน เช่น วงน้ำชา งานวัด ร้านขนมจีน เป็นต้น ทำให้ได้กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีประสบการณ์ทำกิจกรรมเชิงอาสาสมัครและมีศักยภาพในการประสานงาน นำไปสู่การจัดปรับบทบาทการทำงานให้เกิดทีมงานที่สามารถขับเคลื่อนงานได้จริงมาตั้งแต่เดือนกรกฎาคม ในเบื้องต้นได้มีแนวคิดให้ "ศูนย์การท่องเที่ยว เฉลิมพระเกียรติ" ซึ่งเป็นสถานที่พบปะของกลุ่มเยาวชนรักบ้านเกิด ตั้งอยู่ที่เลขที่ 313 ม. 5 ต.ดอนตรอ อ.เฉลิมพระเกียรติ เป็นศูนย์กลางในการประสานงานด้านงานวิจัย รวมทั้งใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ เช่น ศูนย์กลางในการต้อนรับและให้บริการข้อมูลแก่นักท่องเที่ยว จัดหลักสูตรการอบรมเยาวชนคนรักถิ่นในการต้อนรับแขกที่มาจากเยือน และเป็นประสานงานกับเครือข่ายการท่องเที่ยวทั้งระบบ

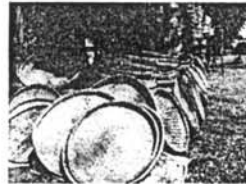
สำหรับการจัดปรับทีมงานยึดหลักการทำงานที่เป็นจริงและประสานงานได้ ส่วนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวที่กำหนดใหม่เน้นแหล่ง/จุดท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อชุมชนและมีทีมงานที่สามารถให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้ เนื่องจากปัญหาและอุปสรรคตลอดระยะการดำเนินการวิจัยที่ผ่านมาไม่สามารถจัดการทดลองท่องเที่ยวจึงจำเป็นต้องปรับยุทธศาสตร์บางส่วน โดยมีการจัดปรับจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว 5 จุด/ยุทธศาสตร์จาก "นมัสการหลวงปู่สังข์ แวะบ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ" เหลือเพียง 4 จุด/ยุทธศาสตร์ คือ "แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด" ด้วยเหตุผลที่ว่า 1) เส้นทางเดินทางไม่เอื้ออำนวยต่อการจัดการท่องเที่ยว หากยังใช้พื้นที่เดิมเป็นแหล่งท่องเที่ยวจะเสี่ยงต่อปัญหาระบบการวางแผนและการจัดท่องเที่ยว 2) แหล่งเรียนรู้บางแหล่งไม่มีปัจจัยเอื้อต่อการดำเนินงาน เช่น ไม่มีการจัดระบบข้อมูล หรือขาดทีมงานเนื่องจากคณะกรรมการชุดเดิมเป็นกลุ่มปัญญาชนด้านงานฝีมือที่ต้องอาศัยกลุ่มคนที่มีความสามารถในการบริหารและประสานงานเข้ามาช่วยเสริม 3) ค้นพบแหล่งเรียนรู้ใหม่ที่มีความน่าสนใจหลากหลายแง่มุม สามารถเป็นสัญลักษณ์แห่งความภาคภูมิใจของคนชาวเฉลิมพระเกียรติซึ่งครอบคลุมพื้นที่ทั้ง 4 ตำบล คือ ต.เชียรเขา ต.ดอนตรอ ต.สวนหลวง ต.ทางพูน ทั้งนี้แหล่งท่องเที่ยว 4 จุดนี้มีความน่าสนใจดังนี้

1) แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน ซึ่งตั้งอยู่ตั้งบนถนนสายนครศรีฯ-สงขลา ซึ่งสามารถนำเสนอวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของท้องถิ่นและนำเสนอภูมิปัญญาชาวบ้านหลากหลายรูปแบบ รวมทั้งยังเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

2) กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ ซึ่งประดิษฐานอยู่ที่วัดดอนตรอ เป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นขวัญและกำลังใจในการดำเนินชีวิต ตลอดจนเป็นแหล่งธรรมะ แหล่งวัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีของชาวเฉลิมพระเกียรติ

3) เขียนดินสอพินดังเพลงบอกสร้อย⁶ ศิลปินแห่งชาติ ปี 2539 สาขากาการแสดง นับเป็นแหล่งการเรียนรู้ด้านศิลปะการแสดง ที่ยังคงสืบทอดมาสู่ศิษย์อีกหลายรุ่น ดังที่ลูกศิษย์ของท่านเขียนไว้ว่า "สิ้นเสียงสร้อย ไซ่ว่าจะสูญสิ้น"

4) ล่องเรือชมถนนนาชนิด นอกจากแหล่งท่องเที่ยวหลัก 3 จุดข้างต้นแล้ว สำหรับผู้ที่นิยมบรรยากาศแบบ "กลิ่นโคลนสาบควาย สุ่มไฟไต้ยุ้ง" หรือพักผ่อนแบบโฮมสเตย์ ยังมีในระบบนิเวศป่าพรุที่มีแนวลำคลองยาวเชื่อมกับคลองห้อย ซึ่งอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอรยะทางประมาณ 3-4 กิโลเมตร สามารถชมดวงอาทิตย์ลับขอบฟ้า (ภาษาถิ่น เรียกว่า หวันตกเขา) เป็นเวลาใกล้พลบค่ำ มองเห็นแนวเงาทิวเขาหลวงเป็นแนวยาวสุดตา แสงตะวันยามใกล้สลับ สลับกับนกน้อยบินว่อนกลับรัง นับเป็นภาพที่ยากจะลืมเลือน โดยเฉพาะในช่วงเดือนสิบสองฤดูน้ำหลาก ยังสามารถนั่งเรือแจวชมนกหลากหลายชนิดนับเป็นหมื่นตัวที่อพยพมาหากินตามแหล่งน้ำแหล่งนกน้ำ ซึ่งบางชนิดเป็นนกที่หายาก เช่น นกกาน้ำ นกเป็ดน้ำ นกกระสา นกกาบบัว ฯลฯ ป่าพรุแห่งนี้นอกจากจะอุดมสมบูรณ์ไปด้วยไม้เสม็ดแล้วยังมีไม้หายาก อาทิ ไม้แดง ไม้เตียว จิก มะค่า กล้วยไม้จำพวก ม้าวิ่ง เขากวางอ่อน กะระกือ ฯลฯ อีกทั้งยังมีบัวหลากหลายสีให้ชมตลอดปี สิ่งที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ ความเชื่อในการใช้ทรัพยากรจากพรุชาวบ้านที่อาศัยแถบพรุเชื่อว่า ในพื้นที่พรุอันกว้างใหญ่นี้มี "ดาอินทอง" เป็นเทพเจ้าผู้พิทักษ์ป่า ที่คอยแสดงอิทธิปาฏิหาริย์คุ้มครองป่าและปกป้องรักษาพืชผลการเกษตรของชาวบ้าน จึงเกิดธรรมเนียมการบนบานศาลกล่าว ขอขมาและการแสดงความเคารพต่อท่าน นับเป็นต้นทุนสำคัญที่จะสร้างกลไกและกิจกรรมในการอนุรักษ์ป่าผืนนี้

พร้อมกับการประยุทธศาสตร์/จุดท่องเที่ยว ได้มีการปรับเปลี่ยนคณะกรรมการทั้งในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ดังนี้

⁶ ท่านที่สนใจสามารถศึกษาประวัติและผลงานของท่านได้ที่ <http://www.moradokhai.com/plangbogsoy.htm>

1) คณะกรรมการที่ทำหน้าที่ประสานงานกับเครือข่ายการท่องเที่ยว มีผู้ได้รับการเสนอชื่อเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ รวม 6 คน คือ นายอภิวัฒน์ ทองเกี้ยว, นายวิภาค อยู่คงแก้ว, นายปัจ ยะพงศ์, นายยุทธ ดันเองชวน, นายประพันธ์ สุวรรณแก้วและนางกิงกาจณ์ รักษาสัตย์

2) คณะกรรมการดูแลจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว จำนวน 4 ชุด เพื่อทำหน้าที่อำนวยความสะดวก จัดเตรียมข้อมูล ประสานงาน ดำเนินการจัดการเรียนรู้ ประเมินผลและแสวงหาแนวทางพัฒนา โดยบุคคลเหล่านี้ประกอบไปด้วย ผู้นำทางการ(ผู้ใหญ่บ้าน ผู้นำอำนวยการโรงเรียน ประธานและสมาชิกสภา อบต.) ผู้นำตามธรรมชาติ(พระสงฆ์ ประธานกลุ่มอาชีพ) ช่างฝีมือ ผู้ทรงคุณวุฒิที่อาศัยหรือมีถิ่นพำนักในบริเวณนั้น ดังนี้

2.1 คณะกรรมการดูแลวัดดอนตรอ "พ่อท่านสังข์" 5 คนประกอบด้วย พระอธิการสมบัติ ญาณวิโส เจ้าอาวาสวัดดอนตรอ,นายประพันธ์ นาคแก้ว ผอ. ร.ร.วัดดอนตรอ, นายเสฐียร ทองเกี้ยว ปธ.สภา อบต.ดอนตรอ, นายบุญเสริม ช้ายคล้าย, ครู ร.ร.บ้านปากช่องและนายเจียม ทองเสมอไวยาวัจกร วัดดอนตรอ

2.2 คณะกรรมการดูแลหัตถกรรมพื้นบ้าน 5 คน ประกอบด้วย นางสมศรี ดวงสุวรรณ ผอ.บ. หมู่ 4 ต.ดอนตรอ, นายสุชาติ ยานแก้ว กลุ่มร่างหมากชุม หมู่ 6 ต.ทางพูน (สินค้า มผช.), นายประเวช อินทฤทธิ์ ผอ.บ. หมู่ 6 ต.ดอนตรอ,นายสุริยา มาศแก้ว ผู้ผลิตงานต่อเรือรายใหญ่และนายบุญเลิศ นาคบรรจง ช่างแกะสลักไม้รูปสัตว์

2.3 คณะกรรมการดูแลบ้านศิลปินดังเพลงบอกสร้อย 5 คน ประกอบด้วย เพลงบอกสุนทรเสียงเสนาะ (ศิษย์เอก/รางวัลพินาศทองคำ ปี 2540), นายนิกร ดำแจ่ม (บุตรชาย/สมาชิกสภาอบต.เชียรเขา), นายมนตรี โยธารักษ์ ผอ.ร.ร.วัดสระไทร, นายทองศักดิ์ ดำแจ่ม,ผอ.บ. หมู่ 13 ต.เชียรเขาและนายทวีสิทธิ์ เมทิโก ผดด.ศพด.บ้านยางยวน

2.4 คณะกรรมการดูแลป่าพรุ 5 คน ประกอบด้วย นายยงยุทธ ดันเองชวน, นายสำเร็จ บุญทอง, นายห้วน ศรีไสยเพชร, นายเกษม ฤทธิพลัดและนายปัจ ยะพงศ์

ปัจจุบันคณะกรรมการประสานกับเครือข่ายการท่องเที่ยวและคณะกรรมการดูแลจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ได้ดำเนินการประชาสัมพันธ์และวางกรอบการทำงานไปบ้างแล้ว ทั้งนี้กิจกรรมที่ดำเนินการ คือ การผลักดันให้งานประเพณีสงกรานต์รูปเหมือนพ่อท่านสังข์ มีเนื้อหาและบรรยากาศที่แสดงออกถึงวิถีการดำเนินชีวิต การสานสายใยในบรรดาครอบครัวของลูกศิษย์ รวมถึงความเคารพของชาวดอนที่มีหลวงปู่สังข์มากกว่าที่จะเป็นงานรื่นเริงและการออกร้านเก็บเงินเช่นปีที่ผ่านมา

4. กิจกรรมการดำเนินงานของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้

จากการกำหนดรูปแบบการท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติอาจจะแบ่งลักษณะการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ที่มีอยู่ในชุมชนออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1) กิจกรรมที่จัดทุกวัน หมายถึง การท่องเที่ยวตามจุดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว ซึ่งในที่ประชุมยุบจากเดิมที่กำหนดไว้เหลือเพียง 5 จุด คือ “นมัสการหลวงปู่สังข์ แหว่บ้านหนังตะลุง มุ่งแหล่งหัตถกรรม นำชมเขาแก้ววิเชียร พักเวียนบ้านศิลปินแห่งชาติ” และแม้จะกำหนดยุทธศาสตร์ใหม่เหลือเพียง 4 จุด คือ คือ “แวะชมหัตถกรรมพื้นบ้าน กราบนมัสการหลวงปู่สังข์ เยือนถิ่นศิลปินดังเพลงบอกสร้อย ล่องเรือชมนกนานาชนิด” แต่ดำเนินการลักษณะเดียวกัน คือ ให้บทบาทกับคณะกรรมการที่รับผิดชอบแต่ละแห่งเป็นผู้ให้ข้อมูลและคอยอำนวยความสะดวกในแต่ละจุดยุทธศาสตร์

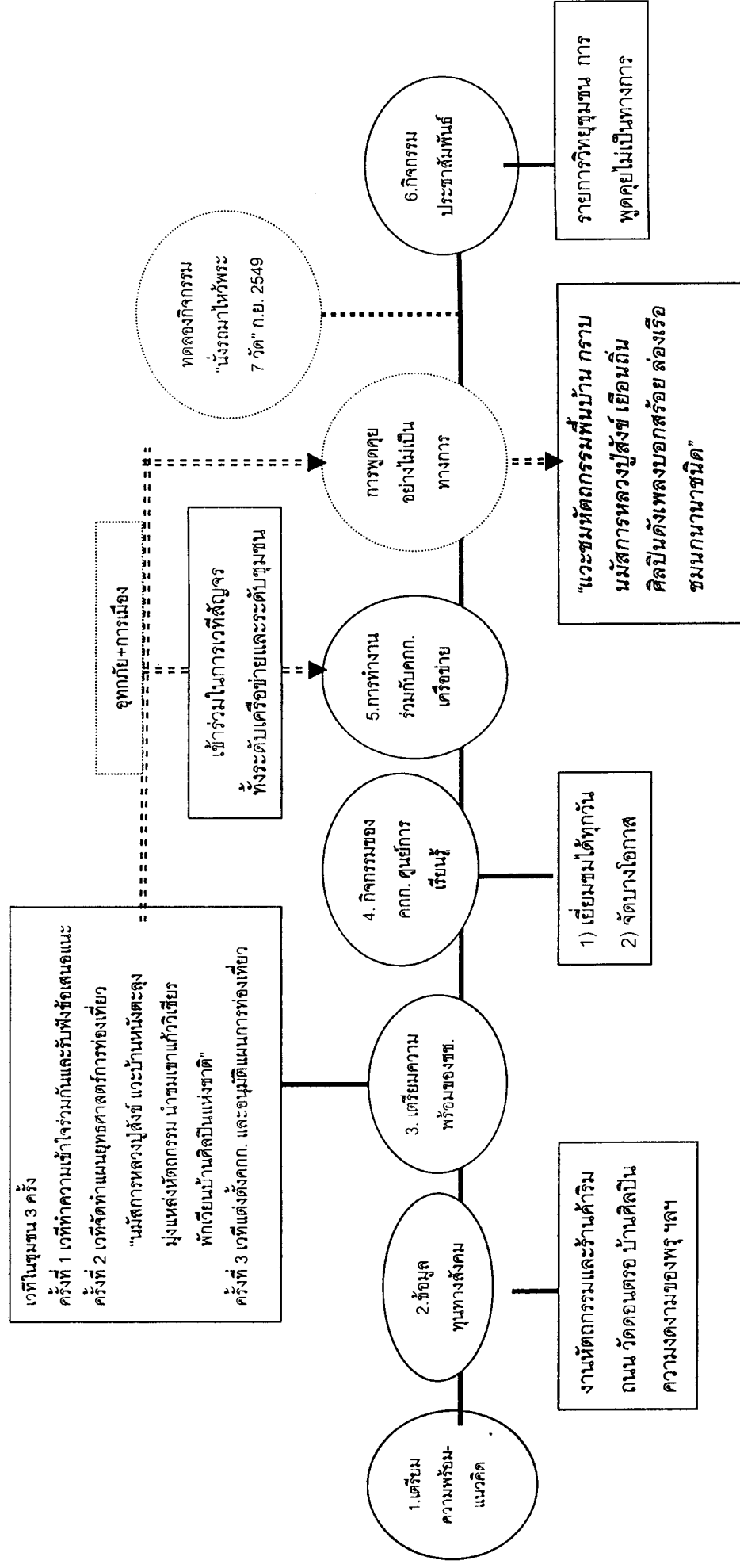
2) กิจกรรมที่จัดบางโอกาส มักเป็นประเพณี ในที่นี้ คือ งานประเพณีสงกรานต์น้ำพุร้อนพ่อน้ำพุร้อน เป็นประเพณีสงกรานต์น้ำพุร้อนพ่อน้ำพุร้อนหลังจากท่านมรณภาพในปี พ.ศ. 2547 ประชาชนและสาธุชนได้จัดงานทุกๆ วันที่ 15 เมษายน ของแต่ละปีซึ่งประเพณีดังกล่าวมีการละเล่นพื้นบ้านและกิจกรรมวิถีชีวิต อาทิ การดำข้าวเม่า กวนข้าวยาคุ เป็นต้น กิจกรรมที่จัดขึ้นตามประเพณีนี้แสดงให้เห็นถึงว่าชาวอำเภอเฉลิมพระเกียรติเป็นผู้ที่มีความสำคัญกับผู้คนที่มีศีลธรรม กิจกรรมประเภทนี้เปิดกว้างให้นักท่องเที่ยวสามารถเข้าร่วมงานได้ ทั้งนี้คณะทำงานพยายามเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดรูปแบบของงานพ่อน้ำพุร้อนวัดดอนตรอให้มีเนื้อหาของการสะท้อนถึงแสดงศิลปวัฒนธรรมและวิถีการดำรงอยู่คนในชุมชนรอบๆ วัด ไม่ใช่เป้าหมายเพื่อการหาเงินเข้าวัดเพียงอย่างเดียว การ “จูน” ชาวบ้านเข้ามาร่วมงานนี้ทำโดยให้ความสำคัญกับลูกศิษย์ของโรงเรียนทุกคนทุกระดับไม่ว่าจะเป็นลูกศิษย์ที่เป็นข้าราชการ ขาวนา หมอ พ่อค้า กรรมกร และให้บทบาทตามที่บุคคลนั้นถนัดหรือตามความเด่นของแต่ละคน เช่น มีฝีมือในการทำอาหารก็ไปเป็นแม่ครัว พุดชกชวนคนได้ก็ให้เป็นประชาสัมพันธ์ ฯลฯ โดยคาดว่าลูกศิษย์ทั้งหลายจะได้พาบุคคลในครอบครัวมาร่วมงานครั้งนี้ซึ่งจะทำให้ได้แนวร่วมในการทำงาน อย่างน้อยที่สุดบุคคลในครอบครัวลูกศิษย์วัดและโรงเรียนรู้สึกว่าเป็นลูกหลานคนหนึ่งของพื้นที่นี้

5. การทำงานร่วมกับคณะกรรมการเครือข่าย

เมื่อได้คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ 6 คน คือ นายอภิวัฒน์ ทองเกี้ยว, นายวิภาค อยู่คงแก้ว, นายปัจ ยะพงศ์, นายยงยุทธ คันเองชวน, นายประพันธ์ สุวรรณแก้ว, นางกิงกาจณ์ รักษาสัตย์ แล้ว ที่ผ่านมามีตัวแทนดังกล่าวได้ไปร่วมกิจกรรมกับกรรมการเครือข่ายฯ จำนวน 2 ครั้งและเครือข่ายได้ช่วยประชาสัมพันธ์จุด/ยุทธศาสตร์วัดดอนตรอเป็นหนึ่งในโปรแกรมการท่องเที่ยว “นั่งรถม้าไหว้พระ 7 วัด” ในเดือนกันยายน 2549 ซึ่งเป็นการแสดงให้เห็นการช่วยเหลือพึ่งพากันเครือข่าย เกิดพันธกิจที่คณะทำงานการท่องเที่ยวของอำเภอเฉลิมพระเกียรติต้องขับเคลื่อนผลักดันต่อไป คือ การจัดทดลองท่องเที่ยวร่วมกันเครือข่าย

6. กิจกรรมประชาสัมพันธ์

ที่ผ่านมา คณะทำงานฯ ได้มีการประชาสัมพันธ์กิจกรรมการท่องเที่ยวไปแล้วบางส่วนโดยผ่านทาง 1) รายการเด็กและชุมชน มูลนิธิศุภนิมิตร ทางวิทยุคลื่น 92.0 เมกกะเฮิร์ต 2) รายการป่าจอยฝอยขาว วิทยุคลื่น 104.5 เมกกะเฮิร์ต ทำให้ชุมชนและสังคม ได้มีความรู้ความเข้าใจการดำเนินงานของโครงการวิจัยฯ ดังจะเห็นได้จากการสนทนาของคนในชุมชนและการร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะวิจัยที่มีการถามถึงข่าวคราวความคืบหน้าเป็นระยะๆ

ผังที่ 7 แสดงพัฒนาการท่องเที่ยวในระดับชุมชน : กรณีชุมชนเฉลิมพระเกียรติ(หลักสูตรท้องถิ่น)

จากภาคราชการสู่อาชีพหลากหลาย : ความร่วมมือและการมีส่วนร่วมจากชุมชน

จากการทำงานตลอด 12 เดือนที่ผ่านมา คณะทำงานฯ เห็นความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากชุมชน ด้วยฐานการทำงานจากโครงการหลักสูตรท้องถิ่นที่ได้ดึงการมีส่วนร่วมผ่านสถานศึกษาโดยมีกระบวนการค้นพบภูมิปัญญาที่ในชุมชนมาจัดทำเป็นหลักสูตรสำหรับสอนในโรงเรียน ดังนั้นความร่วมมือดังกล่าวถือเป็นต้นทุนที่ถูกนำมาใช้เป็นฐานในการดึงการมีส่วนร่วมในโครงการนี้ รูปแบบของต้นทุนดังกล่าว คือ ความศรัทธาตามแบบที่คนส่วนใหญ่มีต่อครูบาอาจารย์ แต่ปัญหา คือ บุคคลเหล่านี้มีภารกิจงานประจำอยู่แล้ว โดยเฉพาะครู เพื่อให้งานมีประสิทธิภาพ ดังนั้นจะผลัดเปลี่ยนบทบาทจากครูมาสู่ประชาชนที่เป็นคนในพื้นที่ได้อย่างไร ทั้งนี้มองว่าประชาชนควรเป็นแกนหลักในการจัดการ เนื่องจากที่ประชาชนในชุมชนออกมาจัดการการท่องเที่ยวด้วยตนเองจะนำไปสู่ความภาคภูมิใจในท้องถิ่นและนำสิ่งดีงามที่มีอยู่ในชุมชน

แนวทางที่เป็นไปได้ในเบื้องต้น คือ การประสานความร่วมมือไปยังภาคีความร่วมมือในพื้นที่/ยุทธศาสตร์นั้นๆ ให้หลากหลายมากขึ้น ทั้งเป็นทางการและไม่เป็นทางการโดยเน้นให้บทบาทกับแกนนำของภาคีความร่วมมือนั้น เช่น ผู้นำพระสงฆ์/เจ้าอาวาส ผู้อำนวยการโรงเรียน ประธานสภาองค์การบริหารส่วนตำบล ปัญญาชน/ช่างฝีมือ รวมถึงกลุ่มเยาวชนที่สนใจทำงานส่วนร่วมหรือเชิงสาธารณะ ในฐานะที่เป็นผู้ที่ชาวบ้านรู้จักและเชื่อถือเพื่อว่าบุคคลเหล่านี้จะได้เป็น “ทางลัด” ของการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์การทำงานและประสานงานเพื่อให้เกิดกิจกรรมการมีส่วนร่วมแบบต่างๆ โดยยังคงบทบาทของแกนนำเดิมที่เคยผลักดันหรือริเริ่มโครงการ และเพื่อให้เกิดความโปร่งใสในการทำงานจึงมีการเปลี่ยนและเสริมคนใหม่เข้าไปแทนคนเก่าที่มีสมาชิกในครอบครัวเข้ามาเป็นคณะทำงานอยู่แล้ว อาทิ เมื่อเลือกนายยังยุทธ ดันเองชวนเข้ามาเป็นคณะกรรมการดูแลจุดป่าพรุ จึงต้องให้นางโสภิตภิตาตันเองชวน ยุติบทบาทการเป็นคณะกรรมการและเป็นผู้สนับสนุนที่ไร้ตำแหน่งในโครงการ

7. ผลที่เกิดขึ้นจากการดำเนินงาน

ภาพรวม พบว่า ประชาชนตอบรับโครงการค่อนข้างดีโดยมีการติดตามข่าวสารความคืบหน้าในโอกาสต่างๆ แต่ด้วยความเป็นคนชนบทซึ่งที่ไม่เคยชินกับการนำเสนอความต้องการของตนเอง บางครั้งทำให้พลาดโอกาสที่จะแสดงความคิดเห็นและเข้าสร้างรูปแบบในการขับเคลื่อนงาน ยิ่งประสบกับอุปสรรคเรื่องน้ำท่วมและการรณรงค์ทางการเมือง ทำให้การประสานงานชะงักไประยะเวลาหนึ่ง

ผลต่อคณะวิจัยและคณะทำงาน พบว่า ส่วนใหญ่ได้เพิ่มการเรียนรู้เทคนิคในการทำงานกับชุมชน กล่าวคือ

1. วิธีที่จะทำให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วม อย่างน้อยที่สุด คือ ต้องมีการให้ข้อมูลอย่างเพียงพอ
2. การใช้ประโยชน์จากการประชุมกลุ่มย่อยเพื่อระดมความคิด เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่คุ้นชินกับการแสดงความคิดเห็นหรือนำเสนอความต้องการของตนเองต่อที่ประชุม

3. เทคนิคในการเชิญชวนให้มาร่วมประชุมผ่านจดหมายที่แนบวาระการประชุม จึงทำให้การประชุมเต็มไปด้วยท่าทีเอาจริงเอาจัง และยังเป็นการสะดวกต่อผู้เข้าร่วมประชุมที่เก็บข้าราชการในการที่จะขออนุญาตจากผู้บังคับบัญชา
4. การเลือกใช้คนที่มีศักยภาพแตกต่างกันไปอย่างเหมาะสม ซึ่งได้จากประสบการณ์ปรับโครงสร้างการทำงานในเดือนสิงหาคม ที่ผ่านมา จากโครงสร้างที่ประกอบด้วยข้าราชการ และช่างฝีมือหรือปัญญาชน มาผสมผสานกับผู้นำธรรมชาติและผู้นำทางการ เพราะงานการจัดการท่องเที่ยวมีเนื้อหาเรื่องราวการบริหารจัดการ ดังนั้นการใช้ศักยภาพของนักบริหารจัดการระดับท้องถิ่น(ผู้ใหญ่บ้าน พระสงฆ์ ผู้อำนวยการโรงเรียน) อาจจะทำงานขับเคลื่อนไปได้ดีกว่าโครงสร้างที่ประกอบด้วยข้าราชการ ช่างฝีมือหรือปัญญาชนซึ่งมีการะงานตามหน้าที่เต็มมือ ขาดเวลาและขาดทักษะในการประสานงาน
5. ความสำคัญของการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องและจริงจัง เนื่องจากการทำงานครั้งนี้เป็นการทำงานเชิงอาสา หากคณะทำงานสามารถทำงานอย่างต่อเนื่องก็จะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือกับคนทำงาน ซึ่งจะนำมาซึ่งการให้ความร่วมมือเท่าที่ชาวบ้านกระทำได้ ทั้งนี้เพราะ “เราจะได้เห็นเราทำอะไร”
6. ความสำคัญของการทำงานโดยเริ่มจากสิ่งที่ชุมชนต้องการ ซึ่งจะทำให้ชุมชนสามารถช่วยกันคิดค้น ขั้นตอนการทำงานที่เหมาะสมกับชุมชนเอง “ตามที่เราเห็นเราชอบ” จะทำให้คณะทำงานมีความสุข หากงานนั้นวางอยู่บนกรอบและความต้องการจากภายนอก พบว่าหากเกิดปัญหาการดำเนินงานจะทำให้เกิดอาการชะงักงันเดินงานไปข้างหน้าไม่เป็น เมื่อจะพลิกแพลงแก้ปัญหาที่มีความกังวลว่าภายนอกจะไม่ถูกใจ ไม่ใช่สิ่งที่ชุมชนคิดต่างๆ ที่ชุมชนควรจะทำตามวิธีการของชุมชนเอง

ผลกระทบต่อชุมชน

ภัยธรรมชาติน้ำท่วมนครศรีธรรมราชที่เกิดขึ้นระหว่างธันวาคม – กุมภาพันธ์ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองที่สับสนส่งผลให้โครงการไม่สามารถดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ได้ กลับพบว่าในช่วงนี้ชาวบ้านได้เริ่มติดตามความคืบหน้าของโครงการกับคณะกรรมการผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ การมีส่วนร่วมเชิงการตรวจสอบนี้นำมาสู่การสร้างทีมทำงานขึ้นมาใหม่โดยมีสัดส่วนของผู้คนที่มีบทบาททางสังคม กลุ่มปัญญาชน กลุ่มช่างฝีมือ กลุ่มผู้นำทั้งทางการและไม่เป็นทางการในทุกจุด/ยุทธศาสตร์ โดยมีเกณฑ์ว่าจะต้องเป็นบุคคลที่สามารถประสานกับชุมชนได้จริง และมีศักยภาพในการขับเคลื่อนงาน

ประการต่อมา คือ การเรียนรู้ในการปรับปรุงจุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว กล่าวคือ การปรับปรุงสินค้าของชุมชน จากการทำงานทำให้นักวิจัย/คณะทำงานพบว่าในร้านหัตถกรรมที่ขายริมถนนนั้น

สินค้าส่วนใหญ่รับจากแหล่งผลิตนอกชุมชน จึงมีความคิดว่าจะทำอย่างไรที่ หลุดให้พ้นคำว่า “ยังขายให้
ได้เป็นเบี่ย มีแต่เจ็ยกับหมากชุม” เพื่อช่วยให้ชุมชนมีเศรษฐกิจดีขึ้น

อย่างไรก็ตามต่อความคิดเห็นในการเชื่อมประสานแบบเครือข่ายๆ ที่มุ่งให้เกิดการรวมคนและ
แสดงให้เห็นพลังของผู้คนรากหญ้านั้น พบว่า ในทางปฏิบัติแล้วรูปแบบในการประสานงานนี้ค่อนข้าง
ขาดการมีส่วนร่วมและขาดการให้ความสำคัญกับพื้นที่ทำงานร่วมในลักษณะเท่าเทียม กล่าวอีกนัยหนึ่ง
ว่าที่ที่ชุมชนได้นำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของตนเองเข้าเป็นหนึ่งในเครือข่ายท่องเที่ยวที่มีการทำงาน
ภายใต้สถานะพื้นที่ที่บริวารมากกว่า ดังที่มีการสะท้อนแบบน้อยใจว่าว่า “รู้ว่าพลอยเขา แต่ต้องเคารพต่อ
เพื่อนบ้านด้วย”

ภารกิจที่ยังไม่เสร็จสิ้น

การดำเนินงานที่ผ่านมา แม้ว่าจะประสบปัญหาเรื่องการประสบอุทกภัย ร่วม 2 เดือน (มกราคม
– กุมภาพันธ์ 2549) และสถานการณ์ความสับสนทางการเมือง(ตั้งแต่กลางปี 2548 – สิงหาคม 2549)
ทำให้งานไม่สามารถดำเนินไปตามแผนงานที่ได้ร่างไว้ กิจกรรมที่ยังไม่ได้ดำเนินการ คือ การทดลอง
จัดการท่องเที่ยวในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย ซึ่งตามแผนงานเดิม มองว่าการทดลองจัดการ
ท่องเที่ยวจะทำให้พบจุดเด่นจุดด้อยเพื่อนำมาปรับปรุงให้จุด/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวตอบสนองต่อการ
ท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามที่โครงการได้ตั้งเป้าหมายไว้ ดังนั้นแม้ว่าโครงการต้องปิดไปตามเงื่อนไขเวลา แต่
ยังเป็นภารกิจ ที่ชุมชนต้องผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวเรียนรู้ต่อไป ทั้งนี้ได้วางแนวทางการทำงาน ดังนี้

ยุทธศาสตร์	บุคลากร	จุดเด่น	การต่อยอด	องค์กรสนับสนุน
1. วางแผนกิจกรรมที่บ้าน ริมถนนสายนคร-สงขลา บ้าน ทางพูน	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย ผู้ใหญ่บ้าน สโมสร ดวง สุวรรณ	- มีร้านค้าจำหน่ายงานหัตถกรรมจาก ชุมชนซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ภาครัฐ - มีข้อมูลงานวิจัยเรื่องผลกระทบจาก โครงการลุ่มน้ำปากพนัง	- ตั้งศูนย์รับซื้อและสัณติสินค้า - จัดแสดงนิทรรศการ "หัตถกรรมแฟร์"	สมาชิกรัฐสภา อบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช พัฒนาชุมชน กศน. ศุภนิมิต
2) กราบบังคมทูลหลวงปู่สังข์	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย พระอธิการสมบัติ ญาณวโธ	- วัด ดอนตรอ เป็นวัดเก่าแก่ มี โบราณวัตถุ โบราณสถานที่น่าสนใจ ศึกษา - ชื่อเสียงพระเกจิอาจารย์หลวงปู่สังข์	- บูรณะปฏิสังขรณ์ศาลาวิหารอายุ 100 ปี - สร้างพิพิธภัณฑ์ - จัดมูนีทรรคการ - ผลักดันให้งานประเพณีสงกรานต์ เปลี่ยนเป็นงานประจำปี มีการแสดงและ กิจกรรมย้อนยุค	สมาชิกรัฐสภา อบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช กรม ศิลปากร พ่อค้าประชาชนที่ เป็นลูกศิษย์ผู้ศรัทธาใน หลวงปู่
3) เยือนถิ่นศิลปินดังเพลง บอกสร้อย	มีแกนต้อนรับและให้ข้อมูล จากชุมชน รวม 5 คน นำโดย นายสุรินทร์ เสียงเสนาะ ศิษย์เอกเพลงบอกสร้อย	- เป็นศิลปินที่มีคนรู้จัก - แกนทำงานเชื่อมประสานกับศิลปิน พื้นบ้านแขนงอื่นๆ ได้ - ได้รับความสนใจจากวงดนตรีเอกชัย ศรีวิชัย	- จัดสร้างรูปปั้นขึ้นซึ่งเพลงบอกสร้อย - สร้างพิพิธภัณฑ์รวบรวมภาพลักษณ์ - จัดมูนีทรรคการ - ประกวดมหกรรมเพลงบอก	สมาชิกรัฐสภา อบต.ทางพูน อบจ.นครศรีธรรมราช พัฒนาชุมชน กศน. ศุภนิมิต
4) ส่งเสริมขนานานาชนิด	คณะต้อนรับจำนวน 5 คน นำโดย นายยังยุทธ ต้นเอง ชวน			-

ตารางที่ 1 แสดงแผนกิจกรรมในอนาคตของพื้นที่ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ

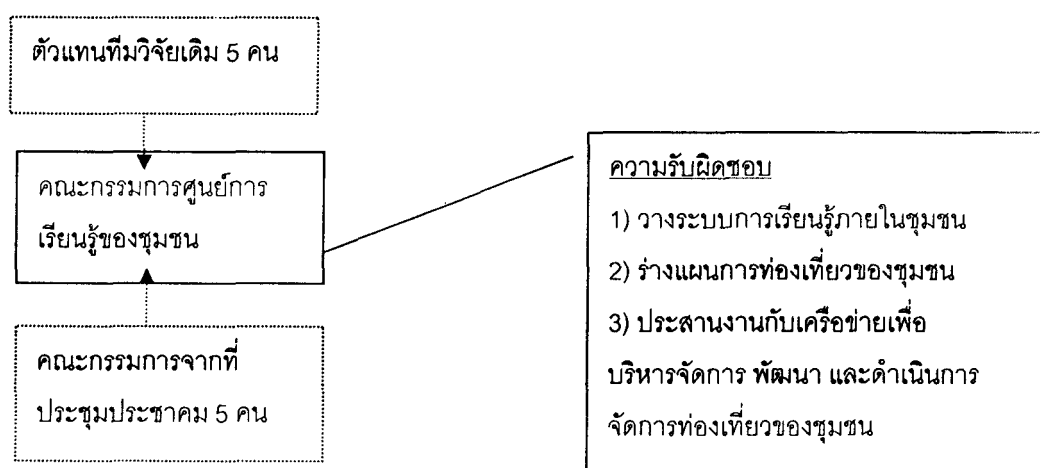
บทที่ 9

ผลที่เกิดขึ้นตามวัตถุประสงค์

กรอบการทำงานของโครงการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพองตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช ภายใต้แนวคิดการนำต้นทุนทางสังคมของพื้นที่บริเวณลุ่มน้ำปากพองตอนกลางซึ่งมีอยู่เป็นจำนวนมากทั้งโบราณสถาน โบราณวัตถุ ทรัพยากรธรรมชาติ ประเพณี รวมทั้งวิถีการดำเนินชีวิต จากฐานความรู้ของงานวิจัยที่มีอยู่เดิมมาบริหารจัดการด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมจากเจ้าของพื้นที่ และสร้างคุณค่าใหม่แล้วนำเสนอผ่านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม หรือการท่องเที่ยวที่เน้นให้ผู้มาเยี่ยมชมเยือนได้เกิดความรู้ความเข้าใจในท้องถิ่นซึ่งทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่เคารพต่อความมีตัวตนของเจ้าบ้าน ขณะเดียวกันได้ทำให้เจ้าของพื้นที่เกิดความรู้สึกซาบซึ้งในคุณค่า เกิดสำนึกความเป็นเจ้าของ จนนำไปสู่การปกป้องดูแลให้ทุนทางสังคมนั้นๆ ดำรงอยู่สืบไป พร้อมกับทำให้เกิดความรู้สึกร่วมที่จะสร้างที่ดีให้กับท้องถิ่นของตน จากการดำเนินงานในช่วงระยะเวลาที่ผ่านมา คณะวิจัยสามารถสรุปผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์การวิจัย (Output) ดังนี้

1. การบรรลุผลด้านคำถามการวิจัย

1) ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถทำให้คนในชุมชนเข้าใจและเข้ามามีส่วนร่วมด้วยกิจกรรมต่างๆ ในโครงการได้ในระดับหนึ่ง กลไกที่ดึงให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการเบื้องต้น คือ การทำงานในรูปแบบคณะกรรมการ ซึ่งมีทั้งคณะกรรมการระดับเครือข่าย คณะกรรมการระดับชุมชน คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน โดยเฉพาะคณะกรรมการที่ปฏิบัติงาน/มีบทบาทในระดับชุมชน คัดเลือกจากเวทีชุมชนมักเป็นคนที่มีความกระตือรือร้น การประสานงาน และที่สำคัญ คือ มีจิตใจซื่อสัตย์

ผังที่ 8 แสดงที่มาและความรับผิดชอบของคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชน

ทำให้ประชาชนทั่วไป เกษตรกร สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ตัวแทนภาครัฐ (ครู-อาจารย์ เจ้าหน้าที่ สาธารณสุข ข้าราชการสายปกครอง ฯลฯ) กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ก็สามารถเข้ามาเป็น คณะกรรมการร่วมกันได้

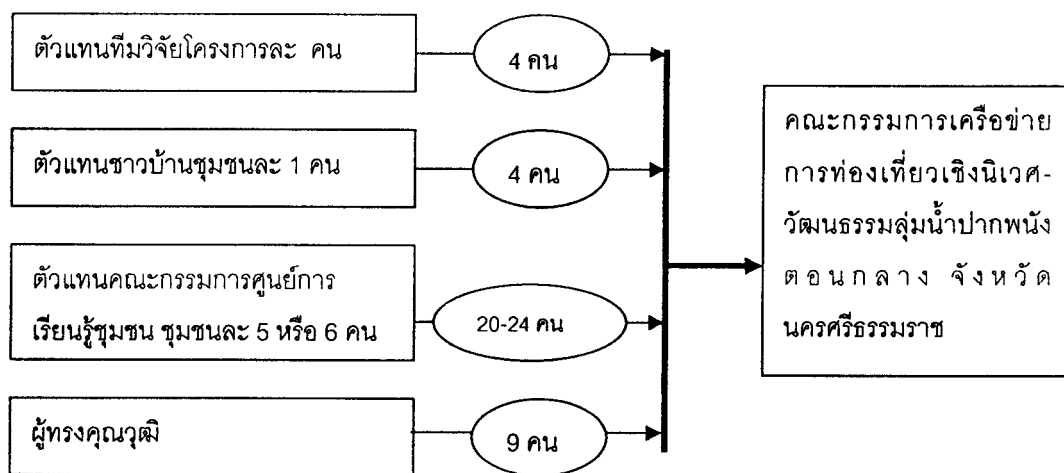
กลไกที่เปิดโอกาสให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมลำดับต่อมา คือ การกำหนดให้แต่ละโครงการย่อย จัดเวทีประชาคมอย่างน้อยสองครั้ง ครั้งแรกเพื่อเสนอและชี้แจงโครงการการท่องเที่ยว ที่มีการเปิดรับ ความคิดเห็นจากสมาชิกในชุมชน ครั้งที่สองเพื่อประชาสัมพันธ์แผนการท่องเที่ยวที่คณะกรรมการศูนย์ การเรียนรู้ของชุมชนร่วมกับคณะผู้รับผิดชอบกิจกรรมร่วมกันร่างขึ้นมา ซึ่งในเวทีเหล่านี้คนในชุมชนมี สิทธิแสดงความคิดเห็น ตติง ให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมได้

ขณะเดียวกันการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชุมชนที่สำคัญที่สุด คือ การเป็น “เจ้าบ้าน” ที่ดี โดย เป็นคนที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นกับผู้มาเยี่ยมเยือน จัดเตรียมอาหารและน้ำดื่ม จัดเตรียมสถานที่ และเป็นผู้เฝ้า ชมวิถีชีวิตของคนในชุมชน ตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

2) ชุมชนจัดเตรียมวัสดุการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตจริง เพื่อการศึกษาเรียนรู้ และเตรียมระบบการ จัดการเรื่องต่างๆ เพื่อให้การเยี่ยมชมของกลุ่มต่างๆ เป็นไปด้วยความเรียบร้อยและบรรลุตามเป้าหมาย ได้ด้วยการเลือกวัสดุการท่องเที่ยวและวิถีชีวิตที่มีความสำคัญต่อชุมชน สามารถเดินทางไปมาระหว่าง จุดหนึ่งไปที่จุดหนึ่งได้สะดวก และ เป็นตัวแทนนำเสนอธรรมชาติของวิถีชีวิตของคนในชุมชนตามความ เป็นจริงได้ ยกตัวอย่าง กรณีการเยี่ยมชมพรวลคลองคือ เมื่อล่องเรือไปในพรวลผู้เยี่ยมชมก็จะพบกับ ชาวบ้านที่กำลังหาปลา ถอนกระชูด โดยไม่มีความจำเป็นที่ต้องจัดฉากหรือการแสดงไว้ต้อนรับ ซึ่งทำให้ ผู้ไปเยือนสามารถสอบถามชีวิต ความเป็นอยู่ รวมทั้งลองใช้ชีวิตแบบคนท้องถิ่นโดยมีคนในท้องถิ่นเป็นผู้ ี่เลี้ยง กรณีการเยี่ยมชมวัดแม่เจ้าอยู่หัว เมื่อเข้าไปที่วัดแม่เจ้าอยู่หัว จะมีทีมวิทยากรให้ความรู้เกี่ยวกับ ประวัติ ความสำคัญ แก่ผู้มาเยือน หากต้องการชิมอาหารแบบพื้นเมืองก็สามารถโทรศัพท์ติดต่อมา ล่วงหน้าเพื่อคนในแถบนั้นจะได้จัดเตรียมอาหารมาที่วัด ซึ่งคนเตรียมอาหารก็จะได้อีกโอกาสทำบุญที่วัด และอำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยี่ยมชมไปพร้อมกัน สำหรับวัดแม่เจ้าอยู่หัวนอกจากมีทีมวิทยากรให้ ้ความรู้แล้ว ยังมีป้ายข้อมูล เสียงตามสายและเอกสาร เป็นช่องทางบริการข้อมูลหลากหลายรูปแบบ

เนื้อหาของระบบการจัดการของชุมชน มีทั้งประเด็น กลุ่มคนที่เกี่ยวข้อง สถานที่และงบประมาณ ด้วยเหตุที่แต่ละชุมชนมีเงื่อนไขการทำงานต่างกัน ระบบการจัดการจึงขึ้นอยู่กับความเหมาะสมของ ชุมชนนั้น แต่มีจุดร่วมในเรื่องของการใช้ประโยชน์จากฐานงานวิจัยเดิม การดึงความร่วมมือจากคนใน ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมคิดร่วมทำแบบอาสาสมัคร พร้อมกับขยายฐานความร่วมมือจากทีมวิจัยเดิมไปสู่ บุคคลและองค์กรเพื่อขอการสนับสนุนให้ฐานงานท่องเที่ยวมั่นคงมากขึ้น พัฒนาสถานที่ตั้งและบริเวณ ให้มีความสะอาดถือเสมือนห้องรับแขกของชุมชน ส่วนระบบการจัดการงบประมาณนั้นให้พบกับ เครือข่ายเป็นผู้บริหารจัดการ

3) วิธีสร้างเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมให้เข้มแข็ง คือ การใช้รูปแบบการดำเนินงานแบบเครือข่ายความร่วมมือ บริหารงานภายใต้คณะกรรมการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช โดยกำหนดสัดส่วนให้มีตัวแทนจากทีมงาน และชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ(ผังที่ 2) ทั้งสนับสนุนติดตามความก้าวหน้างานของชุมชน การกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่าย และการผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวภายในเครือข่ายอย่างมีรูปธรรม

ผังที่ 9 แสดงที่มาของคณะกรรมการเครือข่าย

4) เครือข่ายจะสนับสนุนให้แต่ละชุมชนพัฒนาและเตรียมการตามข้อ 1 และ 2 ได้ด้วยการสนับสนุนผลักดันให้แต่ละชุมชนได้จัดการการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับแผนและแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของอย่างอิสระและเหมาะสมกับเงื่อนไขของแต่ละชุมชน กิจกรรมที่เครือข่ายได้ทำไปในระยะที่ผ่านมา คือ

- การเข้าร่วมเวทีประชาคมที่คณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนจัดขึ้น เพื่อให้ประชาชนในพื้นที่เข้าใจถึงแนวคิดและกระบวนการทำงาน ซึ่งจะนำมาซึ่งการให้ความร่วมมือและเข้ามามีส่วนร่วมในการทำงาน นโยบายนี้เป็นการให้ความสำคัญกับเวทีแบบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นที่มาของ ข้อเสนอในการทำงาน การแก้ปัญหา รวมทั้งการคิดค้นสร้างสรรค์กิจกรรมใหม่ๆ ไม่ใช่ให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งครอบงำการทำงานหรือตัดสินใจโดยพลการ
- การประชาสัมพันธ์การทำงานของชุมชน พร้อมทั้งแนะนำจุดท่องเที่ยวสำคัญๆ ของชุมชนนั้น เพื่อชักจูงใจให้คนภายนอกได้มาสัมผัสความงาม ความสำคัญของจุดท่องเที่ยวด้วยตนเอง ช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่เครือข่ายใช้ เช่น คลื่นวิทยุชุมชนที่คณะกรรมการเป็นดีเจ/จัดเองและอาศัยดีเจที่มีชื่อเสียง (เช่น ป้าจอย ครูเขว้เขาทะลุ) เวทีพูดคุยแบบทางการ

และไม่เป็นทางการในระดับอำเภอ อาทิ การประชุมประจำเดือนส่วนราชการอำเภอเชียรใหญ่

- สนับสนุนการจัดทำแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของชุมชน ที่สอดคล้องกับฐานทุนและทรัพยากรของชุมชน ทั้งชุดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ชุดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมหรือชุดการท่องเที่ยวที่มีทั้งนิเวศและวัฒนธรรม

5) เครือข่ายจะสามารถวางระบบการบริหารจัดการให้สามารถวางแผน พัฒนา และดำเนินการจัดการท่องเที่ยวของเครือข่ายได้ต่อไปได้แม้ไม่มีทุนสนับสนุนจาก สกว. หรือกระทั่งไม่มีเครือข่ายเป็นองค์กรหลักต้น โดยงานที่ได้ริเริ่มไปแล้ว เช่น

- ประชาสัมพันธ์และสร้างความเข้าใจแก่สมาชิกในชุมชนถึงความสำคัญของการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้โดยชุมชน เพราะถ้าคนในชุมชนหรือพื้นที่ที่มีความเข้าใจว่าทรัพยากรที่มีอยู่มากมายนี้มีคุณค่าในการสะท้อนถึงเอกลักษณ์ท้องถิ่นและแสดงให้เห็นถึงตัวตนของพวกเขาแล้ว จะนำไปสู่การรู้สึกเป็นเจ้าของ เมื่อมีใครเข้ามาเยี่ยมชมศึกษาก็สามารถเป็นเจ้าบ้านที่ดี สามารถเกิดรูปธรรมของการหวงแหนรักษา รวมทั้งมองทะลว่าควรจะต้องรับกับการพัฒนาแบบต่างๆ ได้อย่างไรเพื่อที่ไม่สูญเสียต้นทุนทางสังคมที่มีอยู่
- พยายามแสวงหา เชื่อมประสานและร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องหรือทำงานด้านการจัดการการท่องเที่ยว การดูแลทรัพยากรและการดูแลอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุ เพื่อหาการสนับสนุนด้านแนวคิด/วิชาการ งบประมาณ รวมทั้งสร้างการยอมรับ ประการหลังนี้คือ ยอมรับในหลักการที่ว่าจัดการท่องเที่ยวควรเป็นการท่องเที่ยวที่มีเนื้อหาของการแสวงหาความรู้ โดยให้ชุมชนเป็นคนจัดการ และหากทุนทางสังคมที่มีอยู่มีคุณค่าพอที่จะถูกปกป้องด้วยนโยบายระดับชาติก็ควรจะต้องพิจารณาให้ได้รับสิทธินี้ด้วย อาทิ การจัดการโบราณวัตถุของวัดพัทธสีมา
- ให้อิสระกับชุมชนที่จะเป็นผู้กำหนดรูปแบบการจัดการท่องเที่ยวตามที่ชุมชนเห็นว่าเหมาะสม ในแง่นี้เครือข่ายเท่ากับถอยไปทำหน้าที่เสมือนองค์กรที่ปรึกษาและเฝ้าระวังรักษาสমบัตติสารณะของชุมชนในเขตพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง

2. การบรรลุวัตถุประสงค์การวิจัย

กล่าวได้ว่า ผลจากการทำงานที่ผ่านมา พอจะสรุปถึงการบรรลุวัตถุประสงค์โครงการ ดังนี้

ประเด็นที่ 1 กระบวนการที่ทำให้คนในชุมชนมีความเข้าใจและความพร้อมที่จะมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ดำเนินการผ่านรูปแบบทั้งทางการและไม่เป็นทางการ รูปแบบที่เป็นทางการได้แก่ เวทีระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ซึ่งประกอบด้วย การประชุมประชาคม การประชุมย่อยในชุมชน รวมถึงการประชาสัมพันธ์ผ่านเครือข่ายวิทยุท้องถิ่นในพื้นที่ ส่วนรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ เช่น

การพูดคุยตามพื้นที่ส่วนร่วมในชีวิตประจำวันและวาระการจัดงานประเพณี เช่น ร้านค้าของชำ ร้านน้ำชา ร้านขนมจีน ลานวัด เนื้อหาของการทำความเข้าใจและเตรียมความพร้อม มีการชี้แจงที่มาที่ไปของโครงการ ความจำเป็น รวมทั้งมีการเปิดเวทีเพื่อรับฟังความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุงการทำงาน

บุคคลที่โครงการให้ความสำคัญและดึงให้เข้ามามีส่วนร่วมเน้นความหลากหลายทั้งในแง่สังกัดบทบาทต่อชุมชน การประกอบอาชีพ ระดับการเข้าใช้หรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับทุนทางสังคมนั้น เช่น หากเป็นวัดจะเชิญคณะสงฆ์และข้าราชการสายการศึกษาและปกครองเข้าร่วมด้วย หากเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติจะเชิญชาวบ้านที่ประกอบอาชีพในแหล่งทรัพยากรนั้นและข้าราชการสายปกครองและข้าราชการด้านการเกษตรเข้าร่วมด้วย ทั้งนี้โดยภาพรวมแล้วฐานการทำความเข้าใจและความพร้อมในการจัดการท่องเที่ยวขยายผลผ่านคณะวิจัยที่มีอยู่ในแต่ละพื้นที่และกลุ่มคนที่เป็นผู้เกี่ยวข้องกับทรัพยากรนั้นๆ โดยตรง เช่น หากเป็นวัดก็มักจะเริ่มจากคณะสงฆ์ กลุ่มศรัทธาวัด

ประเด็นที่ 2 กระบวนการเพื่อให้ชุมชนแต่ละชุมชนในเครือข่ายสามารถสร้างระบบการจัดการของตนเองอย่างมีคุณภาพทั้งระบบการจัดการความรู้และทรัพยากรท่องเที่ยวของชุมชนให้พร้อมสำหรับการเข้ามาศึกษาเรียนรู้ของคนภายนอกและจัดระบบการจัดการการท่องเที่ยวให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ บรรลุทั้งการสร้างภาพพจน์ใจให้แก่ผู้มาเยี่ยมเยือนและรักษาความเป็นตัวตนของชุมชนเอาไว้ได้ คือ (1) การทำงานในรูปคณะกรรมการและการเปิดโอกาสให้แต่ละชุมชนขับเคลื่อนงานภายใต้กรอบที่ตัวแทนจากชุมชนในฐานะคณะกรรมการเครือข่ายช่วยกันกำหนดกรอบ โดยให้บทบาทหรือความรับผิดชอบในการจัดการกับคณะกรรมการศูนย์การเรียนรู้ของชุมชนผลักดันตามวิธีการที่เหมาะสม เช่น การทำความเข้าใจกับคนในชุมชนเพื่อให้ทราบถึงเป้าหมายของการท่องเที่ยวที่จะเกิดขึ้น ขอความร่วมมือจากชุมชนในฐานะเจ้าของบ้าน การฝึกกลุ่มมัคคุเทศก์น้อย การเสริมทักษะภาษาอังกฤษ เป็นต้น ทั้งนี้งานในส่วนนี้ถือว่าเป็นแค่การเริ่มต้นที่จะต้องอาศัยกระบวนการทำงานแบบต่อเนื่องต่อไป (2) ให้ชุมชนสามารถกำหนดแผน/ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้อย่างอิสระ เพราะแต่ละชุมชนมีแหล่งท่องเที่ยวที่มีความโดดเด่นแตกต่างกันทำให้รูปแบบในการจัดการและแผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวจึงแตกต่างกันไปด้วย สิ่งนี้น่าจะเป็นจุดเด่นที่ผู้เข้ามาเยี่ยมเยือนสามารถเลือกท่องเที่ยวหรือจัดการท่องเที่ยวด้วยตนเอง (3) ชุมชนได้สร้างมาตรการในการดูแลปกป้องแหล่งท่องเที่ยว/ทุนทางสังคม ซึ่งเป็นสมบัติของส่วนร่วมที่มีคุณค่าของคนในชุมชน เช่น ในการวางผังเมืองวัดแม่เจ้าอยู่หัวห้ามไม่ให้ถมบ่อไร่ และตัดต้นไม้ซึ่งเชื่อว่าเป็นสิ่งที่อยู่คู่กับวัดมาตั้งแต่ก่อสร้าง บางชุมชนเองมีประเด็นการตั้งรับกับผลกระทบที่ไม่พึงประสงค์ของการท่องเที่ยว ดังที่ครั้งหนึ่งมีผู้แสดงความคิดเห็นว่าในเวทีประชาคมว่าหากเป้าหมายของการจัดการท่องเที่ยวครั้งนี้เป็นการจัดการท่องเที่ยวเพื่อให้บุคคลภายนอกได้รับความเป็นคนท้องถิ่นจึงเสนอให้มีการจัดการท่องเที่ยวที่เน้นสร้างความประทับใจ ไม่ใช่จัดแบบตามใจคนมา

เที่ยว ซึ่งเป็นการเน้นจุดยืนว่า การท่องเที่ยว คือ การเรียนรู้ ไม่ใช่การปรุงแต่งเพื่อชวนใจให้คนภายนอกเข้ามาใช้บริการหรือหวังผลทางเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว (4) พยายามให้หน่วยงานวัด-บ้าน-โรงเรียนเป็นแกนหลักในการทำงาน เพราะทั้งสามสถาบันนี้มีความสำคัญต่อการดำรง/เกื้อหนุนชุมชน อาทิ ทุกครั้งที่ประชุมต้องมีพระคุณเจ้าเข้ามาร่วมประชุมด้วย พร้อมกับพยายามเชิญหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาร่วมในการประชุมให้ได้ผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียและผู้รับผิดชอบที่ให้คำปรึกษาแนะนำได้ โดยเฉพาะองค์การบริหารส่วนตำบล ผู้ใหญ่กำนัน

ประเด็นที่ 3 การพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมในเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางให้มีความเข้มแข็งสามารถสนับสนุนงานของแต่ละชุมชนให้บรรลุผล สอดคล้องไปในทิศทางเดียวกัน และสัมพันธ์เชื่อมต่อกันทุกชุมชน พบว่า ประสพการณ์การทำงานช่วงเวลาสั้นๆ ของการทำงานแบบเครือข่ายท่องเที่ยวครั้งแรกของพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง งานประสานความร่วมมือในรูป “เครือข่าย” จำเป็นต้องได้รับดำเนินไปควบคู่กับการเติมเสริมศักยภาพหลายรูปแบบเพื่อให้มีความเข้มแข็ง ที่ผ่านมาชุมชนต่างๆ ที่เป็นสมาชิกเครือข่ายยอมรับโครงสร้างการบริหารจัดการที่ให้ความสำคัญของการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียม การให้ชุมชนสามารถจัดการท่องเที่ยวของตนเองอย่างอิสระ ทั้งการกำหนดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว คณะผู้ดำเนินงานและการขอรับการสนับสนุนจากองค์กรภายนอกนอก เครือข่ายมีบทบาทในแง่หนุนเสริมด้านทรัพยากร(บุคคล งบประมาณ สถานที่) กำหนดกรอบคิดในการจัดทำยุทธศาสตร์ และร่วมผลักดันให้ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวได้รับรู้ถึงการมีตัวตนของเจ้าของบ้าน

3. ผลกระทบจากการวิจัย (Impact)

แนวคิดในการนำองค์ความรู้และทุนทางสังคมที่ค้นพบจากงานวิจัย 4 พื้นที่/ชุมชน ที่ผ่านประสพการณ์แบบงานวิจัยมาแล้วก่อนหน้านี้ มาบริหารจัดการให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้และฝึกช้ายางานแบบเครือข่าย คือ ที่ตั้งที่อยู่ใกล้กันสามารถเดินทางท่องเที่ยวเสร็จภายในวันเดียวจึงถือว่าเป็นการบูรณาการแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นชุดเดียวกันได้ การทำงานในรูปเครือข่ายยังทำให้เกิดพื้นที่ส่วนกลางสำหรับเข้ามาระดมความคิด สรรหาทางเลือกและแสวงหาหนทางที่เหมาะสมในการทำงานร่วมกัน ที่ผ่านการทำงานวิจัยครั้งนี้ ก่อให้เกิดการเรียนรู้ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้สำหรับงานพัฒนาได้ดังนี้

1) ศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

โครงการวิจัย “พัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เป็นโครงการพัฒนาทุนทางสังคมและทุนทางวัฒนธรรมของชุมชน

ซึ่งค้นพบจากงานวิจัยในระยะก่อนหน้านี้ พบว่าลุ่มน้ำปากพองตอนกลางมีทุนทางสังคมมากมาย ทั้งระบบนิเวศและวัฒนธรรม

ทุนระบบนิเวศได้แก่ ระบบนิเวศแบบลุ่มน้ำและป่าพรุ แต่เดิมพื้นที่เหล่านี้ถือเป็นพื้นที่สาธารณะที่ทุกคนเข้าไปใช้ประโยชน์ ทั้งเป็นที่อยู่อาศัย แหล่งอาหาร เส้นทางคมนาคม ประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ

ทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ วิถีชีวิตและประเพณี รวมถึงกลุ่มคน บุคลากรที่ทำงานเพื่อชุมชน โดยสิ่งเหล่านี้สะท้อนถึงการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเชื่อ กลไกการรวมกลุ่ม รวมถึงมาตรฐานทางศีลธรรมเพื่อรักษาความสงบสุขในสังคม ที่ถ่ายทอดเป็นมรดกสืบทอดกันมารุ่นต่อรุ่น

การสร้างคุณค่าให้ทุนทางสังคมเหล่านี้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้จะมีส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างความตระหนักถึงคุณค่าและความภาคภูมิใจต่อท้องถิ่น นำไปสู่การหวงแหนรักษา รวมถึงการปกป้องให้คงสภาพของการเป็นพื้นที่สาธารณะเอาไว้ พร้อมกันนั้นการทำกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้โดยฉีกพลังของในคนลุ่มน้ำปากพองจะเป็นสื่อที่ทำให้คนภายนอกซึ่งเข้ามาสัมผัสได้รู้จักตัวตนของคนในพื้นที่

ในจำนวนทุนทางสังคมที่มีอยู่เป็นจำนวนมาก ไม่สามารถจัดการให้มีการท่องเที่ยวให้ครบทุกจุดได้ทั้งหมดจึงใช้เวทีประชาคมเพื่อคัดกรองให้เหลือเพียงแหล่งท่องเที่ยวที่มีความพร้อมด้านการดูแลรักษาและความพร้อมด้านข้อมูล รวมทั้งตั้งอยู่ในพื้นที่เดียวกันหรือสามารถเดินทางไปเยี่ยมชมได้โดยไม่เสียเวลาเดินทางนานนัก ในที่สุดพบว่า มีทั้งแหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญทางประวัติศาสตร์ ได้แก่ วัดพัทธสีมา วัดแม่เจ้าอยู่หัว วัดดอนตรอ แหล่งท่องเที่ยวที่มีความสำคัญต่อเศรษฐกิจชุมชน ได้แก่ พรุคลองค้อง คลองปากพอง ร้านหัตถกรรมริมถนน แหล่งท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ เช่น ศาลหลวงตันไทร ศาลเจ้าอินทร์ทอง แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงภูมิปัญญา เช่น บ้านหนังตะลุง บ้านเพลงบอก กลุ่มอาชีพหัตถกรรม โดยแหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้น สามารถจัดรูปแบบการนำเสนอ 3 แบบ ได้แก่

1) การท่องเที่ยวที่เปิดให้เข้าชมทุกวัน มักเป็นโบราณวัตถุโบราณสถาน แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ กลุ่มอาชีพเชิงภูมิปัญญา ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่สาธารณะของชุมชน เช่น วัด พรุ คลอง แม่น้ำ ริมถนน

2) การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นตามโอกาสเทศกาลต่างๆ เพื่อสะท้อนถึงความเชื่อและจารีตท้องถิ่น เช่น งานวันสงกรานต์ งานเดือนสิบวันปีใหม่ งานวันแสดงมูตาทาจิตกับผู้มีบุญคุณหรือประกอบคุณงามความดีเอาไว้ เช่น เจ้าอาวาส ครู งานสมโภชเพื่อความเป็นสิริมงคล ซึ่งหลังจากมีการปลูกกระแสการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ปรากฏว่า มีความพยายามสืบสานงานต่างๆ เหล่านี้ให้คงอยู่ ขณะเดียวกันมีความพยายามจัดบรรยากาศให้งานเหล่านี้สอดแทรกกิจกรรมต่างๆ ที่วิถีชีวิตของคนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น หรืออยู่ในรูปของลานวัฒนธรรม เช่น การรำวงเวียนครก สาธิตการทอผ้า การแข่งขันพายเรือ มหรสพ

พื้นเมืองจำพวกมโนราห์ หนังตะลุง เพลงบอก เหล่านี้ถือว่ามีส่วนเพิ่มเติมให้ให้กับงานมากขึ้นแทนที่เป็นงานที่จัดการโดยคนบางกลุ่มและเน้นการออกร้านให้ผู้คนออกมาจับจ่ายใช้สอย

3) การท่องเที่ยวที่จัดขึ้นเป็นกรณีพิเศษ อาทิ การออกร้านนิทรรศการร่วมกันหน่วยงานอื่นๆ

จากแหล่งท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ของแต่ละชุมชนที่กล่าวไว้ในบทที่ 4 แสดงให้เห็นว่าพื้นที่ลุ่มน้ำปากพริกกลางสามารถเป็นตัวแทนของชุมชนชนบทซึ่งคนส่วนใหญ่เป็นผู้เลื่อมใสในพุทธศาสนาและประกอบอาชีพเกษตรกรรมได้เป็นอย่างดี

2) ศักยภาพบุคลากร

การทำงานวิจัยร่วมกันในรูปเครือข่าย ครั้งนี้ เป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการสร้างตัวตนของชาวลุ่มน้ำปากพริกตอนกลาง เพื่อนำไปสู่การทำงานพัฒนาด้านอื่นๆ ต่อไป ด้วยเหตุนี้จึงให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วมจากคนในพื้นที่ผ่านเวทีระดับชุมชนและประชาคม ในการทำงานลักษณะเป็นเครือข่ายครั้งแรกนี้ประกอบด้วยทีมงานย่อยที่มีระดับความสามารถและประสบการณ์แตกต่างกัน บางชุมชนขับเคลื่อนงานท่องเที่ยวอยู่แล้ว บางชุมชนเพิ่งเข้ามาเรียนรู้ ดังนั้นเมื่อลงมือทำงานจริง ปรากฏว่าแต่ละชุมชนมีความก้าวหน้าในการทำงานแตกต่างกันไปตามพื้นฐานและความพร้อม เบื้องต้นอาจจะจัดกลุ่มบุคลากรที่เกี่ยวข้องออกเป็น 3 กลุ่ม คือ

2.1 คณะทำงาน หรือ คณะกรรมการทั้งระดับเครือข่ายและระดับโครงการย่อย

หลังจากทำงานมาระยะหนึ่ง พบว่า คณะทำงานวิจัยส่วนใหญ่มีความเข้าใจถึงแนวคิดวัตถุประสงค์ของการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือกนี้ และพยายามใช้ศักยภาพที่มีอยู่ผลักดันให้การท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมนี้เกิดผลเป็นรูปธรรม แต่ถ้าพิจารณาการดำเนินงานเป็นรายโครงการย่อยพบว่าแต่ละโครงการมีความก้าวหน้าต่างกัน เงื่อนไขจากบุคคลที่ผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อนงานมีความก้าวหน้าต่างกัน ได้แก่ (1) ความไม่สอดคล้องระหว่างงานประจำกับงานเครือข่ายซึ่งเป็นงานอาสาสำหรับผู้ที่เป็นข้าราชการสองงานนี้มักจะอยู่ในเวลาเดียวกันหรือช่วงเดียวกันกับเวลาราชการทำให้ไม่สามารถ “เต็มที” กับงานนี้เท่าที่ควร (2) ทักษะงานไม่ตรงกับบทบาทที่ได้รับมอบหมาย ที่เห็นได้ชัด คือ การเชิญช่างฝีมือและตัวแทนจากชุมชนมาเป็นกรรมการบริหารซึ่งไม่ถนัดกับงานวางแผนวางกลไก อีกทั้งมักจะเกรงใจกับคนที่อาวุโสกว่าหรือมีประสบการณ์มากกว่า ดังนั้นแทนที่ท่านเหล่านั้นร่วมแสดงความคิดเห็นอย่างเต็มที่ก็ตึงเครียดเสีย (3) ระดับของความเป็นประชาธิปไตยในเวทีประชุม หากผูกขาดการพูดหรือวันเวลาที่ผู้นำสะดวกเพียงฝ่ายเดียวทำให้กรรมการบางท่านรู้สึกที่ไม่ได้รับการยอมรับหรือไม่ให้ความสำคัญ ตนเป็นแค่ลูกมือไม่ใช่ผู้ร่วมคิดร่วมทำ จนไปถึงไม่เข้าร่วมประชุมหรือมาประชุมก็พอเป็นพิธี

2.2 กลุ่มประชาชนทั่วไปในเขตพื้นที่ดำเนินการ

วิธีการดึงการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ คือ การทำความเข้าใจในเวทีระดับชุมชน โดยมีการบอกเล่าชี้แจงแนวคิด วิธีการทำงาน รวมทั้งเปิดโอกาสให้มีการซักถามแลกเปลี่ยนและแนะนำการทำงานที่เหมาะสม กล่าวได้ว่ากลุ่มคนที่ได้รับการทำความเข้าใจถึงแนวคิด วัตถุประสงค์ของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมมากที่สุด คือ กลุ่มคนที่อยู่ใกล้กับแหล่งท่องเที่ยว นั้น โดยส่วนใหญ่แล้วมีความเข้าใจในระดับหนึ่ง แต่เนื่องจากปัญหาเฉพาะหน้าคือการทำมาหากินหรือการประคับประคองเศรษฐกิจในครอบครัว ประกอบกับเมื่อเอ่ยถึงคำว่า “ท่องเที่ยว” แล้วสิ่งที่มีคนนึกถึงก่อน คือ ภูเขา ทะเล ห้างสรรพสินค้า ฯลฯ มีความเคยชินกับการใช้สอยแหล่งท่องเที่ยวตามวิถีชีวิตประจำวันซึ่งเน้นการเข้าไปจับล่า การประกอบพิธีกรรมทางศาสนา มากกว่า ทำให้ประชาชนบางพื้นที่นึกไม่ถึงว่าพื้นที่ที่เขาเข้าไปอยู่ทุกๆ วัน เช่น ไปประกอบพิธีกรรม ไปค้าขาย ไปหาเก็บสัตว์น้ำ เช่น ปลา กระจูด และผัก จะมีแหล่งดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้เข้ามาชมมาเที่ยวได้อย่างไร ประการหนึ่งประชาชนบางพื้นที่เข้าใจแต่ไม่เห็นด้วย อยู่ในที่ อาทิ ท่านที่เป็นสมาชิกกลุ่มศรัทธาวัตถุมองว่าวัดเป็นสถานที่สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ไม่ใช่ที่ท่องเที่ยว หรือแหล่งหาเงินซึ่งจะนำไปสู่ความขัดแย้ง ผลประโยชน์ และการตามใจคนมาเที่ยวจนเสียคนในพื้นที่ท่องเที่ยวไร้ความหมาย ความหรือไม่เป็นตัวของตัวเอง เช่น ไม่สามารถหักห้ามการแต่งกายที่ไม่ถูกกาลเทศะได้ นักท่องเที่ยวอาจจะแสดงกริยาไม่ให้ความเคารพต่อโบราณสถาน เป็นต้น สิ่งต่างเหล่านี้ โดยเฉพาะความเข้าใจที่ไม่ลึกซึ้งกับการท่องเที่ยว ส่งผลให้บางพื้นที่ชาวบ้านไม่สามารถแสดงบทบาทในการเป็นเจ้าบ้านได้ที่ตั้งใจเอาไว้ ยกเว้นกรณีที่ต้องระดมคนจำนวนมาก เช่น การเลี้ยงอาหารปิ่นโต การจัดงานประเพณีในเทศกาลต่างๆ ที่มักจะได้รับความร่วมมือเป็นอย่างดี จากคนในชุมชน

2.3 กลุ่มนักท่องเที่ยว

การท่องเที่ยวแบบเที่ยวไปด้วยแสวงหาความรู้ไปด้วย ทำให้ “ลูกค้า” ของการท่องเที่ยวประเภทนี้จำแนกเป็น (1) กลุ่มที่อยู่ในแวดวงวิชาการและการศึกษา โดยกลุ่มที่เข้ามาเที่ยวระหว่างทำโครงการ ที่ผ่านมา ได้แก่ นักวิชาการในสถาบันอุดมศึกษา นักเรียนนักศึกษาที่มาทำรายงาน กลุ่มคนแก๊บน เป็นต้น กลุ่มคนเหล่านี้ถือเป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวที่มีต้นทุนความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรมอยู่แล้ว การเพิ่มกลุ่มลูกค้าในกลุ่มนี้จึงน่าจะเชื่อมประสานผ่านทางสถานศึกษาหรือราชการ ในแวดวงกลุ่มนักศึกษา ครูบาอาจารย์ หรือคนชั้นกลาง (2) กลุ่มผู้ศรัทธาในพระพุทธศาสนา ทั้งแบบศรัทธาบริสุทธิ์และแบบศรัทธา “หนีร้อนมาพึ่งเย็น” หรือมาเพื่อแก๊บน อ่อนวอนขอ เนื่องจากพื้นที่ท่องเที่ยวมีเรื่องราวของวัดและสถานที่ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอยู่มาก

ถ้าหากมีการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวบ่อยครั้งผ่านสื่อหลายรูปแบบขึ้น คาดว่าจะทำให้นักท่องเที่ยวมาเที่ยวมากขึ้น ผลที่ตามมา คือ ตัวแทนชุมชนมีโอกาสแสดงบทบาทการเป็น “เจ้าบ้านที่ดี” บ่อยครั้งมากขึ้น

3) ศักยภาพด้านกระบวนการเรียนรู้

การให้อิสระกับชุมชนในฐานะที่จะเป็นผู้กำหนดทิศทางและยุทธศาสตร์การทำงานของตนเอง เป็นส่วนหนึ่งแสดงถึงการเคารพต่อชุมชนและการเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีปราชญ์ทดลองเป็นผู้มีส่วนร่วมคิด ร่วมทำงานพัฒนามีโอกาสเข้ามามีส่วนร่วมกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองในอีกช่องทางหนึ่งซึ่งจะตอบสนองความต้องการของตนเองตรงจุดมากกว่า เท่าที่ผ่านมากกระบวนการนี้มักถูกรัฐหรือหน่วยงานภายนอกจัดการเองทั้งหมด ประชาชนเป็นแค่ผู้ตั้งรับหรือรอสอนนโยบาย

กระบวนการจัดการความรู้ในกระบวนการท่องเที่ยวและจัดทำยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวในระดับ ชุมชนและระดับเครือข่าย ทำให้ชุมชนได้ทราบว่าภายในพื้นที่ลุ่มน้ำปากพนังมีสถานที่สำคัญอยู่ที่ใดบ้าง มีความสำคัญอย่างไร สิ่งเหล่านั้นแสดงถึงพัฒนาการของชุมชนอย่างไร ฯลฯ ซึ่งถือเป็นส่วนที่ทำให้คนในชุมชนได้มีความรู้เกี่ยวกับท้องถิ่นของตนเองเพิ่มมากขึ้น บางชุมชนได้ขยายจากการศึกษาเรียนรู้ไปสู่การจัดสร้างเป็นพิพิธภัณฑ์และหลักสูตรการเรียนรู้เพื่อนำสิ่งที่ชุมชนได้เรียนรู้ต่อบริการสู่สาธารณะ นักหนึ่งแสดงให้เห็นการตระหนักในคุณค่า การเอาใจจริงเอาใจกับงาน และการแสวงหาแนวทางใหม่ๆ เพื่อพัฒนาทางสังคมเหล่านั้นได้รับการดูแลรักษาในระยะยาว

4. การเรียนรู้จากการทำงานวิจัย

1) สิ่งที่ทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. สิ่งที่ทีมวิจัยได้รับจากการทำงานวิจัย

1.1 พบเทคนิคในการทำงานร่วมกับคนชุมชนที่มักเกรงใจและไม่กล้าที่จะแสดงความคิดเห็นในที่ประชุม ขณะที่คนที่เป็นเจ้าหน้าที่รัฐมักติดภารกิจงานประจำ ซึ่งแก้ไขได้ด้วย

- การประชาสัมพันธ์ให้ทราบว่ามีการประชุมที่ไหน เรื่องอะไร รวมทั้งให้ข้อมูลอื่นๆ ที่ต้องการตัดสินใจล่วงหน้า
- ใช้จดหมายเชิญประชุม ให้ส่งตัวแทนมาครบครันละ 1 คน พร้อมแนบวาระการประชุม เพื่อคนที่เข้าร่วมการประชุมจะได้เตรียมตัวล่วงหน้า เช่น ลางาน หรือ เตรียมเอกสารต่างๆ
- ใช้การประชุมกลุ่มย่อยเพื่อให้ชาวบ้านในชุมชนได้ระดมความคิดเห็นอย่างเต็มที่
- คนทำงานสร้างความเชื่อถือ ผ่านความจริงใจและการทำงานอย่างต่อเนื่อง
- ทำงานจากสิ่งที่ชุมชนต้องการ ไม่ใช่ทำงานตามข้างนอกสั่ง ฐานคิดนี้จะทำให้ได้มาซึ่งรูปแบบการทำงานที่เหมาะสมกับชุมชนและชุมชนเป็นคนรับผิดชอบ

1.2 ความร่วมมือที่ชุมชนให้กับทีมวิจัย มาจากพลังศรัทธาในแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นอยู่แล้ว ด้วยเหตุนี้กลุ่มคนที่เป็นแนวร่วมการทำงานที่เข้มแข็งจึงมักจะอยู่ในละแวกเดียวกับที่ตั้งของแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นๆ เช่น กลุ่มศรัทธาวัด กลุ่มคนที่หา-ล่า-เก็บ จากพร เป็นต้น

1.3 เกิดความภาคภูมิใจที่ได้ทำงานพัฒนาเพื่อตอบแทนแผ่นดินเกิด

2) สิ่งที่ชุมชนและสังคมได้รับจากการทำงานวิจัย

2.1 การจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ก่อให้เกิดความตื่นตัวขึ้นในชุมชน เนื่องจากพวกเขามีความเชื่อถือศรัทธาและสัมพันธ์กับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนอยู่แล้ว เช่น วัดแม่เจ้าอยู่หัว วัดพัทธสีมา

2.2 บางชุมชนแม้จะไม่ได้รับการหนุนช่วยจากเครือข่ายอย่างมีประสิทธิภาพแต่คนในชุมชนร่วมกับทีมวิจัยร่วมมือกันผลักดันให้การดำเนินงานก้าวหน้า จนสามารถได้รับการสนับสนุนด้านงบประมาณและวิชาการจากหน่วยงานต่างๆ

2.3 กระบวนการจัดการข้อมูลในแหล่งท่องเที่ยวเริ่มทำให้มีแนวคิดที่จะปรับปรุงกิจกรรมทางเศรษฐกิจของชุมชนให้มีสินค้าจากท้องถิ่นหลากหลายมากขึ้น

2.4 เกิดแนวร่วมตรวจสอบการทำงานทีมวิจัยผ่านการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ ซึ่งส่งผลให้เกิดการสร้างทีมงานที่(คาดว่า) สามารถทำงานได้จริงขึ้น

3) สิ่งที่เป็นทุนการทำงานทีมวิจัยและผู้เกี่ยวข้อง ได้แก่

3.1 ปัญหาความต่อเนื่องของโครงการ พบว่า ในบางพื้นที่มีบางช่วงที่ไม่สามารถขับเคลื่อนงานได้จากสาเหตุ 1) อุทกภัย ช่วงปลายปี 2548 – ต้นปี 2549 ซึ่งทำให้ไม่สามารถจัดประชุมหรือประสานงานกับเครือข่ายได้เต็มที่ กรรมการบางท่านที่มีบทบาทเป็นผู้ใหญ่บ้าน-ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน-กำนัน-ข้าราชการ จำเป็นต้องออกไปช่วยเหลือผู้ประสบภัยในช่วงเกือบ 2 เดือนดังกล่าว 2) ความวุ่นวายทางการเมืองระดับชาติ ระหว่าง ปลายปี 2548-เดือนสิงหาคม 2549 ระหว่างนี้มีการเลือกตั้งบ่อยครั้ง มีการรณรงค์ทางการเมือง ทำให้กระแสความสนใจของผู้คนพุ่งไปที่สถานการณ์ทางการเมือง

3.2 ทศนคติต่อการท่องเที่ยว ผู้คนในพื้นที่บางกลุ่มมองว่าแหล่งท่องเที่ยวของตนไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว แต่เป็นแหล่งสำหรับการประกอบอาชีพ ประกอบศาสนาพิธี เมื่อจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้กระทบต่อวิถีการเข้าใช้แบบเดิม คือ แทนที่จะมาวัดด้วยความศรัทธากลับมาวัดเพื่อหารายได้ หรือวัดเป็นตัวสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในแง่นี้คำว่าแหล่งท่องเที่ยวจึงการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์เป็นคำที่สร้างความอึดใจให้กับคนกลุ่มเดิมที่มีความผูกพันกับทรัพยากรหรือแหล่งท่องเที่ยวที่อยู่นั้นๆ

3) พื้นฐานที่แตกต่างกันของคนทำงานและชุมชน การจัดการของชุมชนภายใต้ความร่วมมือแบบเครือข่าย การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นความพยายามบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมากมายมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน คาดหวังว่าการทำงานนี้จะก่อให้เกิดเอกภาพและการร่วมแรงร่วมใจขึ้นในกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้ แต่พื้นฐานที่แตกต่างกันทั้งด้านประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์การทำงาน ทำให้ โครงการที่มีประสบการณ์น้อยเข้าไปมีส่วนร่วมตามเงื่อนไขของกระบวนการที่วางไว้ แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมระดับลึกหรือการร่วมคิดร่วมทำอย่างมีเนื้อหา หรือดังจะเห็นว่า คนที่พูดคุยก่อความคิดลงมติในเวทีการประชุมมักจำกัดอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่คน การทำงานลักษณะเดียวกันนี้รวมไปถึงระบบการบริหารจัดการงบประมาณที่สมาชิกเครือข่ายมิได้มีส่วนร่วม ทำให้เครือข่ายไม่สามารถประคับประคองกระบวนการทำงานได้ไปจนตลอดรอดฝั่ง จนการทำงานชะงักงันไม่สามารถสร้างกระแสและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่เครือข่ายได้

4) อุปสรรคด้านภูมิศาสตร์ พบว่า ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง เป็นพื้นที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งราชการยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำปากพนังเท่าที่ควร อีกทั้งทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวในชนลุ่มน้ำมีน้อยไม่สามารถดึงดูดได้ดีเท่าที่ควร

บทที่ 10

เครือข่าย : กลไกการจัดการและประสานงานเพื่อความเข้มแข็ง

แนวคิดการทำงานภายใต้เครือข่ายซึ่งถูกกำหนดขึ้นเพื่อการบริหารจัดการ โดยมองว่า ประการแรก พื้นที่โครงการทั้ง 4 พื้นที่มีระยะทางไม่ห่างไกลกันมากนักสามารถจัดกระบวนการท่องเที่ยวเรียนรู้ต่อเนื่องเป็นชุดเดียวกันได้ โดยการรวมทรัพยากรที่มีอยู่ต่อเนื่องกันเป็นกลุ่มก้อนจะมีพลังกระตุ้นให้คนภายนอกสนใจเข้ามาท่องเที่ยวเรียนรู้มากกว่าการแยกกันทำ ประการต่อมา การที่ชุมชนจะติดต่อสัมพันธ์ภายนอกผ่านโครงการท่องเที่ยวเชิงเรียนรู้จะช่วยให้เกิดการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน กระทั่งมีพลังพอที่จะต่อรองกับภายนอก อันจะช่วยเสริมความเข้มแข็งให้ชุมชนพอที่จะรับมือกับการเปลี่ยนแปลงที่จะเกิดขึ้นต่อชุมชนได้ มีความคาดหวังว่าการบริหารจัดการในรูปของเครือข่ายจะสามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเรียนรู้ได้มากขึ้น เพราะเป็นการคิดและการจัดการภายใต้เครือข่ายที่ร่วมกันทำงานหลายฝ่าย นอกจากนี้ยังคาดหวังว่ากลไกแบบเครือข่ายจะทำให้สามารถติดต่อขอการสนับสนุนจากหน่วยงานจากภาคเอกชนและภาครัฐได้สะดวกขึ้น ทั้งในแง่ของการขอสนับสนุนด้านงบประมาณและด้านวิชาการ

จากการทำงานที่ผ่านมาพบว่าเครือข่ายสามารถบรรลุหรือตอบสนองแนวคิดการจัดตั้งเครือข่ายได้ในบางประเด็นและมีบางประเด็นที่เครือข่ายมีพันธะที่จะต้องผลักดันให้เกิดขึ้นในอนาคตภายใต้บทบาทที่เหมาะสมกับบริบททางสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่

สิ่งที่เครือข่ายสามารถตอบสนองต่อแนวคิดที่กำหนดไว้ คือ สามารถดำเนินการระดมความคิดเห็นในระดับชุมชนและระดับเครือข่าย เพื่อนำทรัพยากรที่เป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่มีความหลากหลายของแต่ละพื้นที่เข้าไว้ด้วยกัน จนเกิดยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวของเครือข่ายว่า “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า เวะเข้าชมพู เยี่ยมดูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม” ซึ่งถือเป็นการรวมทรัพยากรการเรียนรู้เข้าไว้ด้วยกันและสร้างกระบวนการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เป็นชุดเดียวกันได้ นอกจากนี้กิจกรรมที่เครือข่ายสามารถผลักดันให้เกิดขึ้นประการหนึ่ง คือ เกิดพลังในการประสานงานเพื่อของการสนับสนุนงบประมาณและวิชาการ ดังจะพบว่า บางชุมชนอาศัยกระบวนการจัดการข้อมูลจนประสบความสำเร็จในการขอการสนับสนุนงบประมาณและการสนับสนุนทางวิชาการจากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา เฉพาะตัวแทนวัดพัทธสีมา ยอมรับว่าการทำโครงการดีขึ้น เพราะทำให้เกิดกลุ่มรักษบ้านเกิด การลาดตระเวนเวลากลางคืน แสดงถึงการหวงแหนทรัพยากรที่เป็นมรดกของชุมชน

อย่างไรก็ตามเมื่อการวิจัยดำเนินงานมาถึงเดือนเมษายน 2549 กิจกรรมตามแผนเคลื่อนจากระยะการก่อตั้งเครือข่าย(เดือนที่ 1-6) เข้าสู่แผนการทำงานระยะที่ 2 คือ การบริหารจัดการให้ชุมชนเข้มแข็ง(เดือนที่ 7-8) เป็นช่วงที่การวิจัยต้องประสบปัญหานอกเหนือความคาดหมาย คือ อุทกภัยตลอด 2 เดือน และ สถานการณ์การรณรงค์ทางการเมือง ส่งผลทำให้การทำงานต้องชะงักงันตั้งแต่นั้น อุปสรรค

นี้ในด้านหนึ่งสะท้อนถึงข้อจำกัดของเครือข่ายซึ่งไม่ได้บรรลุถึงเป้าหมายตามแนวคิดที่วางไว้เดิม โดยเฉพาะเกิดการเรียนรู้และการช่วยเหลือซึ่งกันและกันจนมีพลังพอที่จะต่อรองกับภายนอก และความสามารถสร้างประสิทธิภาพในการจัดการการท่องเที่ยวเรียนรู้ได้มากขึ้น ดังนั้นกลไกการทำงานแบบเครือข่ายจึงจำเป็นต้องถูกทบทวน พร้อมไปกับการพัฒนาศักยภาพของผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนที่จะต้องได้รับการพัฒนาในหลายๆ ด้าน เช่น ความเข้าใจที่มีการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ การเชื่อมประสานงานที่ดีภายในและระหว่างชุมชน การจัดสมดุลย์ระหว่างงานในบทบาทที่เป็นทางการและงานอาสาสมัครในระดับชุมชนและงานในระดับเครือข่าย เป็นต้น

ที่ผ่านมามีกระบวนการระหว่างดำเนินการวิจัยซึ่งทำให้งานขับเคลื่อนไปได้ คือ

1) ใช้กลไกการทำงานในรูปคณะกรรมการ ในหลายระดับ ทั้งคณะกรรมการในส่วนคณะวิจัย คณะกรรมการท่องเที่ยวระดับเครือข่าย คณะกรรมการท่องเที่ยวระดับชุมชน โดยคนในชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม

2) ประสานเชื่อมโยงกับองค์กร/หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะสถาบัน บวร (บ้าน-วัด-โรงเรียน) มีการตกลงว่าทุกครั้งที่มีการประชุมต้องมีพระคุณเจ้าเข้าร่วมประชุมด้วย รวมถึงเชิญเจ้าหน้าที่รัฐ นักการเมือง สื่อมวลชนในพื้นที่ เข้าร่วมการประชุมเพื่อจะได้รับทราบข้อมูลและให้ความคิดเห็น

3)ให้อิสระกับการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ภายใต้แนวคิดการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ มุ่งให้คนข้างนอกรู้จักกับท้องถิ่นในหลายแง่มุม ไม่ใช่การท่องเที่ยวเพื่อกำไรหรือดูดเงินจากคนมาเที่ยว

4) ในกรณีที่สุจริต อาทิต ชุมชนเฉลิมพระเกียรติ ได้ใช้เวทีแบบไม่เป็นทางการเข้าช่วยเพื่อกระตุ้นให้เกิดการตรวจสอบและขับเคลื่อนงานต่อ

จากข้อมูลข้างต้น จะเห็นได้ว่าการได้มาของคณะกรรมการเครือข่ายซึ่งให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมตั้งแต่ระดับชุมชน/หมู่บ้าน ในการที่จะเข้ามาทำงานผลักดันให้บุคคลภายนอกได้เห็นถึง “ตัวตน” ของชาวลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางโดยใช้กระบวนการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เป็นกิจกรรมหลัก ทำให้กลไกการทำงานแบบเครือข่ายยังเป็นกลไกที่จำเป็น แต่ทั้งนี้บทบาทของเครือข่าย จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนให้เหมาะสมกับสภาพความเป็นจริงของสังคมและวัฒนธรรมในพื้นที่ โดยเฉพาะบทบาทในแง่ “พื้นที่ส่วนกลาง” และ “ธรรมา” ในเวลาเดียวกัน

ข้อดีของการทำงานในรูปเครือข่าย คือ ทำให้คนทำงานอาสาที่กระจัดกระจายอยู่ในแต่ละชุมชน มีการพบปะรู้จักมากขึ้นกว่าเดิม นำไปสู่การแลกเปลี่ยนประสบการณ์การทำงานระหว่างกันและกัน รวมทั้งเกิดมาตรการในการรักษาดูแลสมบัติส่วนรวมของชุมชนดังเช่นกรณีเกิดขุดลาดตระเวนวัดที่ชุมชนพัทลุงมา เครือข่ายจึงควรดำรงบทบาทในการเป็น “พื้นที่ส่วนกลาง” เนื่องจากความพร้อมเรื่องบุคลากร (การบริหารภายใต้คณะกรรมการที่มาจากทุกชุมชนในเครือข่าย) และวัสดุเครื่องมือเครื่องใช้ โดยเฉพาะศักยภาพในการประชาสัมพันธ์ของประธานคณะกรรมการ ดังนั้นเครือข่ายจึงควรทำหน้าที่อำนวยความสะดวก

สะดวก(Facilitating) ในการประสานงานระหว่างชุมชน จัดกระบวนการ ดำเนินการให้มีการประชุมตามโอกาส และเป็นสถานที่ในการพบปะ พูดคุย ที่สำคัญ คือ การทำหน้าที่ในการแจ้งข่าวสาร ทั้ง ข่าวสารเกี่ยวกับแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่เป็นสมาชิกเครือข่าย ซึ่งแต่ละจุดสามารถให้ข้อมูลของกันและกันได้ เช่น ตำแหน่งที่ตั้ง การเดินทาง ประวัติและที่มา การให้บริการการท่องเที่ยว เป็นต้น รวมถึงข่าวสารทั่วไปที่เกี่ยวข้องกับคนในพื้นที่และส่งเสริมความแน่นแฟ้นของคนในสังคม เช่น ข่าวงานบวช งานแต่งงาน งานมหรสพในวาระต่างๆ ข่าวทางราชการ เป็นต้น

ขณะที่บทบาทในฐานะ “องค์กร” ในที่นี้หมายถึงการทำหน้าที่เป็นเสมือนองค์กรตัวแทนเพื่อเป็นหนึ่งในช่องทางที่ชุมชนในเครือข่ายใช้เพื่อประสานงานกับองค์กรภายนอก ประเด็นที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยว ดังเช่นองค์กรที่เครือข่ายเคยประสานงานแล้ว เช่น กรมศิลปากร อำเภอหัวไทร เป็นต้น รวมทั้งเอื้ออำนวยความสะดวกในการประสานงานให้แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้เกิดผลในทางปฏิบัติ โดยที่ปล่อยให้แต่ละชุมชนบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างอิสระตามความเหมาะสมและจุดยืนของชุมชนนั้นๆ เนื่องจากความเป็นจริงที่ชุมชนแต่ละชุมชนแตกต่างกันทั้งความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และแหล่งท่องเที่ยวที่ต่างชนิดกัน(แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ,แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเน้นวัดวาอาราม,แหล่งท่องเที่ยวที่เป็นจุดซื้อ-ขาย) กลุ่มเป้าหมายที่จะเข้ามาท่องเที่ยวต่างกลุ่มต่างวัตถุประสงค์ทำให้การท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้อยู่ภายใต้มาตรฐานเดียวกันหรือใช้รูปแบบการจัดการแบบเดียวกันจึงไม่อาจกระทำได้

นอกจากนี้ โดยที่การใช้คำว่า “การท่องเที่ยว” ในชื่อเครือข่ายกลายเป็นประเด็นที่อ่อนไหวต่อความรู้สึกของคนในพื้นที่ซึ่งมองว่าการท่องเที่ยวส่งผลเชิงลบต่อชุมชน โดยเฉพาะการมาเที่ยวแบบสะเปะสะปะที่ไม่เกิดประโยชน์ต่อชุมชน ทำให้ตัวแทนบางชุมชนมีข้อเสนอให้เปลี่ยนเป็น “โซนการเรียนรู้” หรือ “ศูนย์การเรียนรู้ลุ่มน้ำปากพนัง” โดยสนับสนุนให้แต่ละพื้นที่สามารถจัดการตามจุดยืนเป็นของตัวเอง พร้อมกันนี้ภายใต้การผลักดันให้เกิดบุคคลภายนอกเข้ามาศึกษาเรียนรู้จนยอมรับในตัวตนของคนลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง สิ่งที่ทำควบคู่กัน คือ การสร้างความรู้สึก “เป็นเจ้าของบ้าน” ให้กับสมาชิกในชุมชน เพราะแม้ปัจจุบันนี้ชุมชนยินดีต้อนรับนักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยี่ยมชมและชุมชนสามารถจัดเตรียมบุคลากรไว้ให้ความสะดวกและให้ข้อมูลแก่นักท่องเที่ยวได้หากมีการประสานงานมาล่วงหน้า แต่หากความรู้สึกเป็นเจ้าของบ้านยังไม่เกิดขึ้น บทบาทในการต้อนรับ-ดูแล-ให้ข้อมูล-อำนวยความสะดวกแก่ผู้ที่มาเยี่ยมชมก็จะตกเป็นภาระอยู่กับคณะบุคคลเพียงไม่กี่คน กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าไม่สามารถบรรลุถึงเป้าหมายที่แท้จริงตามที่เครือข่ายตั้งเป้าหมายไว้ได้

บทที่ 11

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

1. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัย โครงการพัฒนาการจัดการเครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ-วัฒนธรรม เขตลุ่มน้ำปาก
พนักตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการที่ต่อยอดจาก 4 โครงการวิจัยเดิม ด้วย
การนำองค์ความรู้ที่ได้มาบริหารจัดการเพื่อให้เกิดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ โดยแต่ละโครงการส่ง
ตัวแทนร่วมมือกันบริหารจัดการในนาม “เครือข่ายการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรมลุ่มน้ำปากพนัก
ตอนกลาง จังหวัดนครศรีธรรมราช” เริ่มดำเนินงานตั้งแต่วันที่ 1 กันยายน 2548 – วันที่ 31 สิงหาคม
2549

กระบวนการทำงานของโครงการเน้นดึงการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนเพื่อให้เกิดภาคีความ
ร่วมมือ โดยเฉพาะการมีส่วนร่วมจากประชาชนในพื้นที่ดำเนินการ ด้วยการจัดเวทีทั้งในระดับเครือข่าย
และระดับชุมชน ประกอบด้วยเวทีประชาคมและการประชุมคณะกรรมการ เพื่อสรรหาคณะกรรมการ
ร่างและประชาสัมพันธ์แผนยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว การศึกษาดูงาน การทดลองจัดการท่องเที่ยว

กระบวนการทำงานในระดับเครือข่าย มุ่งการกำหนดนโยบายและสร้างกลไกหนุนเสริมกัน
ภายในเครือข่าย ผ่าน 5 กิจกรรมหลัก ได้แก่ 1) การเตรียมความพร้อมของทีมวิจัยและวางแผนงาน
โครงการ 2) การศึกษาดูงานการจัดการท่องเที่ยวที่ จ.กาญจนบุรี 3) ประชุมประชาคมเพื่อชี้แจงการทำ
โครงการ 4) ประชุมเครือข่ายสัญจรใน 4 พื้นที่ และ 5) การประชุมคณะกรรมการเครือข่ายเพื่อติดตาม
งานเป็นระยะๆ 6) การสรุปภาพรวมการทำงาน

ส่วนกระบวนการทำงานในระดับชุมชน ให้อิสระกับการที่คณะกรรมการโครงการในระดับชุมชน
ร่วมกับชุมชนจะกำหนดรายละเอียดหรือแผนการทำงานของชุมชนตนเองเพื่อให้การทำงานมีความ
คล่องตัวและเหมาะสมกับแต่ละพื้นที่ แต่ทั้งนี้ทุกโครงการต้องให้ความใส่ใจเป็นพิเศษกับการทำความเข้าใจกับชุมชนเพื่อให้เกิดการร่วมคิดร่วมทำ ทั้งนี้กำหนดกรอบการทำงานมีลักษณะร่วม คือ 1) เวที
ประชาคม/ชุมชน 2) การแต่งตั้งคณะกรรมการ สำหรับเข้าเป็นคณะกรรมการเครือข่าย คณะผู้ดูแลแหล่ง
ท่องเที่ยว 3) การทดลองท่องเที่ยวจริง 4) การประชาสัมพันธ์ และ 5) การสรุปข้อมูลร่วมกัน

ทั้งนี้สรุปภาพรวมของกระบวนการทำงาน ได้ดังนี้

ตารางที่ 2 แสดงภาพรวมการทำงานตลอดโครงการ

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
1	เวทีเตรียมความพร้อมนักวิจัย	ทีมวิจัยเข้าใจทิศทางและบทบาทของตนเอง	ผลจากความเข้าใจต่อบทบาทหน้าที่ทำให้เกิดความร่วมมือเป็นอย่างดี	
2	เวทีประชาคมเพื่อสร้างความเข้าใจทั้งในระดับรวมและในระดับชุมชนย่อยหรือเวทีสัญจรของโครงการภาคี	- ได้เครือข่ายคณะทำงาน - ประชาชนในชุมชนและคณะทำงานมีความเข้าใจแนวคิดและวิธีการทำงานของโครงการ	ได้รับความร่วมมือจากคนในชุมชนอย่างดี - ในระดับเวทีประชาคมรวมมีภาคีรัฐฝ่ายปกครอง การศึกษาและวัฒนธรรม เอกชน คณะสงฆ์ เข้ามาร่วมเวที - ในระดับชุมชนบางพื้นที่มีการยกเป็นโตมา รับประทานร่วมกัน ก่อให้เกิดรายได้หมุนเวียนในชุมชนพร้อมกับได้สืบสานความสัมพันธ์ระหว่างบ้าน-วัด-โรงเรียน ให้มั่นคง	
3	จัดประชุมคณะกรรมการระดับโครงการย่อยทั้ง 4 โครงการ	- เป็นการเตรียมความพร้อมในการทำงาน - ได้สรุพคณะกรรมการและกรรมการที่ปรึกษาอย่างเหมาะสม - แต่ละโครงการย่อยกำหนดจัดทำแผนยุทธศาสตร์	แต่ละโครงการย่อย/ชุมชนได้คณะกรรมการ ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานชุดโครงการวิจัยเดิม ประชาชนที่ได้รับการเสนอชื่อจากพื้นที่ และผู้ทรงภูมิ ซึ่งพร้อมที่จะทำงานตามแผนงานอย่างสอดคล้องกับแผนงานของเครือข่าย	

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
4	จัดประชุมคณะกรรมการแต่ละชุมชนเพื่อจัดทำร่างแผนยุทธศาสตร์ ทั้ง 4 โครงการย่อย	ได้จัดทำแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวของแต่ละพื้นที่อย่างเหมาะสม	บรรยายภาคในที่ประชุมของบางโครงการมีการระดมความคิดเห็นจากคณะกรรมการอย่างเข้มข้นเพื่อให้ได้แหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม บางชุมชนที่มีแหล่งท่องเที่ยวที่เด่นชัดอยู่แล้วได้คิดระบบการจัดการและกิจกรรมเพื่อให้เกิดลักษณะการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้ โดยทั่วไปเน้นแหล่งท่องเที่ยวที่ตั้งอยู่ไม่ไกลกันนัก มีความพร้อมในเรื่องสถานที่และข้อมูล	
5	จัดประชุมคณะกรรมการทั้ง 4 โครงการย่อย	เพื่อเสริมความเข้มแข็งให้กับเครือข่าย และให้ชุมชนในพื้นที่ทำงานของโครงการ ย่อยรับทราบ	แต่ละโครงการย่อยได้นำร่างแผนยุทธศาสตร์ของแต่ละชุมชนนำเสนอต่อเครือข่าย	เนื่องจากแต่ละพื้นที่มีรายละเอียดปลีกย่อยที่ไม่เหมือนกัน ภายใต้งานให้อิสระในการทำงานในช่วงต้นจึงเกิดความขัดแย้งทางความคิด เมื่อได้ชี้แจงรายละเอียดของการทำงานแล้วจึงหลอมรวมความคิดกันได้
6	ร่วมประชุมประจำเดือนเพื่อสร้างความเข้าใจ	กลุ่มและองค์กรต่างๆ รู้ถึงการดำเนินงานของเครือข่ายกว้างขวางขึ้น	กลุ่มและองค์กรต่างๆ รับรู้และให้ความสนใจเข้าร่วมกิจกรรมของเครือข่ายฯ	ถือเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มใหม่นอกเหนือไปจากแผนการทำงานเดิม

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินการ	หมายเหตุ
7	นำเสนอแนวคิดและความคืบหน้าในการทำงานในที่ประชุมกันนั้น ผู้ใหญ่บ้านของอำเภอเชียรใหญ่	ทำให้การทำงานของเครือข่ายฯ ถูกเผยแพร่ในพื้นที่มากขึ้น ซึ่งจะนำไปสู่การสนับสนุนการทำงาน	กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ส่วนราชการ ประมาณ 100 คน รับทราบข้อมูล	ถือเป็นกิจกรรมที่ริเริ่มใหม่ นอกเหนือไปจากแผนการทำงานเดิม
8	เวทีนำเสนอรายละเอียดของแผนยุทธศาสตร์ท้องถิ่นที่ประชุมเครือข่าย	แผนยุทธศาสตร์การท้องถิ่นที่ คณะกรรมการร่วมกับชุมชนใน 4 พื้นที่ ถูกนำเสนอในที่ประชุม	ที่ประชุมเครือข่ายได้รับทราบแผนยุทธศาสตร์การ ท้องถิ่นแล้ว นำไปสู่งการทำงานที่ไม่ซ้ำซ้อนและแบ่งถึง เอกลักษณ์พื้นที่	
9	นำเสนอยุทธศาสตร์ของ 4 พื้นที่ มาทำ เป็นแผนยุทธศาสตร์ของเครือข่าย	ผู้เกี่ยวข้อง โดยเฉพาะคณะกรรมการ เครือข่าย ได้ระดมความคิดเห็นและจัดทำ แผนยุทธศาสตร์การท้องถิ่นของ เครือข่าย	ได้แผนยุทธศาสตร์ท้องถิ่นของเครือข่ายว่า “ เทียววัด โบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า เวชชาตพญู เยี่ยมดู ศิลป์ เยือนถิ่นนันทกรรม”	
10	คณะกรรมการทั้งระดับเครือข่ายและ ชุมชน นำแผนยุทธศาสตร์การท้องถิ่น ของเครือข่ายนำเสนอในที่ประชุมใหญ่ ของแต่ละชุมชน เพื่อผ่านความเห็นชอบ และรับทราบ	ประชาชนในพื้นที่โครงการย่อยได้ทราบ แนวทางในการจัดการท้องถิ่นตามแผน ยุทธศาสตร์ของเครือข่าย ซึ่งจะนำไปสู่ การสนับสนุนการทำงานต่อไป		
11	แต่ละชุมชนประชุมเสริมความเข้มแข็ง และแบ่งบทบาทในการพัฒนาแหล่ง ท่องเที่ยวของตนเอง	แต่ละแหล่งท้องถิ่นมีคนในชุมชนนั้น ทำหน้าที่รับผิดชอบดูแล เช่น การรักษา ความสะอาด การเตรียมข้อมูล ตามที่ ได้รับมอบหมายภารกิจ	เกิดทีมงานที่มีบทบาทในการดูแลรักษา ประกอบด้วย คนในชุมชนซึ่งถูกเสนอในที่ประชุมและ จากผู้มีประสบการณ์/ทรงคุณวุฒิ	

ลำดับ	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ผลที่เกิดขึ้นหลังดำเนินงาน	หมายเหตุ
12	การสนับสนุนการเตรียมความพร้อมตามแผนยุทธศาสตร์และแผนการทำงาน	แต่ละชุมชนมีแผนงานขอรับการสนับสนุนงบประมาณ ที่เกิดจากกระบวนการคิดจากชุมชนอย่างสอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์	แต่ละชุมชนมีแผนงานโครงการเพื่อเสนอขอรับการสนับสนุนจากเครือข่าย	
13	การสรุปงาน	ตัวแทนคณะทำงานชุมชนได้สรุปการทำงาน โดยนำเสนอในรูปแบบเอกสารและการพูดคุยกับทีมพี่เลี้ยง	ได้ข้อมูลสรุปการทำงานของโครงการ ประกอบด้วยแนวคิด กระบวนการทำงาน รูปแบบในการจัดการ ประสิทธิภาพที่ได้จากการทำงานทั้งต่อคนทำงาน และชุมชนในพื้นที่โครงการย่อย รวมถึงข้อเสนอแนะ และการต่อยอดงานในแต่ละพื้นที่	

2. อภิปรายผล

กล่าวได้ว่า หลังจากมีการจัดตั้งเครือข่ายการท่องเที่ยวเขตลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางแล้ว ได้มีการผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างต่อเนื่อง แต่ความซับซ้อนของการทำงานไม่ได้มีเฉพาะการจัดการทุนทางสังคม ด้านวัฒนธรรมและด้านนิเวศหรือทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่อย่างหลากหลายเท่านั้น ยังมีเนื้อหาของการจัดการ “คน” จาก 4 โครงการเดิมซึ่งมีศักยภาพแตกต่างกันการหลอมรวมความหลากหลายและความแตกต่างผ่านเวทีในระดับเครือข่ายและระดับชุมชน ดังกิจกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในตารางข้างบนนี้ สะท้อนถึงการให้ความสำคัญกับกระบวนการทำงานแบบมีส่วนร่วมในทุกระดับ รูปธรรมความสำเร็จเบื้องต้นของการหลอมรวม คือ 1) ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยว “เที่ยววัดโบราณล้ำค่า สักการะแม่เจ้า แวะเข้าชมพรุ เยี่ยมดูศิลปิน เยือนถิ่นหัตถกรรม” ซึ่งเป็นการนำแหล่งท่องเที่ยวเด่นๆ ของแต่ละพื้นที่มาไว้รวมกัน (2) คณะกรรมการที่มาจากทุกชุมชน ทุกโครงการวิจัยเดิม และผู้ทรงคุณวุฒิที่คนในพื้นที่ให้การยอมรับ

อย่างไรก็ตามการจัดการท่องเที่ยวเชิงการเรียนรู้มีวัตถุประสงค์หลักซึ่งมากกว่าการชักชวนให้คนเข้ามาเที่ยวอย่างที่เห็นกันทั่วไป หากแต่คณะวิจัยมีความต้องการใช้การท่องเที่ยวเป็นช่องทางที่จะนำเสนอตัวตนของคนลุ่มน้ำปากพนังตอนกลางเพื่อสร้างการยอมรับและเป็นพลังต่อรอง การบรรลุผลตามเป้าหมายนี้จึงต้องขยายแนวคิดนี้สู่สมาชิกชุมชนซึ่งเป็นผู้ที่ศรัทธา ผูกพันและรู้สึกหวงแหนแหล่งการท่องเที่ยวนั้นเข้ามาเป็นแนวร่วม เบื้องต้น คือ ทำหน้าที่เป็น “เจ้าบ้าน” ที่ผ่านมาคณะวิจัยได้ใช้กลไกเวทีพูดคุย การประชาสัมพันธ์ ทั้งทางการและไม่เป็นทางการ เช่น การประชุมประชาคม การประชุมกลุ่มย่อยในชุมชน การออกอากาศทางวิทยุ การจัดกิจกรรมงานประเพณี การสร้างบรรยากาศแบบลานวัด เป็นต้น กล่าวได้ว่าตัวชี้วัดความสำเร็จเบื้องต้นของการทำงานในระยะนี้จึงอยู่ที่จิตสำนึกว่าตนเองเป็น “เจ้าบ้าน” มากกว่าจำนวนผู้มาท่องเที่ยว อย่างไรก็ตามจากการประเมินโดยทีมวิจัยเองพบว่า โครงการยังไม่บรรลุผลตามวัตถุประสงค์นี้เท่าที่ควร ด้วยข้อจำกัดการทำงานที่ไม่ต่อเนื่องในระยะหลัง(ตั้งแต่เดือนเมษายน 2549 เป็นต้นมา) และทัศนคติเดิมที่คนในพื้นที่มีต่อการท่องเที่ยวว่าหมายถึงการไปพักผ่อนตามภูเขา ทะเล น้ำตก ซึ่งเป็นความเข้าใจต่อการท่องเที่ยวที่ผิวเผินไม่ลึกซึ้ง ขณะที่ผู้นำในพื้นที่เองไม่สนใจให้ความร่วมมืออย่างจริงจัง ประกอบกับการทำงานครั้งนี้กระทบกับกลุ่มคนเพียงบางกลุ่มที่เคยหาประโยชน์จากจุด/แหล่งท่องเที่ยว

ความสำเร็จที่มองเห็นได้รางๆ จากการทำงานครั้งนี้ คือ การทำให้จุด/แหล่งท่องเที่ยว ยังมีความหมายในแง่ที่เป็นพื้นที่สาธารณะของชุมชนต่อไป ซึ่งหากมีกลุ่มบุคคลเข้าไปถือครองครอบงำก็จะถูกสังคมตรวจสอบและขัดขืนไม่ให้ความร่วมมือ (ดังเห็นได้ในกรณีกลุ่มศรัทธาวัดพัทธสีมากลุ่มหนึ่งไม่เห็นด้วยกับการให้วัดเป็นแหล่งท่องเที่ยวเพราะเข้าใจว่าสิ่งที่คู่กับการท่องเที่ยว คือ การหาผลประโยชน์ ซึ่งในกรณีนี้สะท้อนว่ายังมีกลุ่มคนที่รู้สึกรักและหวงแหนวัด)

3. ปัญหาที่เป็นอุปสรรคต่อความสำเร็จในการวิจัยและพัฒนา

การดำเนินงานที่มีใช้ว่าจะราบรื่น โดยเฉพาะในช่วงเดือนเมษายน 2549 เป็นต้นมา ซึ่งสามารถสรุปปัญหาและข้อจำกัด ทั้งหมดของโครงการ ได้ดังนี้

1. ปัญหาความต่อเนื่องของโครงการ พบว่า ในบางพื้นที่มีบางช่วงไม่สามารถขับเคลื่อนการทำงานได้ เนื่องจากสาเหตุจาก 1) ภัยธรรมชาติ คณะกรรมการส่วนหนึ่งจำเป็นต้องไปทำงานเพื่อช่วยเหลือ แต่การเกิดอุทกภัยซ้ำแล้วซ้ำเล่าถึง 2 ครั้ง ได้ทำให้คณะกรรมการต้องออกไปทำงานบรรเทาทุกข์เกือบ 2 เดือน 2) สถานการณ์ทางการเมืองทำให้คนทำงานชุมชนซึ่งเป็นคอกการเมืองอยู่แล้วผลจากการทำงานตามแผนไปเข้าร่วมในขบวนการต่อสู้ทางการเมือง

2) มุมมองที่ประชาชนในพื้นที่มีต่อการท่องเที่ยว ผู้คนในพื้นที่ลุ่มน้ำโดยทั่วไปไม่คิดว่าวิถีชีวิตและการชีวิตประจำวันของตนมีประโยชน์สำหรับการท่องเที่ยวได้นักไม่ออกว่าการดำเนินชีวิตประจำวันจะเป็นแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างไร ส่วนบางกลุ่มมองว่าแหล่งท่องเที่ยวของตนไม่ใช่แหล่งท่องเที่ยว แต่เป็นแหล่งสำหรับการประกอบศาสนาพิธี เมื่อจัดให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวจะทำให้มีผลกระทบต่อวิถีการเข้าใช้แบบเดิม คือ แทนที่จะมาวัดด้วยความศรัทธากลับมาวัดเพื่อหารายได้ หรือ วัดเป็นตัวสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง ในแง่นี้คำว่า การท่องเที่ยวจึงเป็นคำที่สร้างความอ่อนไหวให้กับคนกลุ่มเดิมที่มีความผูกพันกับทรัพยากรหรือแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ

3) การจัดการของชุมชนภายใต้ความร่วมมือแบบเครือข่าย การทำงานในรูปแบบเครือข่ายถือเป็นความพยายามบูรณาการทุนทางสังคมที่มีอยู่อย่างมากมายมาบริหารจัดการให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชน ซึ่งชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในรูปคณะกรรมการในระดับเครือข่าย คาดหวังว่าการทำงานนี้จะก่อให้เกิดเอกภาพและการร่วมแรงร่วมใจขึ้นในกลุ่มประชาชนในพื้นที่ได้ แต่พื้นฐานที่แตกต่างกันของชุมชนหรือในที่นี้คือกรรมการของแต่ละชุมชนทั้งด้านประสบการณ์ส่วนตัวและประสบการณ์การทำงานทำให้การเข้าร่วมจึงเป็นการเข้าร่วมแบบพะรุงพะรัง โดยเฉพาะโครงการที่มีประสบการณ์น้อยเข้าไยมีส่วนร่วมตามเงื่อนไขของกระบวนการที่วางไว้แต่ไม่ได้มีส่วนร่วมระดับลึกหรือการร่วมคิดร่วมทำอย่างมีเนื้อหา ดังจะเห็นว่าคนที่พูดคุยก่อความคิดลงมติในเวทีการประชุมมักจำกัดอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่คน การทำงานลักษณะเดียวกันนี้รวมไปถึงระบบการบริหารจัดการงบประมาณที่สมาชิกเครือข่ายมิได้มีส่วนร่วมทำให้เครือข่ายไม่สามารถประคับประคองกระบวนการทำงานได้แบบตลอดรอดฝั่ง จนการทำงานชะงักงันในที่สุด ที่เห็นได้ชัดคือไม่สามารถสร้างกระแสและผลักดันให้เกิดการท่องเที่ยวขึ้นในพื้นที่เครือข่ายได้

ปัจจัยอุปสรรคด้านภูมิศาสตร์พื้นที่ พบว่า ลุ่มน้ำปากพนังตอนกลาง เป็นพื้นที่ยากจนที่สุดในจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งราชการยังไม่ค่อยให้ความสำคัญกับการท่องเที่ยวในลุ่มน้ำปากพนังเท่าที่ควร อีกทั้งทุนทางสังคมด้านการท่องเที่ยวในชนลุ่มน้ำมีน้อยไม่สามารถดึงดูดได้ดีเท่าที่ควร

4. ข้อเสนอแนะ

ประสบการณ์ของงานวิจัย ครั้งนี้ มีข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาการทำงาน ดังนี้

1. การบริหารจัดการ ทั้งระดับเครือข่ายและระดับชุมชน

1) ด้านบุคลากร ให้คนทำงานตัวจริงขึ้นมา มีบทบาทมากขึ้น ควรสร้างเยาวชนรุ่นใหม่ต้องเข้ามาส่วนร่วมในฐานะที่จะเป็นผู้รับช่วงงานต่อไป การมอบหมายหน้าที่อย่างเป็นทางการเพื่อคนทำงานคนนั้นจะได้รู้ถึงภาระหน้าที่ที่ชัดเจน พร้อมกับการพัฒนาศักยภาพของคนทำงาน ซึ่งเป็นไปได้หลายรูปแบบ เช่น การอบรม การศึกษาดูงาน การทดลองท่องเที่ยวจริง การจัดเวทีแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชน รวมถึงการสรุปงานร่วมกัน โดยเฉพาะคณะวิจัยส่วนหนึ่งเสนอความคิดว่า ควรจัดทดลองท่องเที่ยวขึ้นแบบหลายจุดใน 1 วัน ลูกทัวร์เป็นกลุ่มนักท่องเที่ยวคละกลุ่มคละวัยคละอาชีพ ทำให้พบจุดเด่นและจุดด้อยที่สามารถนำมาปรับปรุงให้การท่องเที่ยวมีประสิทธิภาพรวมถึงรายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เช่น การนำเสนอข้อมูล เทคนิคในการนำเสนอข้อมูล ความเหมาะสมของเส้นทางและระยะเวลา การจัดการขยะ ความสะอาดและรสชาติของอาหาร การจัดนันทนาการ การประสานงานและการรับลูกกันระหว่างจุดท่องเที่ยวแต่ละจุด เทคนิคการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า บทเรียนจากการทำงานสามารถนำมาปรับปรุงให้เกิดท่องเที่ยวที่มีความลงตัว รวมทั้งตอบโจทย์การแสดงวิถีชีวิตของคนท้องถิ่นและตอบโจทย์ความต้องการของผู้มาเยี่ยมชมเยือนไปพร้อมกัน หรือเบื้องต้น คือเป็นการท่องเที่ยวที่คนในชุมชนสามารถจัดการให้ผู้มาเยี่ยมชมเยือนได้ทั้งความสนุกและความรู้ รวมทั้งสามารถเลือกชุดการท่องเที่ยวได้ตามความต้องการ

2) ด้านการเงินและงบประมาณ ควรมีงบประมาณที่เหมาะสมและเพียงพอสำหรับให้ชุมชนได้ใช้ในการดำเนินกิจกรรม บางชุมชนไม่มีงบสำหรับบริการอาหาร เครื่องดื่ม รวมทั้งเบี้ยประชุม ควรมีการชี้แจงให้ผู้เกี่ยวข้องได้ทราบถึงระเบียบเงื่อนไขการใช้จ่ายงบประมาณและการจัดการใบเสร็จต่างๆ

3) ด้านแนวคิดการทำงาน ควรเพิ่มการสื่อสารและงานประชาสัมพันธ์

- ภายในกลุ่มนักวิจัย เพื่อให้รับทราบความคืบหน้าในการทำงานเท่าเทียมกัน

- ประชาชนในพื้นที่ เพื่อเปลี่ยนทัศนคติว่า การท่องเที่ยวไม่จำเป็นต้องเป็นการไปทะเล น้ำตก ภูเขา ห้างสรรพสินค้า เพียงอย่างเดียว แท้จริงแล้วในพื้นที่มีแหล่งท่องเที่ยวอยู่มากมายและเพียงพอที่จะให้คนภายนอกได้มาศึกษาเรียนรู้ได้ นับตั้งแต่ วิถีชีวิตและการทำมาหากินของคนในชุมชน ธรรมชาติที่สวยงามของพรุของแม่น้ำของคลอง โบราณสถาน โบราณวัตถุ ฯลฯ รวมถึงเกิดจิตสำนึกตระหนักว่าการจัดการการท่องเที่ยวเป็นภารกิจร่วมของทุกคน

- ประชาชนกลุ่มเป้าหมาย/นักท่องเที่ยว ควรเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวเพื่อดึงความร่วมมือและแสวงหา "ลูกค้ากลุ่มใหม่ๆ" ที่สนใจศึกษาเรียนรู้ชุมชน เช่น กลุ่มบุคคลในสถานศึกษา ในภาคราชการ และสื่อมวลชน

โดยช่องทางการสื่อสารและประชาสัมพันธ์เป็นไปได้ทั้งการพูดคุยกลุ่มย่อย การประชุมเวทีชุมชน การเผยแพร่ทางสื่อมวลชน (วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ท้องถิ่น เว็บไซต์ ฯลฯ) เพิ่มความถี่และความ

เข้มข้นในการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น โดยเฉพาะการพูดคุยกลุ่มย่อยเพื่อให้สมาชิกชุมชนได้เข้าใจบทบาทของตนเองในการเป็นเจ้าบ้านที่ดี

2. รูปธรรมและความยั่งยืนของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม

การจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศวัฒนธรรม ของแต่ละชุมชนมุ่งรูปธรรมความสำเร็จต่างกันแต่มีเป้าหมายร่วมกันในประเด็นความยั่งยืน ซึ่งเกิดขึ้นได้จาก

1) การได้รับโอกาสในการทำงานพัฒนาชุมชนของตนเองเพื่อที่ชาวบ้านในชุมชนจะมีความภาคภูมิใจในตนเอง จนทำให้เกิดจิตสำนึกรักบ้านเกิด ซึ่งเป็นต้นทุนสำคัญที่จะแตกยอดเป็นงานพัฒนาอื่นๆ

2) การปรับแผนงานของชุมชน/เครือข่ายให้สอดคล้องกับแผนการพัฒนาของหน่วยงานทุกระดับ ตั้งแต่ตำบล-อำเภอ-จังหวัด-ประเทศ เพื่อการทำงานจะได้เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน

3) การสนับสนุนด้านนโยบายและงบประมาณจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องบนฐานของการเคารพการตัดสินใจของชุมชน เนื่องจากกิจกรรมที่ชุมชนทำในขณะนี้ เช่น การทำพิพิธภัณฑ์ของวัดพุทธสีกาเพื่อเก็บและจัดระบบข้อมูลโบราณวัตถุอายุหลายร้อยปี เป็นระดับการทำงานเกินกำลังที่ชุมชนท้องถิ่นจะทำได้เพียงลำพัง จำเป็นต้องมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเข้ามาช่วยเหลือ ทั้งองค์กรบริหารส่วนท้องถิ่น (อบต. อบจ.) กรมศิลปากร ฯลฯ นอกจากนี้ความสำเร็จในการจัดการท่องเที่ยวแบบทางเลือกในฐานะที่เป็นหนทางเสริมพลังให้กับท้องถิ่นนี้ ยังจำเป็นต้องอาศัยการประคับประคองโดยเฉพาะจากหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งไม่ใช่เพียงรูปธรรมการช่วยเหลือด้านงบประมาณสำหรับก่อสร้างและการจัดการองค์ความรู้เท่านั้น แต่ต้องเปิดโอกาสให้ชุมชนได้ทำงานเชิงพัฒนาในวิถีทางของพวกเขาเอง แม้ว่าจะไม่สอดคล้องกับนโยบายรัฐส่วนกลางก็ตาม ดังที่พบในช่วงเดียวกับการวิจัยว่า ขณะที่ชุมชนกำลังใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือหนึ่งในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนตนเอง รัฐกำลังมีนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงพาณิชย์ (เช่น โครงการอะเมซิงไทยแลนด์ โครงการอันซีนไทยแลนด์) และนโยบายส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยวในพื้นที่ เช่น ปาล์มและยางพารา อาทิ โครงการเปลี่ยนนาร้างเป็น